

મ. ઢે. સમાજસેવા મહાવિદ્યાલય
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ

સમાજકાર્ય પારંગત
Master of Social Work
અભ્યાસક્રમ
(૨૦૧૦ - ૨૦૧૧ થી અમલમાં)

સમાજકાર્ય પારંગત (MSW)
કોર્સ અંગેની વિગત

સેમેસ્ટર - ૧

ક્રમ	કોર્સનું નામ	કેડીટ	કલાક
૧	સમાજવિજ્ઞાન પરિચય	૩	૪૫
૨	વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની વિચારધારા	૩	૪૫
૩	સમાજકાર્યની ગાંધીવિચારધારા	૨	૩૦
૪	સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય	૨	૩૦
૫	સામાજિક જૂથકાર્ય	૨	૩૦
૬	ગ્રામવિકાસ	૨	૩૦
	કેડીટ	૧૪	૨૧૦

સેમેસ્ટર-૨

૭	વિકાસ અને સામાજિક સમસ્યાઓ	૨	૩૦
૮	સમાજકાર્ય સંશોધન	૨	૩૦
૯	સામુદાયિક સંગઠન અને સામાજિક ક્રિયા	૨	૩૦
૧૦	માનવવિકાસ અને વર્તન	૨	૩૦
૧૧	ગ્રામ વ્યવસ્થાપન અને ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજી	૨	૩૦
	કેડીટ	૧૦	૧૫૦

સેમેસ્ટર-૩

૧૨	સમાજકલ્યાણ અને વિકાસલક્ષી સેવાઓનું વ્યવસ્થાપન	૨	૩૦
૧૩	સંકલિત અભિગમ	૨	૩૦
૧૪	સામુદાયિક આરોગ્ય, માનસિક આરોગ્ય અને તબીબી સમાજકાર્ય	૨	૩૦
૧૫	કુટુંબ, બાળકો તથા સ્ત્રીઓના પ્રશ્નો	૨	૩૦
૧૬	અસંગઠિત શ્રમિક કલ્યાણ અને માનવ સંશાધન	૨	૩૦
	કેડીટ	૧૦	૧૫૦

સેમેસ્ટર - ૪

૧૭	દલિત - આદિવાસી સમુદાયનો વિકાસ	૨	૩૦
૧૮	સમાજકાર્યમાં પ્રત્યાયન અને કોમ્પ્યુટર એપ્લીકેશન	૩	૪૫
૧૯	વૈકલ્પિક કોર્સ અ. પર્યાવરણ અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન બ. અપરાધશાસ્ત્ર અને સામાજિક કાયદાઓ ક. માનવ અધિકાર ડ. ભિન્ન શારીરિક યોગ્યતા ધરાવતા વ્યક્તિઓ સાથે સમાજકાર્ય	૨	૩૦
૨૦	વૈકલ્પિક કોર્સ અ. સ્ત્રીઓ સાથે સમાજકાર્ય બ. મનોચિકિત્સીય સમાજકાર્ય ક. યુવાનો સાથે સમાજકાર્ય ડ. કાઉન્સેલીંગ - થીયરી અને પ્રેક્ટીસ	૨	૩૦
	કેડીટ	૯	૧૩૫

વિભાગ - ૨ પ્રાયોગિક

વિષયનું શીર્ષક	ભારાંક કેડીટ				કેડીટ
	સત્ર-૧	સત્ર-૨	સત્ર-૩	સત્ર-૪	
કાર્ય આધારિત સજ્જતા					
૧. ક્ષેત્રકાર્ય	૭	૭	૭	૭	૨૮
૨. શૈક્ષણિક શિબીર		૨			૨
૩. શૈક્ષણિક પ્રવાસ				૨	૨
૪. કેન્દ્રનિવાસ				૪	૪
લઘુશોધ નિબંધ				૪	૪
સમૂહજીવન, ઉદ્યોગ અને પદયાત્રા					

કુલ કોર્સ કેડીટ	૪૩
ક્ષેત્રકાર્યની કેડીટ	૨૮
શિબીર, પ્રવાસની કેડીટ	૪
કેન્દ્રનિવાસ	૪
નિબંધ	૪
કુલ કેડીટ	૮૩

સેમેસ્ટર - ૧

કોર્સ - ૧

સમાજવિજ્ઞાન પરિચય

ક્રેડીટ - ૩

સમાજશાસ્ત્ર - વિભાગ - ૧

હેતુઓ :

- (૧) સામાજિક ઘટનાને તપાસવી, સમજવી અને સમાજશાસ્ત્રીય વિભાવનાઓની સમજ કેળવવી.
- (૨) ભારતીય સમાજ અને તેમાં આવતાં પરિવર્તનોનું વિશ્લેષણ કરવાની ક્ષમતા, કુશળતા વિકસાવવી.
- (૩) સંઘર્ષ અને પરિવર્તન વિશેની સમજ મેળવવી.
- (૪) વ્યક્તિ - જૂથના સમાજજીવન, ક્રિયા, આંતરક્રિયા અને આંતર સંબંધોની સમજ મેળવવી.
- (૫) માનવીના પરસ્પરના આંતર સંબંધોનું મહત્ત્વ માનવીય જરૂરિયાતો અને તેની પૂર્તિ વિશે જાણવું.
- (૬) સામાજિક વ્યવસ્થા, સંસ્કૃતિ, સામાજિક મૂલ્યો અને સામાજિક સંસ્થાઓને સમજવી.

એકમ - ૧ સમાજશાસ્ત્ર અને વિભાવના

- ૧.૧ સમાજશાસ્ત્રનો અર્થ અને વ્યાપ, સમાજશાસ્ત્ર એક સામાજિક વિજ્ઞાન તરીકે.
- ૧.૨ સમાજશાસ્ત્રનો સમાજકાર્ય સાથે સંબંધ અને સમાજકાર્યના વ્યવહાર માટે સમાજશાસ્ત્રના જ્ઞાનની ઉપયોગિતા, મહત્ત્વ
- ૧.૩ માનવ સંબંધોની વ્યવસ્થા તરીકે સમાજ, સમુદાય અને કેટલાક સમાજશાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતોની સમજૂતી (૧) ઉત્કાંતિવાદ (૨) કાર્યાત્મકવાદ (૩) સંઘર્ષવાદ
- ૧.૪ સંસ્કૃતિ - વ્યાખ્યા, વિભાવના અને પેટા સંસ્કૃતિ (ઉપસંસ્કૃતિ) પ્રતિ સંસ્કૃતિ, સાપેક્ષતા અને સુગ્રથન - ખ્યાલોની સમજૂતી
- ૧.૫ સંસ્કૃતિમાં સમાવિષ્ટ બાબતો : પરંપરા, રીતરિવાજો, મૂલ્યો, ધોરણો, લોકવાયકા, લોકાચાર, સભ્યતા, શિષ્ટાચાર વગેરે.

એકમ - ૨ સામાજિકરણ, સામાજિક સંરચના અને પરિવર્તન

- ૨.૧ સામાજિકરણ અર્થ અને પ્રક્રિયા, પ્રક્રિયાના પ્રતિનિધિઓ
- ૨.૩ સામાજિક રચના : અર્થ, ભારતીય સમાજની રચના અને તેનું વર્ગીકરણ
- ૨.૩ સામાજિક સંસ્થાઓ : સામાજિક સંબંધોની વ્યવસ્થા તરીકે સંસ્થાઓનું મહત્ત્વ. વિવિધ સામાજિક સંસ્થાઓ - લગ્ન, કુટુંબ, ધર્મ, શિક્ષણ, રાજ્ય (કાયદો) અને આર્થિક સંસ્થાઓ
- ૨.૪ સામાજિક સ્તરીકરણ : અર્થ, ભારતમાં જ્ઞાતિ અને વર્ગ આધારિત સ્તરીકરણ.
- ૨.૫ સામાજિક પરિવર્તન - અર્થ, લક્ષણો અને સામાજિક પરિવર્તનનાં કારકો.

વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિ

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, પરિસંવાદ, સ્વાધ્યાય, બહારના તજજ્ઞોનું વ્યાખ્યાન, પ્રસંગ અભ્યાસ, જૂથોની ચર્ચા અને રજૂઆત વગેરે.

સંદર્ભ સૂચિ :

- (૧) દેસાઈ એ. આર. (૧૯૬૦) સમાજખંડ ભાગ - ૧-૪, ગુજરાત વિશ્વ વિદ્યાલય.
- (૨) ડૉ. વાય. એ. પરમાર, (આ. - ૨૦૦૨), સમાજશાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતો, યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- (૩) Kingsley David (1969), Human Society, New York Book Publication.
- (૪) Kapadia K. M., (1968), Marriage and Family in India, London : Oxford Uni. Press.

- (૫) દેસાઈ એ. આર., ભારતીય રાષ્ટ્રવાદની સામાજિક ભૂમિકા
- (૬) તારા પટેલ, ભારતીય સમાજ વ્યવસ્થા,
- (૭) તારા પટેલ, સમાજના મૂળતત્ત્વો
- (૮) Srinivas M. N., Social Change in Modern India.
- (૯) એ. જી. શાહ અને જે. કે. દવે, (૨૦૦૪-૦૫), ભારતીય સમાજ અને ભારતમાં સામાજિક સંસ્થાઓ
- (૧૦) એ. જી. શાહ અને જે. કે. દવે, આધુનિક ભારતની સામાજિક સંસ્થાઓ, અનડા પ્રકાશન
- (૧૧) એ. જી. શાહ અને જે. કે. દવે, સમાજશાસ્ત્ર પરિચય, અનડા પ્રકાશન.
- (૧૨) એ. જી. શાહ અને જે. કે. દવે, ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્ર, (૨૦૦૪-૦૫), અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ
- (૧૩) એ. જી. શાહ અને જે. કે. દવે, સામાજિક વસ્તીશાસ્ત્ર અને ભારતમાં કુટુંબ નિયોજન, અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ
- (૧૪) Sharma R. K., (1997) Indian Society - Institution of change, New Delhi Atlantic Publishers.
- (૧૫) Bhardwaj A. N. (1979) Problems of SC/ST in India, New Delhi : Light and Life Publication
- (૧૬) Jain P. C., (1991), Social Movements among Tribals, New Delhi : Rawat Publication.
- (૧૭) Singh K. S., (1985) Tribal Society in India, New Delhi : Manohar Publishing House.
- (૧૮) Verghese K., (1992) General Sociology, Delhi - Mac Millan Co.

રાજ્યશાસ્ત્ર - વિભાગ - ૨

હેતુઓ :

- (૧) વિદ્યાર્થીઓની જિજ્ઞાસાવૃત્તિને વેગ આપવો.
- (૨) વિદ્યાર્થીઓ રોજબરોજની રાજકીય સમસ્યાઓને તટસ્થ રીતે મૂલવી સ્વસ્થ રીતે વિચારતા થાય.
- (૩) માનવીય અને નૈતિક જીવન મૂલ્યો વિશે રસ જગાડવો - વિચારતા કરવા.
- (૪) વિદ્યાર્થીઓને સામાજિક ન્યાય તથા રાજકીય ન્યાય વિશે સજાગ કરવા, તેમનામાં ભાતૃભાવ અને સહિષ્ણુતાનું જતન કરવું.

એકમ - ૧ રાજ્યશાસ્ત્રનો અર્થ, વિવિધ પરિભાષાની સમજ તથા કાર્યક્ષેત્ર - વ્યાપ.

- ૧.૧ રાજ્ય અને રાજ્યશાસ્ત્રનો અર્થ-સમજ
- ૧.૨ રાજ્યશાસ્ત્રના અભ્યાસનું મહત્ત્વ
- ૧.૩ રાજ્યશાસ્ત્રનું કાર્યક્ષેત્ર - વ્યાપ
- ૧.૪ સમાજ અને રાજ્ય, રાજ્ય અને સરકાર વચ્ચેનો તફાવત
- ૧.૫ રાષ્ટ્ર - રાજ્ય ખ્યાલ.

એકમ - ૨

- ૨.૧ ભારતીય શાસન વ્યવસ્થા અને બંધારણ, તેનું આમુખ
- ૨.૨ લોકશાહી વ્યવસ્થા (અર્થ, સફળતા, નિષ્ફળતા)
- ૨.૩ મૂળભૂત અધિકારો
- ૨.૪ ધારાસભા અને કારોબારીના કાર્યો.
- ૨.૫ ન્યાયતંત્ર તેની સ્વતંત્રતા અને કાયદાનું શાસન

સંદર્ભ ગ્રંથ

- (૧) પંડ્યા હસમુખ - રાજ્યશાસ્ત્ર પરિચય ભાગ - ૧ અને ૨ અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ (અગિયારમી આવૃત્તિ ભાગ : ૧) (દસમી આવૃત્તિ - ભાગ : ૨)
- (૨) શેઠ પ્રવીણ, આધુનિક રાજ્યશાસ્ત્ર, પરિભાષા અને વિશ્લેષણ, (૧૯૭૪) યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
- (૩) ડાઈસી એ. વી. ઈન્દ્રોડકશન ટુ સ્ટડી ઓફ ધ લો ઓફ ધ કોન્સ્ટીટ્યૂશન અનુવાદક : પ્રા. ગિરીશ છો. પટેલ : રાજ્ય બંધારણના કાયદાઓનો પરિચય
- (૪) શુક્લ દિનેશ, લોકશાહી : વિશ્વ માનવ પ્રકાશન, અમદાવાદ

અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ -૩

હેતુઓ :

- (૧) સમાજકાર્યનાં સંદર્ભે અર્થશાસ્ત્રનો વિભાવનાત્મક અભ્યાસ કરવો.
- (૨) આર્થિક વ્યવસ્થાતંત્ર અને આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ તથા તેનાં પ્રેરકબળોની જાણકારી મેળવવી.
- (૩) ઉત્પાદનનાં અંગો અને પદ્ધતિઓનો અભ્યાસ કરવો અને યોગ્ય ઉત્પાદન પદ્ધતિની સમજ મેળવવી.
- (૪) આર્થિક વિકાસનાં ક્ષેત્રોની જાણકારી મેળવવી અને કૃષિક્ષેત્રની સ્થિતિ, સમસ્યાઓ અને ઉકેલોની સમજ કેળવવી.
- (૫) નવી આર્થિક નીતિ અને ટેકનોલોજીની આર્થિક વ્યવસ્થાતંત્ર ઉપર થયેલી અસરો સમજવી.
- (૬) આર્થિક સમસ્યાઓનાં નિરાકરણ માટે સામાજિક ન્યાયનાં સંદર્ભે સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી માટેનાં ક્રિયાત્મક પગલાં લેવાની પહેલ કરવી અને શીખવું.

એકમ - ૧ અર્થશાસ્ત્ર અને આર્થિક પ્રવૃત્તિઓની વિભાવના

- ૧.૧ અર્થશાસ્ત્ર અને આર્થિક પ્રવૃત્તિઓનો અર્થ, તેનાં મૂળભૂત ખ્યાલો.
- ૧.૨ સમાજકાર્યનાં મૂળસિદ્ધાંતો મુજબ અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસ ક્ષેત્રો વચ્ચેનો સંબંધ, અર્થશાસ્ત્રના જ્ઞાનનો સમાજકાર્યમાં ઉપયોગ
- ૧.૩ ઉત્પાદનનો અર્થ, લાક્ષણિકતાઓ અને તેના અંગોનો પરિચય
- ૧.૪ ઉત્પાદન પદ્ધતિઓ (મૂડીપ્રધાન, શ્રમપ્રધાન) વિકસતા વિકાસશીલ દેશોનાં સંદર્ભમાં યોગ્ય ઉત્પાદન પદ્ધતિની પસંદગી, ઉત્પાદન પ્રક્રિયામાં યંત્ર ટેકનોલોજીના ઉપયોગની અસરો.
- ૧.૫ વહેંચણીનો અર્થ, વહેંચણીમાં અસમાનતાના પરિમાણો, સામાજિક ન્યાયનાં સંદર્ભે, વહેંચણીમાં સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી

એકમ - ૨ આર્થિક પદ્ધતિઓ, આર્થિક વિકાસનાં ક્ષેત્રો અને આર્થિક આયોજન

- ૨.૧ આર્થિક પદ્ધતિઓ (મૂડીવાદી, મિશ્ર, સમાજવાદી)
- ૨.૨ આર્થિક વિકાસનાં ક્ષેત્રો (ખેતી, ઉદ્યોગ, સેવા) ખેતી ક્ષેત્રની કંગાલિયતનાં કારણો અને ઉપાયો.
- ૨.૩ આર્થિક વિકાસ માટે પંચવર્ષીય યોજનાઓના આયોજનનો પરિચય
- ૨.૪ ભારતમાં નવી આર્થિક નીતિ (LPG)નો પ્રવાહ, તેની આર્થિક વિકાસ અને સામાજિક વિકાસમાં અસરો

અધ્યયન અધ્યાપન પદ્ધતિઓ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, સ્વાધ્યાય

સંદર્ભ સાહિત્ય :

- (૧) શાહ રમેશ અને ભટ્ટ - અર્થશાસ્ત્ર પરિચય
- (૨) પરીખ નરહરિ - માનવ અર્થશાસ્ત્ર
- (૩) ગાંધી અને શાસ્ત્રી - અર્થશાસ્ત્રનાં સિદ્ધાંતો
- (૪) પટેલ બબાભાઈ - ભારતીય અર્થતંત્ર
- (૫) પોપટ આર. સી. - અર્થશાસ્ત્રનાં સિદ્ધાંતો
- (૬) ત્રિવેદી એચ. કે. - આર્થિક પદ્ધતિઓનો તુલનાત્મક અભ્યાસ
- (૭) Tandon - B. B., K. K. Tandon - (1997) Indian Economy New Delhi : Tata Mcgraw Hill Publishing Company Limited.

સેમેસ્ટર - ૧

કોર્સ - ૨

વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની વિચારધારા

૩ ક્રેડીટ

હેતુઓ :

- (૧) વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યને પ્રેરણા આપતી પ્રાચીન અને અર્વાચીન વિચારસરણીઓની સમજ મેળવવી - ભારત અને વિદેશોના સંદર્ભમાં
- (૨) વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના ઉદ્ભવ અને વિકાસનો ઇતિહાસ જાણવો - ભારત અને વિદેશોના સંદર્ભમાં
- (૩) સામાજિક પરિસ્થિતિ, લોકો અને સમસ્યાને જોવાના દૃષ્ટિકોણને ઐતિહાસિક રીતે મૂલવવા અને તેના સંદર્ભમાં વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યમાં આવેલ પરિવર્તનને સમજવા.
- (૪) વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યમાં રહેલ વિવિધતા સમજવી અને તેની સર્વને સમાવિષ્ટ કરનારી (inclusive) અને પરિવર્તનશીલ પ્રકૃતિ સમજવી.
- (૫) વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના વ્યવહાર માટે જરૂરી પાયાનું જ્ઞાન મેળવવું. જેમ કે તેના સિદ્ધાંતો, કુશળતા, મૂલ્યો, માન્યતાઓ, ધ્યેયો વગેરે. જેમાંથી તેના વ્યવહારને અસરકારક બનાવી શકાય.
- (૬) સમકાલીન વાસ્તવિકતાની સમજ વિકસાવવી, કાર્યકર પોતાના વિશેની અને સેવાર્થી વિશેની ઊંડી સમજ વિકસાવે જેથી કાર્યકરમાં પરિસ્થિતિ અને સેવાર્થી પ્રત્યેની સંવેદનશીલતા વધે. જેથી બૃહદ અને સુક્ષ્મ સ્તરના નિર્ણયની પ્રક્રિયામાં ન્યાયી, નૈતિક રીતે વ્યવહાર કરવાની કુશળતા વધે.
- (૭) સ્વજાગૃતિ અને સ્વસમજ દ્વારા વ્યાવસાયિક મૂલ્યો અને નૈતિક મૂલ્યોને જાળવી પ્રતિભાવ આપે તેવી કુશળતાઓ અને વ્યવહારોને વિકસાવવાના રસ્તા શોધવા.

એકમ - ૧ પશ્ચિમના સંદર્ભમાં વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યને પ્રેરણા આપતી પ્રાચીન અને અર્વાચીન વિચારસરણીઓ અને વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ.

- ૧.૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યને પ્રેરણા આપતી પશ્ચિમની મધ્યયુગીન વિચારસરણીઓ : જુડો ક્રિશ્ચિયન, સેક્યુલર હ્યુમેનીઝમ અને પ્રોટેસ્ટનીઝમ. (ટૂંકમાં)
- ૧.૨ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય અને સામાજિક પરિવર્તનને પ્રેરણા આપતી પશ્ચિમની આધુનિક વિચારસરણીઓ : (રેશનાલીઝમ) બુદ્ધિવાદ, (વેલ્ફેરીઝમ) કલ્યાણવાદ, (લીબરાલીઝમ) ઉદારમત, (રેમોકેસી) લોકશાહી, (યુટેલીટેરીયાલીઝમ) ઉપભોક્તાવાદ, (સોશિયલ ડાર્વિનીઝમ) ઉત્ક્રાંતિવાદ, (સોશિયાલિઝમ) સમાજવાદ અને (હ્યુમન રાઈટ્સ) માનવ અધિકાર. (ટૂંકમાં)
- ૧.૩ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યને અને સામાજિક પરિવર્તનને પ્રેરણા આપતી હાલની વિચારસરણીઓ : (નીઓ લીબરાલીઝમ) અનુ ઉદારમતવાદ, (પોસ્ટ મોડર્નીઝમ) અનુ આધુનિકવાદ, (ફેમીનીઝમ) નારીવાદ, (સીવીક સોસાયટી) નાગરિક સમાજની વિચારસરણી, (મલ્ટી કલ્ચરલીઝમ) બહુ સાંસ્કૃતિવાદ, (સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ) ટકાઉ વિકાસ અને (પીપલ સેન્ટર્ડ ડેવલપમેન્ટ) લોકકેન્દ્રી વિકાસ સામાજિક ક્રિયા અને સામાજિક ચળવળની વિચારસરણી અને (NGO'sની) બિનસરકારી સંગઠન વિચારસરણી. (ટૂંકમાં)
- ૧.૪ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની પશ્ચિમમાં શરૂઆત અને વિકાસ : (સાઈન્ટીફીક અને ઓર્ગેનાઈઝડ ચેરીટી) વૈજ્ઞાનિક અને સંગઠિત દયા સમાજકાર્યના વ્યાવસાયિક લક્ષણો (attributes) સમાજકાર્ય,
- ૧.૫ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના શિક્ષણનું વ્યાવસાયિકરણ, વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યનાં સંગઠનો.

એકમ - ૨ ભારતના સંદર્ભમાં વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય અને સામાજિક પરિવર્તનને પ્રેરણા આપતી પ્રાચીન અને અર્વાચીન વિચારસરણી

- ૨.૧ પ્રાચીન ભારતની વૈદિક, વેદાંતિક, આધ્યાત્મિક વિચારસરણીઓ
- ૨.૨ મધ્યયુગની જરથોસ્ત્રીયન, ઈસ્લામ વિચારસરણી, ભક્તિ ચળવળ, સૂફી ચળવળ, ક્રિશ્ચિયાનીટી, હિન્દુ ધર્મ સુધાર ચળવળ
- ૨.૩ સ્વતંત્રતા પૂર્વે થયેલ સમાજસુધાર આંદોલનો
- ૨.૪ ગાંધીયન વિચારધારા
- ૨.૫ ગાંધીયન વિચારધારા અને વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય

એકમ-૩ ભારતનાં સંદર્ભમાં વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ

- ૩.૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યનો ભારતમાં ઉદ્ભવ અને વિકાસ.
- ૩.૨ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય અને સ્વૈચ્છિક સમાજકાર્ય
- ૩.૩ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય અને અન્ય સમાજ વિજ્ઞાનો અને નજીકની વિભાવનાઓ
- ૩.૪ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના નૈતિક મૂલ્યો અને આચારસંહિતા
- ૩.૫ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય માટે જરૂરી જ્ઞાન.

એકમ - ૪ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની પાયાની સમજ

- ૪.૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની વ્યાખ્યા અને વિભાવના
- ૪.૨ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય શા માટે વ્યવસાય છે ? વ્યવસાય માટે જરૂરી બાબતો.
- ૪.૩ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યનાં ઉદ્દેશો, ધ્યેયો, મૂલ્યો, માન્યતાઓ.
- ૪.૪ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના સિદ્ધાંતો, કુશળતાઓ, કાર્યો અને ભૂમિકાઓ.
- ૪.૫ ભારતના સંદર્ભમાં વ્યવસાયનું ભાવિ, તેની સામેના પડકારો.

એકમ-૫ સ્વજાગૃતિ અને સ્વસભાનતા

- ૫.૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની આચારસંહિતા, મૂલ્યો અને નૈતિકતા (એથિક્સ)ને આડે આવતી પ્રકૃતિની લાગણીઓ અને વૃત્તિઓની સમજ કેળવવી અને તેને નિયંત્રિત કરવાના વિવિધ રસ્તાઓ.
- ૫.૨ સ્વસમજ વિકસાવવાના રસ્તા
- ૫.૩ પોતાના મૂલ્યો સમજવા, લોકો સાથે કાર્ય કરતા સમયે ઉદ્ભવતા મૂલ્ય સંઘર્ષ સમજવા, વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના વ્યવહારને મર્યાદિત કરતા મૂલ્યો અને વ્યવહારો દૂર કરવાના રસ્તા.
- ૫.૪ સ્વજાગૃતિ અને સ્વસભાનતા માટે આધ્યાત્મિકતાનું મહત્ત્વ અને અર્થ સમજવા.
- ૫.૫ દૈનિકજીવનમાં સ્વસભાનતા વર્તણૂકને વધારતા રસ્તા શોધવા, વધુ સંવાદિત રસ્તાઓ શોધવા અને છતાં અન્યાય પ્રત્યે સંવેદનશીલ રહેવું.

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

- વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, મહેમાન વ્યાખ્યાતા, જૂથચર્ચા, પેનલ ડિસ્કસન, રમતો, સ્વાધ્યાય, રજૂઆત, ક્ષેત્રમાં પડેલ અનુભવી વિશેષજ્ઞો સાથે ચર્ચા, વિદ્યાર્થીઓના પોતાના અનુભવોની રજૂઆત અને ચર્ચા, વર્કશોપ.
- પોતાના અનુભવો, વ્યવહારો, મૂલ્યોની સમજ કેળવવી - ચર્ચા દ્વારા, આત્મવિશ્લેષણ દ્વારા, નિરિક્ષણ દ્વારા, વિચારપ્રક્રિયાના નિરિક્ષણ દ્વારા, વ્યવહારો માટેની સભાનતા કેળવીને, અમુક પ્રકારના વ્યવહારો અને તેની પ્રતિક્રિયાઓને સમજવી.
- આધ્યાત્મિકતાની વૈજ્ઞાનિક સમજૂતિ આપે તેવા વિદ્વાનોને બોલાવવા.

સંદર્ભસૂચિ :

- (૧) પાન્ડેય તેજસ્કર ઓર પાન્ડેય ઓજસ્કર, ૨૦૦૧, સમાજકાર્ય, ભારત પ્રકાશન, લખનઉ
- (૨) મિર્ઝા અહમદ આર, ૧૯૬૯, સમાજકાર્ય દર્શન એવ પ્રણાલિયા, બ્રિટિશ બુક ડીપો, લખનઉ
- (૩) મદન જી. આર, ભારત મે સમાજકાર્ય એવં સામાજિક પુન:નિર્માણ
- (૪) કૃપાલસિંહ સૂદન, ૨૦૦૪, સમાજકાર્ય : સિદ્ધાંત એવં અભ્યાસ, રામા બુક ડીપો, લખનઉ
- (૫) ધર્મપાલ ચૌધરી, ૧૯૯૦, સામાજિક કાર્યકર પરિચય, આત્મારામ એન્ડ સન્સ
- (૬) ચાવડા ગીતા, ૨૦૦૮, વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય, લોકપ્રકાશન
- (૭) Altom, June, Pease Bob, Briskman Linda, 2003, Critical Social Work An Introduction to Theories and Practices, Rawal Publication, Jaipur
- (૮) Bisno Herbert, The Philosophy of Social Work, Public Affairs Press, Washington DC
- (૯) Chris Beckett, Values and Ethics in Social Work : An Introduction, Sage Publication
- (૧૦) Desai Murli, 2000, Curriculum Planning for Hisotry of Philosophies of Social Work. Cited in the Indian Journal of Social Work Vol 61 Issue -2 April
- (૧૧) Desai Murli, 2002, Idologies and Social Work, Historical and Comtemporany Analysis, Rawat Publication, Jaipur
- (૧૨) Edward Cavda, Leola Dyrad Furman, 1999, Spiritual Diversing in Social work practice, The Heart of Helping
- (૧૩) Gamgrade K D, 1969, Sociology of Social Work, cited in Social work forum, 6(324) p. 29-33
- (૧૪) Gamgrade K D 1979, Dimensions of Social Work in India, New Delhi, Marvah Publications
- (૧૫) Nair T. K, 1981, Social Work Education and Social Work Practice in India, Madras Association of Schools of Social work in India
- (૧૬) Singh D P, 2005, Professional Social Work : Some Issues in Contemporary Social Work Cited in Social work Vol XXII April 2005
- (૧૭) Agrawal MM, 1998, Ethics and Spirituabity, Shimla : Indian Institute of Advanced Study
- (૧૮) U. G. C., 1980, 1990 A History of Social Work in India : Retrospect and prospect, New Delhi
- (૧૯) Bhattacharya K 1971, The Indian concept Self, Bulletin, Ramakrishna
- (૨૦) Brake R J, 1982, Personality, Self Image and Situational Characteristics of Effectice Helpless in Work Settings, The Journal of Psycholigy, Vol 112, 213
- (૨૧) Byrue D, 1966, Self Concept Ch. 12, 434, An Introduction to personality, A Research Approach, New Jersey : Practice Hal Inc.
- (૨૨) Sri Aurobinda, Social and Political Thought, The Human Cycle - The Ideal of Human Unity War and Self Determination

સેમેસ્ટર - ૧

કોર્સ-૩

સમાજકાર્યની ગાંધીવિચારધારા

ક્રેડીટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) ભારતમાં સમાજકાર્યનાં વિવિધ સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિકોણોમાં ગાંધીજીનો અભિગમ શું છે અને તેનું મહત્ત્વ સમજવું.
- (૨) ગાંધીવિચારની લાક્ષણિકતાઓ અને અભિગમોની સમજ મેળવવી
- (૩) ભારતની આર્થિક સમસ્યાઓ પ્રત્યે ગાંધીજીની વિચારસરણીની સમજ મેળવવી.
- (૪) વિવિધ ક્ષેત્રોમાં ગાંધીજીનું પ્રદાન અને તેમની કાર્યપદ્ધતિને સમજવી.
- (૫) વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય અને ગાંધીજીનાં સમાજકાર્ય વચ્ચે સામ્યતા અને તફાવત સમજવો.

એકમ-૧ ગાંધીવિચાર

- ૧.૧ ભારતમાં ગાંધીજીનાં આગમન સમયે અંગ્રેજ શાસનકાળમાં ભારતની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓ
- ૧.૨ ગાંધીવિચારની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ
- ૧.૩ સર્વોદય સમાજનો ગાંધીજીનો ખ્યાલ
- ૧.૪ ભારતમાં સમાજકાર્યનાં સાંસ્કૃતિક અભિગમો/દૃષ્ટિકોણ અને ગાંધીજી - ધાર્મિક પરંપરાગત અભિગમ, ઉદારમત સુધારણાવાદી અભિગમ, બિનસાંપ્રદાયિક મિશનરી અભિગમ, નૈતિક ક્રાંતિકારી અભિગમ, વ્યાવસાયિક અભિગમ.
- ૧.૫ ગાંધીજીની કાર્યપદ્ધતિના મહત્ત્વના પાસાઓ

એકમ-૨ ગાંધીજીનું સમાજકાર્ય

- ૨.૧ દેશની સમસ્યાઓ પ્રત્યે ગાંધીજીનાં અભિગમ - અંત્યોદય અભિગમ, અહિંસક અભિગમ, સામૂહિક અભિગમ, લાગણીશીલ અભિગમ, સમન્વીત અભિગમ.
- ૨.૨ આર્થિક સમાનતા માટેના પ્રયત્નો - ઉત્પાદનમાં વિકેન્દ્રીકરણ, યંત્રને સ્થાને શ્રમનું મહત્ત્વ, સ્વાવલંબન અને ટ્રસ્ટીશીપનો ખ્યાલ.
- ૨.૩ અન્યાય, શોષણ અને સંઘર્ષ તથા સંઘર્ષ નિવારણ વિશેનાં ગાંધીજીનાં વિચારો અને સત્યાગ્રહ.
- ૨.૪ દેશની સ્થિતિને બદલવા માટે ગાંધીજીએ આપેલા રચનાત્મક કાર્યક્રમો - સમાજકાર્યની દૃષ્ટિએ મહત્ત્વ.
- ૨.૫ સમાજના વિકાસ અને કલ્યાણ અંગે ગાંધીજીના સમાજકાર્ય અને વ્યાવસાયિક સમાજકાર્ય વચ્ચેની સામ્યતા અને તફાવત.

એકમ-૩ ગાંધીજીનું વિવિધક્ષેત્રોમાં પ્રદાન

- ૩.૧ મહિલાઓનાં સ્થાન અંગે ગાંધીજીના વિચારો અને પ્રદાન
- ૩.૨ અસ્પૃશ્યતા વિશે ગાંધીજીના વિચારો અને પ્રદાન
- ૩.૩ કોમી વૈમનસ્ય અને હિંદુ મુસ્લિમ એકતા માટેનાં ગાંધીજીનાં પ્રયત્નો
- ૩.૪ બુનિયાદી શિક્ષણ અંગેનાં ગાંધીજીનાં વિચારો અને પ્રદાન
- ૩.૫ આશ્રમો અને રચનાત્મક કાર્ય માટેની સંસ્થાઓની સ્થાપના, કાર્યકરો માટેની આચારસંહિતા, કાર્યકરોની તાલીમ અને કામગીરી.

એકમ-૪ ગુજરાતમાં ગાંધીપ્રેરિત સમાજસેવાની પરંપરા

- ૪.૧ ગુજરાતમાં ગાંધીપ્રેરિત સમાજસેવાની પરંપરા - રવિશંકર મહારાજ, બબલભાઈ મહેતા, જુગતરામ દવે

- ૪.૨ ગાંધી પરંપરાના સમાજસેવકોની લાક્ષણિકતાઓ અને કાર્યપદ્ધતિ
 ૪.૩ ઉત્તર ગાંધીકાળમાં ભૂદાન-ગ્રામદાન આંદોલન
 ૪.૪ ગાંધીવિચારનો વિકાસ - વિનોબા, જયપ્રકાશ નારાયણનાં કાર્યો
 ૪.૫ વર્તમાન સમયમાં ગાંધીપ્રેરિત સંસ્થાઓની સ્થિતિ

એકમ-૫ વૈશ્વિક સ્તરે ગાંધીવિચારની અસરો અને વર્તમાન સ્થિતિમાં પ્રસ્તુતતા

- ૫.૧ વિશ્વ શાંતિના ક્ષેત્રમાં ગાંધીજીનો ફાળો
 ૫.૨ વિશ્વસ્તરે ગાંધીજીના અહિંસક આંદોલન માર્ગે લડત આપનાર ગાંધીની કૂપળો
 ૫.૩ વર્તમાન સમયમાં ગાંધીવિચારનું સ્થાન અને ભાવિ.
 ૫.૪ વર્તમાન સમયમાં નવગાંધીયન (Neo Gandhian) અને કામગીરી
 ૫.૫ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યકરો માટે ગાંધીવિચારની ઉપયોગીતા

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિઓ

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, કેસસ્ટડી, પરિસંવાદ, મહેમાન વ્યાખ્યાન, પુસ્તક સમીક્ષા

સંદર્ભસૂચિ

- (૧) પટેલ મગનભાઈ જી. ગાંધીજીનું ધર્મદર્શન, યુનિ. ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ
 (૨) પટેલ આનંદી સુ, વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના આધારસ્તંભો, વ્યાવસાયિક અભિવૃત્તિ પ્રકાશન.
 (૩) પટ્ટણી દક્ષા વિ., ગાંધીજીનું ચિંતન, ભાવનગર
 (૪) પટેલ ઈશ્વરભાઈ, એકાદશ વ્રતધારી બબલભાઈ, યજ્ઞ પ્રકાશન
 (૫) Dayal P. Gandhian approach to Social work - Gujarat Vidyapith - Ahmedabad
 (૬) Gangrade K. D, 2005 Gandhian approach to development and social work, New Delhi, Concept publishing co.
 (૭) Gore M. S. 1985 Social aspects of Development, Jaipur, Rawat Publication
 (૮) દેસાઈ નારાયણ, મારું જીવન એજ મારી વાણી. નવજીવન પ્રકાશન
 (૯) દવે પ્રફુલ્લ, ગાંધીની કૂપળો, વિચાર વલોણું
 (૧૦) ગાંધીજી - રચનાત્મક કાર્યક્રમો, નવજીવન પ્રકાશન
 (૧૧) શાહ ઘનશ્યામ, ગાંધી ચિંધ્યા માર્ગે ગ્રામવિકાસ સેન્ટર ફોર સોશ્યલ સ્ટડીઝ
 (૧૨) દેસાઈ આઈ. પી., વેડછી આંદોલન, સેન્ટર ફોર સોશ્યલ સ્ટડીઝ સૂરત
 (૧૩) પટેલ ઝવેરભાઈ, સર્વોદય સમાજનાં લક્ષણો, નવજીવન પ્રકાશન
 (૧૪) શાહ મહેન્દ્ર, માનવ અધિકાર, શાંતિ અને વિકાસ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
 (૧૫) પટેલ ઝવેરભાઈ, વિકેન્દ્રીકરણનું વિજ્ઞાન, નવજીવન

સેમેસ્ટર ૧

કોર્સ - ૪

સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય

કેડીટ - ૨

હેતુઓ :

- (૧) સમાજકાર્યની એક પદ્ધતિ તરીકે સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિની સમજ વિકસાવવી અને તેનું મહત્વ સમજવું.
- (૨) વ્યક્તિઓ અને કુટુંબો સાથે કાર્ય કરવા માટે જરૂરી મૂલ્યો અને સિદ્ધાંતો વિશેની ઊંડી સમજ વિકસાવવી.
- (૩) વ્યક્તિ અને કુટુંબની સમસ્યાઓનું ટીકાત્મક વિવેચન કરવાની ક્ષમતા વિકસાવવી અને સમસ્યાઓને અસર કરતા પરિબળો વિશે જાણકારી મેળવવી.
- (૪) વ્યક્તિ અને કુટુંબ સાથે તેની સમસ્યા સમાધાનનું કાર્ય કરતી વખતે આવશ્યક પાયાની વિભાવનાઓ, સાધનો અને પ્રવિધિઓ અંગેની સમજ વિકસાવવી.
- (૫) વ્યક્તિ અને કુટુંબ સાથે કાર્ય કરવા માટેની જરૂરી કુશળતાઓ અને વલણોનો વિકાસ કરવો.
- (૬) વ્યક્તિ તરીકે 'સ્વ'નો પ્રતિભાવ આપવાની ક્ષમતા વિકસાવવી અને વ્યાવસાયિક કાર્યકર તરીકે વિકસવું, ક્ષમતા કેળવવી.
- (૭) ભારતીય સંદર્ભમાં અસરકારક રહેલ ગાંધીવિચાર આધારિત વ્યક્તિ સાથે કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ સમજવી અને તે માટેની કુશળતા અને પ્રક્રિયા વિશેની સમજ વિકસાવવી.

એકમ-૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની એક પદ્ધતિ તરીકે સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય

- ૧.૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની અન્ય પદ્ધતિઓના સંદર્ભમાં સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિ : વ્યવસાયમાં સ્થાન અને અગત્યતા
- ૧.૨ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિનો અન્ય દેશોમાં પદ્ધતિ તરીકે ઉદ્ભવ-વિકાસ (ઈતિહાસ)
- ૧.૩ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિનો ભારતમાં વિકાસ
- ૧.૪ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિની વ્યાખ્યા, વિભાવના
- ૧.૫ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિને આધાર આપતી તત્વદર્શિય ધારણાઓ અને વૈયક્તિક કાર્યપદ્ધતિના મૂલ્યો.

એકમ-૨ વ્યક્તિગત સમસ્યા ને સમસ્યાગ્રસ્ત વ્યક્તિની વર્તણૂક :

- ૨.૧ સમસ્યાગ્રસ્ત વ્યક્તિની વર્તણૂકની સમજ
- ૨.૨ વ્યક્તિની સામાજિક ભૂમિકા અને મનોસામાજિક મદદ
- ૨.૩ સમાયોજન અને અસમાયોજનનની વિભાવનાઓની સમજ
- ૨.૪ તનાવની વિભાવનાની સમજ
- ૨.૫ જુદી જુદી વ્યક્તિઓની જુદી જુદી જરૂરતોની ઓળખ અને વ્યક્તિ દ્વારા અનુભવાતી સમસ્યાઓ

એકમ-૩ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિના માટે આવશ્યક સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાન.

- ૩.૧ મૂલ્યો
- ૩.૨ સિદ્ધાંતો
- ૩.૩ મૂળઅંગો (મૂળતત્ત્વો)
- ૩.૪ સૈદ્ધાંતિક નિયમો
- ૩.૫ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિનાં અભિગમો

એકમ-૪ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિના સાધનો અને કુશળતાઓ (ટુલ્સ એન્ડ ટેકનીક)

- ૪.૧ મદદ માટેના સાધનો : (૧) મુલાકાત, (૨) ગૃહમુલાકાત, (૩) નિરીક્ષણ, (૪) સાંભળવું, (૫) આદાન-પ્રદાન, (૬) સંબંધ સ્થાપન
- ૪.૨ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિની કુશળતાઓ : (૧) સહાયક કુશળતાઓ (૨) સાધનો ઉભા કરવા સંબંધી કુશળતાઓ (૩) આંતરિક પ્રક્રિયા બદલવા સંબંધી કુશળતાઓ
- ૪.૩ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્યની પ્રક્રિયા - (૧) અભ્યાસ, (૨) નિદાન, (૩) દરમ્યાનગિરી (સારવાર), (૪) અનુસરણ, (૫) મૂલ્યાંકન
- ૪.૪ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિના વ્યવહારુ નમૂના
- ૪.૫ પ્રક્રિયા દસ્તાવેજીકરણ (અહેવાલ લેખન)

એકમ-૫ વ્યક્તિ સાથે કાર્ય કરવાની ગાંધીવિચાર પ્રેરિત કાર્યપદ્ધતિ અને કુશળતા

- ૫.૧ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિ માટેનો ગાંધીવાદી અભિગમ
- ૫.૨ સેવાર્થી અને સમસ્યા વિશેની ગાંધીવાદી સમજ
- ૫.૩ વ્યક્તિની સમસ્યા સમાધાન માટેના ગાંધીવાદી રસ્તાઓ, ખોટા ખ્યાલો દૂર કરવા, ભૂલોનો સ્વૈચ્છિક સ્વીકાર
- ૫.૪ સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય પદ્ધતિ અને વ્યક્તિ સાથે કાર્ય કરવાની ગાંધીવિચાર પ્રેરિત પદ્ધતિ વચ્ચે સામ્યતા અને ભેદ.
- ૫.૫ ભારતીય સામાજિક-સાંસ્કૃતિક સંદર્ભમાં સામાજિક વૈયક્તિક કાર્યપદ્ધતિની મર્યાદાઓ

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિ :

વ્યાખ્યાન, પ્રસંગ અભ્યાસ, ચર્ચા, નાના જૂથોની ચર્ચા અને રજૂઆત, ક્ષેત્રીય મુલાકાત, બાહ્ય તજજ્ઞોનું વ્યાખ્યાન, દસ્તાવેજીકરણ પ્રક્રિયા વગેરે.

સંદર્ભ સૂચિ :

- (૧) Boehm Werner W. (1958-59), The Nature of Social Work Vol. 3:2, New York Press
- (૨) Hamilton Gordon (1951) Theory and Practice of Social Case work, New York : Columbia Uni. Press
- (૩) Perlman, Helen H. (1964) Social Case work : A problem solving process, Chicago Uni. Press
- (૪) Richmand mary (1917) Social Diagnosis, New York : Columbian Uni. Press.
- (૫) R. K. Upadhyay, (2003) Social Case Work : A Therapeutic Approach, Rawat Publication Jaipur.
- (૬) પ્રયાગદીન મિશ્ર, (૨૦૦૩), સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય, ઉત્તરપ્રદેશ, હિન્દી સંસ્થાન લખનઠુ
- (૭) ડૉ. સુરેન્દ્રસિંહ એવં - પી. ડી. મિશ્ર, (૨૦૦૭) સમાજકાર્ય ઇતિહાસ, દર્શન એવં પ્રણાલિયાં, ન્યૂ રોયલ બુક કમ્પની, લખનઠુ
- (૮) ડૉ. આર. કે. ઉપાધ્યાય, (૧૯૯૧) સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય, હરિયાણા સાહિત્ય અકાદમી, ચંદીગઢ
- (૯) ગિરીશકુમાર () સમાજકાર્ય કે ક્ષેત્ર
- (૧૦) Dr. P. Dayal () Ghandhian Approach to Social Work.
- (૧૧) Mathew Grace, (1992), An Introducton to Social Case Work, Bombay : Tata Institute of Social Sciences
- (૧૨) Rameshwari Devi, Ravi Prakashan, (2004), Social Work Methods, Practice and Perspectives (Model of Case work Practice) Vol. II Cha-3 Jaipur : mangal Deep Publication.

સેમેસ્ટર - ૧

કોર્સ - ૫

સામાજિક જૂથકાર્ય

ક્રેડીટ - ૨

હેતુઓ :

- (૧) જૂથના ખ્યાલને સમજવો અને પોતાની જાતને જુદા જુદા જૂથના ભાગ તરીકે જોતા શીખવું.
- (૨) વ્યક્તિના જીવનમાં જૂથના મહત્વને સમજવું.
- (૩) સામાજિકકાર્યમાં જૂથકાર્યનું મહત્વ સમજવું, જૂથની રચના, લાક્ષણિકતાઓ અને દરમ્યાનગીરી પ્રત્યે માહિતગાર કરવા.
- (૪) જૂથકાર્યના મૂલ્યો અને સિદ્ધાંતોનું મહત્વ સ્વીકારવું.
- (૫) ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન જૂથ સાથે કામ કરવાની ટેકનીક તથા કુશળતા વિકસાવવી.

એકમ-૧ સામાજિક જૂથકાર્યનો ઇતિહાસ

- ૧.૧ ઈંગ્લેન્ડમાં જૂથકાર્યનો વિકાસ
- ૧.૨ અમેરિકામાં જૂથકાર્યનો વિકાસ
- ૧.૩ ભારતમાં જૂથકાર્યનો વિકાસ
- ૧.૪ વ્યક્તિના જીવનમાં જૂથનું મહત્વ
- ૧.૫ જૂથકાર્યનો ઉદ્દેશ

એકમ-૨ વિભાવના, વ્યાખ્યા, પ્રક્રિયા

- ૨.૧ સામાજિક જૂથકાર્યની વિભાવના - વ્યાખ્યા
- ૨.૨ જૂથના પ્રકાર
- ૨.૩ જૂથ નિર્માણ
- ૨.૪ જૂથ નિયંત્રણ
- ૨.૫ જૂથ આંતરક્રિયા
- ૨.૬ જૂથ કાર્યકરની ભૂમિકા
- ૨.૭ જૂથ નેતાના ગુણ-લક્ષણ

એકમ-૩ જૂથકાર્યના સિદ્ધાંતો

- ૩.૧ આયોજિત જૂથ રચનાનો સિદ્ધાંત
- ૩.૨ લક્ષ્યોની સ્પષ્ટતાનો સિદ્ધાંત
- ૩.૩ ઉદ્દેશપૂર્ણ સંબંધોનો સિદ્ધાંત
- ૩.૪ નિરંતર વૈયક્તિકરણનો સિદ્ધાંત
- ૩.૫ નિર્દેશીત જૂથ આંતરક્રિયાનો સિદ્ધાંત
- ૩.૬ ફેરફારને અવકાશવાળા કાર્યાત્મક સંગઠનનો સિદ્ધાંત
- ૩.૭ પ્રગતિશીલ કાર્યક્રમ અનુભવનો સિદ્ધાંત
- ૩.૮ સાધનોના ઉપયોગનો સિદ્ધાંત
- ૩.૯ લોકતાંત્રિક જૂથ આત્મનિશ્ચયીકરણનો સિદ્ધાંત
- ૩.૧૦ મૂલ્યાંકનનો સિદ્ધાંત

એકમ-૪ જૂથમાં કામ કરવાની ટેકનીક અને જૂથ કાર્યકરની કુશળતાઓ :

- ૪.૧ ટેકનીક : (૧) ગૂપ કાઉન્સેલીંગ, (૨) જૂથચર્ચા, (૩) નિર્ણય લેવો, (૪) રોલ-પ્લે.
- ૪.૨ કાર્યક્રમ માધ્યમ : (૧) રમતો (૨) વાર્તા, (૩) ગીતો, (૪) નાટક, (૫) પોસ્ટર, (૬) કોલાજ, (૭) આર્ટકાફ્ટ, (૮) વ્યક્તિગત સેશન
- ૪.૩ કુશળતાઓ : (૧) પ્રત્યાયન (૨) ધ્યાનથી સાંભળવું, (૩) નિરીક્ષણ, (૪) વિશ્લેષણાત્મક વિચારો, (૫) સમાનુભૂતિ, (૬) સ્વ-નિયમન, (૭) નેતૃત્વ.

એકમ-૫ કાર્યક્રમ આયોજન તથા અહેવાલલેખન

- ૫.૧ જૂથકાર્યમાં કાર્યક્રમ એક પ્રક્રિયાના રૂપમાં
- ૫.૨ વ્યક્તિના જીવનમાં કાર્યક્રમનું મહત્ત્વ.
- ૫.૩ કાર્યક્રમ આયોજન તથા વિકાસમાં કાર્યકરની ભૂમિકા
- ૫.૪ અહેવાલ લેખનનો અર્થ, ઉદ્દેશ, વિષયવસ્તુ.

શિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, જૂથ એક્સરસાઈઝ, રોલ-પ્લે, સ્વાધ્યાય, પ્રેઝન્ટેશન વગેરે.

સંદર્ભ સૂચિ :

- (૧) ડૉ. મિશ્ર, પ્રયાગદીન, સામાજિક સામૂહિક કાર્ય (૨૦૦૫), ઉત્તરપ્રદેશ હિન્દી સંસ્થાન, લખનઉ
- (૨) શાસ્ત્રી રાજારામ, સમાજકાર્ય (૧૯૯૭) ઉત્તરપ્રદેશ હિન્દી સંસ્થાન, લખનઉ
- (૩) Siddiqui H. Y. Group work - Theories and practice (2008), Rawat Publication.
- (૪) Hough Margaret, Group work skills and Theory (2001) Hodder and Stoughton
- (૫) Trevor Lindsay Sue Orton : Group work Practice in Social Work (2008), www.Learning matters.co.on
- (૬) Misra P. D, Misra Bina (2008) Social Group Work : Theory and Practice, New Royal Book co. Lucknow
- (૭) Brandler S. and Roaman CP (1999) Group work skills and strategies for effective Intervention, New York : The Haworth Press.
- (૮) Garvin D Charles, Gutierrez M. Lorraine, Galinsky J. Macda (2007) Handbook of Social Work with Groups, Rawat Publication
- (૯) Turner David (2009) Role Playes (book of Activities) Viva Books Private Limited
- (૧૦) Frank La Fasto, Card Larson (Sixth Printing 2008) When Teams Work Best, Response Books : A division of Sage Publications, New Delhi.

સેમેસ્ટર - ૧

કોર્સ - ૬

ગ્રામવિકાસ

ક્રેડીટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) ગ્રામવિકાસની વિભાવના સમજવી અને રાષ્ટ્રવિકાસમાં ગ્રામવિકાસનું મહત્ત્વ સમજવું.
- (૨) ગ્રામવિકાસનાં કાર્યક્ષેત્રોની જાણકારી મેળવવી
- (૩) ગ્રામીણ સમાજની જરૂરિયાતો, ગ્રામવિકાસમાં અવરોધક પરિબલો અને સમસ્યાનો પરિચય કરાવવો.
- (૪) ગ્રામવિકાસ માટે કાર્યરત સંસ્થાઓ (ઔપચારિક અને અનૌપચારિક)નાં વ્યવસ્થાતંત્રની સમજ કેળવવી તેમની કાર્યશૈલી, અભિગમ, યોજનાઓ અને કાર્યક્રમોની જાણકારી મેળવવી.
- (૫) ગ્રામવિકાસના કાર્યો માટે જરૂરી જ્ઞાનથી સજ્જ થવું, કાર્ય કરવા માટેનો સર્વાંગી ખ્યાલ અને કૌશલ્યો વિકસાવવા તથા કાર્ય કરવા માટેનું વલણ ઘડતર કરવું.
- (૬) ગ્રામવિકાસમાં સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરીની વ્યૂહરચના અને ક્રિયાત્મક પગલાઓ લેવાની ક્ષમતા વિકસાવવી.

એકમ-૧ ગ્રામ સમુદાય અને ગ્રામવિકાસની વિભાવના

- ૧.૧ ગ્રામીણ સમુદાયની લાક્ષણિકતાઓનો પરિચય
- ૧.૨ ગ્રામીણ સમાજનાં પછાતપણાંના કારણો અને ગ્રામવિકાસની આવશ્યકતા / મહત્ત્વ
- ૧.૩ ગ્રામવિકાસની વિભાવના (આંતર વિદ્યાકીય આયામના સંદર્ભે)
- ૧.૪ ગ્રામવિકાસનાં માપદંડ
- ૧.૫ ગ્રામવિકાસની બદલાતી સંકલ્પના

એકમ - ૨ ગ્રામવિકાસનાં કાર્યક્ષેત્રો

- ૨.૧ કૃષિની જમીન સંસાધનનો ઉપયોગ અને સંરક્ષણ
- ૨.૨ પાણી સંસાધનનો ઉપયોગ અને સંરક્ષણ
- ૨.૩ જંગલ સંસાધનનો ઉપયોગ અને સંરક્ષણ
- ૨.૪ પશુ, પ્રાણી, મત્સ્ય, બાયોમાસ, આબોહવા, સૂર્યપ્રકાશ, સંસાધનના ઉપયોગ અને સંરક્ષણ
- ૨.૫ ગ્રામીણ વિકાસમાં કાર્યરત સંસ્થાઓ (ઔપચારિક, અનૌપચારિક)

એકમ-૩ ગ્રામીણ સમાજનાં વિકાસનાં અવરોધક પરિબલો અને ગરીબી

- ૩.૧ ગ્રામીણ વિકાસમાં અવરોધક પરિબલો
- ૩.૨ ગ્રામીણ ગરીબીની સંકલ્પના, અર્થ, વ્યાખ્યા, કારણો
- ૩.૩ ગુજરાતમાં ગ્રામીણ ગરીબીનું ચિત્ર
- ૩.૪ ગરીબી નિવારણનાં કાર્યક્રમોનું આલોચનાત્મક મૂલ્યાંકન
- ૩.૫ ગરીબી નિવારણમાં સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી અને ઉપાયો

એકમ-૪ ગ્રામવિકાસના નમૂનાઓ અને નવી નીતિની અસરો

- ૪.૧ ગાંધીયુગ પહેલાં થયેલાં ગ્રામવિકાસનાં પ્રયત્નો
- ૪.૨ ગ્રામ સ્વાવલંબન અને વિકેન્દ્રીકરણનો ગાંધીજીનો નમૂનો
- ૪.૩ આયોજિત વિકાસનો નમૂનો

૪.૪ W.T.O અને LPG ની નવીનીતિ અને ગ્રામીણવિકાસ

૪.૫ ૨૧મી સદીમાં ગ્રામવિકાસની તરાહ

એકમ-૫ ગ્રામવિકાસમાં સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી માટેની વ્યૂહરચના અને ક્રિયાત્મક પગલાંઓ

- ૫.૧ ગ્રામવિકાસ વ્યૂહરચના ને સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી માટેનાં આયોજનમાં સ્થાનિક ગ્રામીણ સહભાગી ચકાસણી (PRA) અને અમલીકરણમાં લોકભાગીદારીની પ્રક્રિયા અને તેનું મહત્ત્વ.
- ૫.૨ કુદરતી સંશોધનો અને તેનાં આધારિત ગ્રામીણ વ્યવસાયોના વિકાસની વ્યૂહરચના અને કાર્યક્રમોનું અમલીકરણ.
- ૫.૩ સામાજિક સેવાઓની ડીલીવરીમાં સમાજકાર્ય વ્યવહાર અને દરમ્યાનગીરી (શિક્ષણ, આરોગ્ય, સ્વચ્છતા, શુદ્ધ પીવાનું પાણી, ગ્રામીણ પરિસર અને આવાસનું પર્યાવરણ, પછાત-નબળા વર્ગોના વિકાસની યોજનાઓનું ન્યાયી અમલીકરણ જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા, ગ્રામકોષ-બચતમંડળ.
- ૫.૪ માહિતીની જાણકારીનું વ્યવસ્થાતંત્ર અને ગ્રામવિકાસમાં તેની ભૂમિકા

શિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, સ્વાધ્યાય, સંસ્થા મુકાત, ક્ષેત્ર મુલાકાત, એકમ અભ્યાસ, પ્રવાસ

સંદર્ભ સાહિત્ય -

- (૧) શાહ, દિલીપ : ભારતીય અર્થતંત્ર : ગ્રામવિકાસનાં પરિપ્રેક્ષ્યમાં
- (૨) અવરાણી, બાબુ : અગ્રસ્થાને ખેડૂત એજન્ડા, અમદાવાદ, અનડા
- (૩) અવરાણી, બાબુ : ગ્રામ સ્વવિકાસ, અમદાવાદ, અનડા
- (૪) પટેલ, ઝવેર : ગ્રામઆયોજન
- (૫) ગાંધીજી : ગ્રામસ્વરાજ
- (૬) રવિશંકર મહારાજ : ગ્રામ સંસ્કૃતિ
- (૭) રોહિત શુક્લ : ભારતમાં ગરીબી
- (૮) દેસાઈ અને શાહ : ગાંધી ચિંધ્યા માર્ગે ગ્રામવિકાસ
- (૯) ઈન્દિરા હિરવે : ગરીબી નાબૂદીનાં કાર્યક્રમો
- (૧૦) પંત ડી. સી. : ભારતમાં ગ્રામવિકાસ
- (૧૧) K. C. Pandya : Rural Development in Modern India
- (૧૨) K. Singh (1999) : Rural Development
- (૧૩) S. N. Mishra : Problems & Prospects of Rural Development in India
- (૧૪) C. T. Grien : Poverty, Planning and Social Change Allied
- (૧૫) પાન્ડેય પી. એન. : ગ્રામીણ વિકાસ એવં સંરચનાત્મક અભિગમ

સામયિકો

- (૧) Journal of rural development
- (૨) યોજના
- (૩) ભૂમિપુત્ર
- (૪) નયામાર્ગ
- (૫) નિરીક્ષક

સેમેસ્ટર-૨

કોર્સ-૭

વિકાસ અને સામાજિક સમસ્યાઓ

૨ ક્રેડીટ

હેતુઓ :

- (૧) વિકાસનો બદલાતો અર્થ - વિભાવના અને વિકાસના મૂલ્યો વિશે સમજ આપવી.
- (૨) સામાજિક સમસ્યાઓની વિભાવના સ્પષ્ટ કરવી.
- (૩) સામાજિક સમસ્યાઓ પરત્વેના અભિગમો સમજે, તેનાં ઉકેલો વિશે વિચારી સમાનતા અને સામાજિક ન્યાય સાથે તેને સાંકળતા થાય.
- (૪) સમસ્યા માટે જવાબદાર કારણો અને માળખાકીય સ્થિતિ વિશે સમજણ આપવી.

એકમ-૧ વિકાસનો બદલાતો અર્થ, મૂલ્યો અને સામાજિક વિઘટન

- ૧.૧ વિકાસનો બદલાતો અર્થ-વિભાવના, સર્વ સમાવેશી વિકાસ (Inclusive Growth)
- ૧.૨ જહોન ગાલ્ટુંગે આપેલા વિકાસને સ્પર્શતા દસ મૂલ્યો
 - (૧) સ્વવિકાસ વિ. અલિપ્તપણું, (૨) વિવિધતા વિ. એક્સરખાપણું, (૩) સામાજિક-આર્થિક વિકાસ વિ. ગરીબાઈ, (૪) સમાનતા વિ. અસમાનતા, (૫) સામાજિક ન્યાય વિ. સામાજિક અન્યાય, (૬) સમન્યાય વિ. શોષણ, (૭) સ્વાયત્તતા વિ. ઘુસણખોરી, (૮) એક્તા વિ. ભાગલા, (૯) ભાગીદારી વિ. સીમાંતપણું, (૧૦) પર્યાવરણ સંતુલ વિ. પ્રદુષણ.
- ૧.૩ સામાજિક ધોરણનો અર્થ, સ્વરૂપ અને પ્રકાર
- ૧.૪ સામાજિક ધોરણભંગનો અર્થ, કારણો
- ૧.૫ એનોમી : ધોરણ અસ્થિરતા

એકમ-૨ સામાજિક સમસ્યાનો અર્થ, કારણો, પ્રકારો

- ૨.૧ સામાજિક સમસ્યાનો અર્થ
- ૨.૨ સામાજિક સમસ્યાના અભ્યાસના હેતુ
- ૨.૩ સામાજિક સમસ્યાની લાક્ષણિકતા
- ૨.૪ સામાજિક સમસ્યાના કારણો
- ૨.૫ સામાજિક સમસ્યાના પ્રકારો

એકમ-૩ સામાજિક સમસ્યાઓ પરત્વેના અભિગમો

- ૩.૧ સામાજિક રોગ નિદાનશાસ્ત્ર
- ૩.૨ સામાજિક વિઘટન અભિગમ,
- ૩.૩ મૂલ્ય સંઘર્ષ અભિગમ
- ૩.૪ વિચલિત વર્તન અભિગમ
- ૩.૫ લેબલીંગ થીયરી

એકમ-૪ પ્રવર્તમાન સામાજિક સમસ્યાઓ

- ૪.૧ જ્ઞાતિપ્રથાને કારણે ઉદ્ભવતી સમસ્યાઓ
- ૪.૨ હિંદુ-મુસ્લિમ કોમવાદની સમસ્યા
- ૪.૩ સ્ત્રીઓ અને બાળકોની સમસ્યાઓ
- ૪.૪ વૃદ્ધજનો અને અપંગોની સમસ્યાઓ
- ૪.૫ આરોગ્ય વિષયક સમસ્યાઓ

એકમ-૫ અન્ય સમસ્યાઓ, તેના ઉકેલ-ઉપાયો અને સમાજકાર્યકરની દરમ્યાનગીરી

- ૫.૧ ગરીબી, બેકારી અને નિરક્ષરતાની સમસ્યા
- ૫.૨ ઉદારીકરણ, ખાનગીકરણ અને વૈશ્વિકીકરણના કારણે સર્જાતી સમસ્યા
- ૫.૩ વિસ્થાપન અને પુનઃસ્થાપનની સમસ્યા
- ૫.૪ ભ્રષ્ટાચારની સમસ્યા
- ૫.૫ સામાજિક સમસ્યાના ઉકેલ - ઉપાય તથા સમાજકાર્યકરની દરમ્યાનગીરી - સામાજિક નીતિ, સામાજિક કાયદા, સામાજિક ક્રિયા, સમાજસુધારણા, સમાજકાર્યકરની દરમ્યાનગીરી

શિક્ષણની પદ્ધતિ

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, પ્રેઝન્ટેશન, સ્વાધ્યાય, નિષ્ણાંતોના વ્યાખ્યાન, સંસ્થા મુલાકાત, નાના જૂથમાં ચર્ચા, દસ્તાવેજી ફિલ્મ્સ

સંદર્ભ સૂચિ :

- (૧) શાહ એ. જી., દવે જે. કે. સામાજિક સમસ્યાઓ : અનડા પ્રકાશન
- (૨) દવે હર્ષિદા (૨૦૦૦) સામાજિક સમસ્યાઓ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
- (૩) શાહ એ. જી., દવે જગદીશ કે (૨૦૦૫) : સામાજિક કલ્યાણ અને સામાજિક કાયદાઓ : અનડા પ્રકાશન
- (૪) ગાંધી બી. એમ. (૨૦૦૦) મહિલાઓ અને કાયદો : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ
- (૫) પાઠક ઈલા, ઘાસવાલા બકુલા (૨૦૦૩) સ્ત્રીઓ અને હિંસા વસમી વાસ્તવિકતાઓ (સ્ત્રી અભ્યાસ શ્રેણી, આર. આર. શેઠની કંપની)
- (૬) અજેય કુમાર (સંપાદન) ૨૦૦૩ ભૂમંડલીકરણ : સામ્રાજ્યવાદી શોષણ કા ભયાનક ચહેરા, ઉદ્ભાવના પ્રકાશન, દિલ્હી
- (૭) દૂબે શ્યામાચરણ : વિકાસ કા સમાજશાસ્ત્ર
- (૮) Ahuja Ram (1997) Social Problems in India, Rawat Pub.
- (૯) Madan G. R. (1981) Indian Social Problems, New Delhi, Allied Pub.
- (૧૦) Chaurasia B. P. (1995) Poverty Planning and Social Change Allahabad : Change Pub.
- (૧૧) Reddy K. S. (1999) Poverty and Unemployment, New Delhi, Anmol Pub.
- (૧૨) O. P. Gupta, Dimensions of Social Justice, National Publishing House, New Delhi
- (૧૩) K. Sabbarao, Social Justice and Law
- (૧૪) Rajkumar, Encyclopedia of Women in Development, New Delhi, Anmol Pub.
- (૧૫) Patricia Higham (2006) Social Work Introducing Professional Practice : Sage Publication

સેમેસ્ટર - ૨

કોર્સ-૮

સમાજકાર્ય સંશોધન

ક્રેડીટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાનનું વર્ધન અને સંવર્ધન માટે સંશોધનશાસ્ત્રની સમજ કેળવવી.
- (૨) વૈજ્ઞાનિક અભિગમથી માનવ તપાસની સમજ વિકસાવવી.
- (૩) સમાજકાર્ય સંશોધનની વ્યૂહરચનાનો અર્થ, મહત્ત્વ અને અવકાશ સમજવો.
- (૪) સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીશ, સંશોધન અને સિદ્ધાંત વચ્ચેની આંતરસંકળ જોઈ શકવાની ક્ષમતા વિકસાવવી અને તેનાં ન્યાયી સુગ્રથન માટે વ્યાવસાયિક વલણ વિકસાવવું.
- (૫) વૈજ્ઞાનિક અભિગમ સાથે વ્યાવસાયિક ગુણો વિકસાવવા.
- (૬) સંશોધનની શરૂઆતથી અંત સુધી જરૂરી ક્ષમતાઓ અને કુશળતા વિકસાવવી.
- (૭) સંશોધનનાં પુસ્તકાલય અને દસ્તાવેજ તથા ઈન્ટરનેટની સેવાઓનાં ઉપયોગ કરવાની કુશળતા વિકસાવવી.
- (૮) સંશોધન અભ્યાસનાં તારણોનો સમાજકાર્યકર પોતાના કાર્યક્ષેત્રમાં વ્યક્તિ, જૂથ, સમુદાય સાથે દરમ્યાનગીરી કરવામાં તથા નીતિ ઘડતરમાં તેનો ન્યાયી ઉપયોગ કરવાની સમજ અને ક્ષમતા કેળવવી.

એકમ-૧ માનવ તપાસ અને વિજ્ઞાન

- ૧.૧ તપાસનો અર્થ, તપાસમાં વૈજ્ઞાનિક અભિગમ અને સામાન્ય સમજ અભિગમ વચ્ચે સરખાપણું અને તફાવત
- ૧.૨ વિજ્ઞાનનો અર્થ, પ્રકાર, લાક્ષણિકતાઓ અને કાર્યો
- ૧.૩ જ્ઞાનનાં ઘટકો-તથ્યો, કાયદાઓ, ખ્યાલ, ચલ, ઉત્કલ્પના અને અનુભવજન્ય સામાન્યીકરણ
- ૧.૪ વૈજ્ઞાનિક અભિગમને સુસંગત સંશોધકની લાક્ષણિકતાઓ

એકમ-૨ સમાજકાર્ય સંશોધનની વિભાવના, કાર્યક્ષેત્રો, પ્રકાર

- ૨.૧ સમાજકાર્ય સંશોધનનો અર્થ અને તેની લાક્ષણિકતાઓ
- ૨.૨ સમાજકાર્ય સંશોધનનાં હેતુઓ અને તેનું મહત્ત્વ
- ૨.૩ સમાજકાર્ય સંશોધનનાં કાર્યક્ષેત્રો-અવકાશ
- ૨.૪ સમાજકાર્ય સંશોધનનાં પ્રકાર ગુણાત્મક અને સંખ્યાત્મક, અર્થ અને લાક્ષણિકતાઓ

એકમ-૩ સંશોધન યોજના અને સોપાનો

- ૩.૧ સંશોધન યોજનાનો અર્થ અને યોજનાનો પરિચય
- ૩.૨ સમાજકાર્ય સંશોધનનાં સોપાનો, સંશોધન સમસ્યાની પસંદગીના નિર્દેશકો
- ૩.૩ સમસ્યાની વિભાવના કે સમસ્યાને વ્યાખ્યાનિત કરવી
- ૩.૪ સમસ્યાનાં સંદર્ભ સાહિત્યની સમીક્ષા, સંશોધન સમસ્યાનો અવકાશ અને મહત્ત્વ
- ૩.૫ ઉત્કલ્પનાનું ઘડતર, અભ્યાસનાં ચલ અને હેતુઓ

એકમ-૪ નિદર્શ તપાસ અને માહિતી એકત્રીકરણ પ્રક્રિયા

- ૪.૧ સમષ્ટિ તપાસ અને નિદર્શ તપાસનો અર્થ, લાક્ષણિકતાઓ, જરૂરિયાત અને નિદર્શનનાં પ્રકારો
- ૪.૨ માહિતીનો અર્થ, પ્રકાર અને માહિતીનાં સ્ત્રોત

- ૪.૩ પ્રાથમિક માહિતી એકત્ર કરવાની પ્રયુક્તિઓ કે પદ્ધતિઓ
 ૪.૪ દ્વિતીય માહિતી એકત્ર કરવા માટે ગ્રંથાલય, સરકારી દફતર, ઈન્ટરનેટ-વેબસાઈટનો ઉપયોગ

એકમ-૫ સંશોધનમાં આંકડાશાસ્ત્ર અને અહેવાલલેખન

- ૫.૧ આંકડાશાસ્ત્રનો અર્થ, વ્યાખ્યા, હેતુઓ અને સમાજકાર્ય સંશોધનમાં આંકડાશાસ્ત્રનું મહત્ત્વ
 ૫.૨ આવૃત્તિ વિતરણનો અર્થ અને પ્રકાર
 ૫.૩ ટકાવારી, પ્રમાણ અને ગુણોત્તરની સમજ
 ૫.૪ સરેરાશનો અર્થ અને તેના પ્રકારો
 ૫.૫ સંશોધન અહેવાલ લેખનનો અર્થ, ઉપયોગીતા, લેખનશૈલી, માળખું અને પ્રકારો

અધ્યયન - અધ્યાપન પદ્ધતિઓ

વ્યાખ્યાન, સ્વાધ્યાયન, ઉપકરણ રચના, માહિતી એકત્રીકરણ પ્રક્રિયા, દાખલા ગણતરી.

સંદર્ભ સાહિત્ય

- (૧) ઉચાંટ, ડી.એ. (૨૦૦૮) શિક્ષણ અને સામાજિક વિજ્ઞાનોમાં સંશોધન પદ્ધતિશાસ્ત્ર, અમદાવાદ
 (૨) દેસાઈ. એચ.જી (૧૯૯૭) સંશોધન પદ્ધતિઓ અને પ્રવિધિઓ અમદાવાદ, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
 (૩) ઉચાટ ડી. એ. (૨૦૦૬) ગુણાત્મક સંશોધન, રાજકોટ
 (૪) મુકરજી રવિન્દ્ર () સામાજિક સર્વેક્ષણ એવં સંશોધન
 (૫) શાહ, વિમલ (૧૯૯૨) સંશોધન ડિઝાઈન, અમદાવાદ યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
 (૬) શાહ વિમલ (૧૯૯૨) સંશોધન અહેવાલ લેખન, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
 (૭) શાહ એ. જી. (૨૦૦૭) સામાજિક સંશોધનની પદ્ધતિઓ
 (૮) Denizim, NK and Lincon. Y. S. (Eds) (2000) Handbook of Qualitive research, London : Sage
 (૯) Ramchandran P. (1990) Issnes in Social Work Reserach in India, Bombay ICOR.
 (૧૦) Rubia A and Babbie K (1993) Reserach Methods of Social Work California, Brooks CDE Publishing Co.
 (૧૧) Yin Robert K. (1994) Case Study Research : Disign and Methods, New Delhi : Sage Publications
 (૧૨) Shaw - Ian and Lishman, Joyce (eds) (1999) Evaluation and Social work Paractice New Delhi : Sage Publication.

સામયિક

- (૧) Indian Journal of Social Work
 (૨) અર્થાત્
 (૩) અભિદષ્ટિ

સેમેસ્ટર - ૨

કોર્સ - ૯

સામુદાયિક સંગઠન અને સામાજિક ક્રિયા

ક્રેડીટ-૨

હેતુ :

- (૧) વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની એક મુખ્ય પદ્ધતિ તરીકે સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિનું મહત્વ સમજવું અને તે વિશેની સૈદ્ધાંતિક સમજ કેળવવી.
- (૨) સામુદાયિક સંગઠક તરીકે જરૂરી સમુદાય વિશેની સમજ કેળવવી અને તેમાં થતી પ્રક્રિયાઓથી પરિચિત થવું.
- (૩) સામુદાયિક સંગઠક તરીકેની કુશળતાઓ વધારવી.
- (૪) સામુદાયિક સંગઠનના જુદા જુદા અભિગમો - નમૂના વિશેની આલોચનાત્મક સમજ કેળવવી.
- (૫) એક વ્યાવસાયિક તરીકે સામુદાયિક સ્તરે ભાગીદારીથી કાર્ય કરવા માટેની પ્રક્રિયાઓ માટેનું વલણ અને કુશળતા વિકસાવવી.
- (૬) સામુદાયિક સ્તરે દરમ્યાનગીરીની પદ્ધતિ તરીકે સામાજિક ક્રિયાનું મહત્વ જાણવું અને તે અંગેની સૈદ્ધાંતિક સમજ મેળવવી અને તેની પ્રક્રિયાઓથી પરિચિત થવું.
- (૭) ભારતના સંદર્ભમાં સામાજિક ક્રિયાનું સફળ ઉદાહરણ અને ફિલસૂફી રજૂ કરનાર મહાત્મા ગાંધીજીની અહિંસક સામાજિક ક્રિયાની સમજ મેળવવી.

એકમ-૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની મુખ્ય પદ્ધતિ તરીકે સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિનું મહત્વ અને તે અંગેની વિભાવનાત્મક સમજ

- ૧.૧ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની મુખ્ય પદ્ધતિ તરીકે સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિનું મહત્વ, વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની અન્ય પદ્ધતિઓ સાથે સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિની તુલના
- ૧.૨ સમુદાયની વ્યાખ્યા, વિભાવના, પ્રકારો, સમાજકાર્યકર તરીકે જરૂરી સમુદાય અંગેના જ્ઞાન, કાર્ય કરતી વખતે નડતા અવરોધો.
- ૧.૩ સમુદાય અંગેની ગાંધીજીની સમજ
- ૧.૪ સંગઠનની વિભાવના, સંગઠન માટે જરૂરી બાબતો, અવરોધો
- ૧.૫ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિની વ્યાખ્યા, વિભાવના અને તેનો ઐતિહાસિક વિકાસ, સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિનની નજીકની વિભાવનાઓ

એકમ-૨ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિની ફિલસૂફી, સિદ્ધાંતો, ધ્યેયો અને અભિગમો (મોડેલ્સ)

- ૨.૧ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિની ફિલસૂફી, ધારણા અને ધ્યેયો
- ૨.૨ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિના સિદ્ધાંતો
- ૨.૩ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિની કુશળતાઓ
- ૨.૪ જુદા જુદા મોડેલ્સ : લોકાલીટી ડેવલપમેન્ટ મોડેલ, સ્થાનિક વિકાસનો નમૂનો
 - સોશિયલ પ્લાનીંગ મોડેલ, સામાજિક આયોજનનો નમૂનો
 - સોશિયલ એક્શન મોડેલ, સામાજિક ક્રિયાનો નમૂનો અને તેની આલોચના
- ૨.૫ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિ અને ગાંધીજી

એકમ-૩ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિ : કાર્યો અને સામુદાયિક સંગઠકની ભૂમિકા

- ૩.૧ સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિ અંતર્ગત કાર્યો અને કાર્યપ્રક્રિયા - જરૂરી પગલા

- ૩.૨ જુદા જુદા જૂથો સાથે કાર્ય - (જેન્ડર, જ્ઞાતિ, વર્ગ) જાતિનો સામાજિક સંદર્ભ, સ્ત્રી પુરુષનો સામાજિક સંદર્ભ
- ૩.૩ જુદી જુદી વ્યવસ્થા સાથે કાર્ય - સંસ્થાગત વ્યવસ્થા (Institutional Setting) - બિન સંસ્થાગત વ્યવસ્થા (Non - Institutional Setting)
- ૩.૪ સામુદાયિક સંગઠકની ભૂમિકા
- ૩.૫ અહેવાલ લેખન, અગત્યતા અને જરૂરી બાબતો

એકમ-૪ સામાજિક ક્રિયા - મહત્વ અને સૈદ્ધાંતિક સમજ

- ૪.૧ સામાજિક ક્રિયા : મહત્વ, સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિ સાથે સામ્યતા અને તફાવત
- ૪.૨ સામાજિક ક્રિયા : વિશેષતા અને ક્ષેત્ર
- ૪.૩ શોષણ, સત્તા અને સશક્તિકરણની વિભાવના સમજવી, સત્તા સંબંધો તપાસવા અને તેને પડકારવાના રસ્તા શોધવા
- ૪.૪ સામાજિક ક્રિયા અંતર્ગત પ્રક્રિયાઓ
- અભ્યાસ
 - લોકમત ઉભો કરવો, સમસ્યાની વ્યાખ્યા અને વિશ્લેષણ
 - સ્થાનિક નેતૃત્વનો વિકાસ
 - લોકભાગીદારી, લોકપેરવી
 - કાર્યક્રમનો વિકાસ અને અમલીકરણ
 - સામાજિક નીતિ ઉપર પ્રભાવ
- ૪.૫ સામાજિક ક્રિયાના કૌશલ્યો :
- લોકસંપર્ક
 - લોકશિક્ષણ
 - જન આંદોલન, લોક પેરવી
 - દુષણોનો પ્રતિકાર, સત્તા સંબંધો બદલવા
 - અનુસરણ કાર્ય

એકમ-૫ ગાંધીવિચાર પ્રેરિત અહિંસક સામાજિક ક્રિયા

- ૫.૧ ગાંધીજીની ફિલસૂફી અને સામાજિક ક્રિયા
- ૫.૨ ગાંધીવિચાર પ્રેરિત સામાજિક ક્રિયા અંતર્ગત કાર્યપ્રક્રિયા
- ૫.૩ ગાંધીવિચાર પ્રેરિત સામાજિકક્રિયાની પ્રવિધિઓ
- રચનાત્મક કાર્યક્રમો
 - ઉપવાસ
 - અસહકાર
 - દુષણોનો અહિંસક પ્રતિકાર
 - લોકપેરવી, ભાગીદારી
- ૫.૪ ભારતના સંદર્ભમાં ગાંધીવિચાર અનુરૂપ અહિંસક સામાજિક ક્રિયાનું મહત્વ.
- ૫.૫ વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યકર તરીકે સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિ, સામાજિક ક્રિયા અને ગાંધી વિચાર પ્રેરિત સામાજિક ક્રિયા પદ્ધતિ વિશેની ટીકાત્મક સમજ

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિઓ

વ્યાખ્યાન, સ્વાધ્યાય, જૂથચર્ચા, પેનલ ડીસ્કશન, વિષય નિષ્ણાંતનાં વ્યાખ્યાન, કેસસ્ટડીની ચર્ચા, રમત, સાહિત્ય વહેંચણી વગેરે.

પુસ્તક સૂચિ :

- (૧) ગીતા ચાવડા, સામુદાયિક સંગઠન પદ્ધતિ, કોરસ કમ્પેન્ડીયમ
- (૨) Someshkumar 2002, Methods for community Participation, New Delhi, Sage
- (૩) Michal Norton and Parba Dutta, 2003, Betting Started in Communities, New Delhi, Sage
- (૪) Debal K. Singh, Eoy, 2001, Social Development and the Empowerment of Marginalized Groups, New Delhi, Sage
- (૫) Weil M (eds), 1996, Community Practice : Conceptual Models, New York, The Haworth Press
- (૬) Warren R. L., 1965, Studying Your Community, New Yourk, Free Press
- (૭) Sussman M B, 1959, Community Structure and Analysis, New York, Thomas Y. Crowell Co.
- (૮) Ross Murray G., 1955, Community Organisation : Theory Principles and Practice, New York, Harper and Row
- (૯) Gemgrade K. D., 1971, Community Organisation in India, Bombay, Popular Prakashan.
- (૧૦) Maryo H, Jones D, 1974, Community Work, London, Routh dge and Kegam Paul.
- (૧૧) Community Development Journal, An Institutional Forum, UK

સેમેસ્ટર - ૨

કોર્સ - ૧૦

માનવવિકાસ અને વર્તન

ક્રેડીટ - ૨

હેતુઓ : માનવવિકાસ અને વર્તન અભ્યાસક્રમમાં ઉદ્દેશો માનવજાતનાં સમગ્ર જીવનકાળના વિકાસનો દૃષ્ટિકોણ અને તેની વર્તન પર થતી અસરોની શીખનારને સમજ આપવાનો છે. માનવવર્તનમાં વિવિધતા શાથી છે તેની સમજ સૈદ્ધાંતિક ખ્યાલથી મળે છે.

- (૧) સમાજકાર્ય વ્યવહાર માટે માનવ વિકાસના જ્ઞાનનું મહત્ત્વ સમજવું.
- (૨) વૃદ્ધિ અને વિકાસ તથા માનવવર્તન વિશેની સમજ વિકસાવવી.
- (૩) વારસો અને વાતાવરણ અને તેની વિકાસ પર થતી અસરોની સમજ વિકસાવવી.
- (૪) જીવનચક્રના વિવિધ તબક્કાઓમાં જરૂરિયાતો, વિકાસાત્મક કાર્યો અને વિવિધ સમસ્યાઓ સમજવી.
- (૫) માનવવર્તન અને વ્યક્તિત્વની સૈદ્ધાંતિક સમજ મેળવવી.

એકમ-૧ વૃદ્ધિ અને વિકાસની પ્રકૃતિ અને ખ્યાલ.

- ૧.૧ વૃદ્ધિ અને વિકાસની વિભાવના.
- ૧.૨ વિકાસની લાક્ષણિકતાઓ.
- ૧.૩ વારસો અને વાતાવરણ - અર્થ અને આંતરભૂમિકા
- ૧.૪ માનવવિકાસની દૃષ્ટિએ વારસો અને વાતાવરણનું મહત્ત્વ.
- ૧.૫ માનવવર્તનનો અભ્યાસ કરવાની પદ્ધતિઓ - નિરીક્ષણ, પ્રયોગાત્મક, સર્વે, કેસસ્ટડી

એકમ-૨ માનવ વિકાસની થીયરીઝ અને જીવનચક્રના તબક્કાઓ

- ૨.૧ પુષ્પતાની થીયરી (Maturation Theory)
- ૨.૨ મનોજાતિય (ફોઈડ) અને મનોસામાજિક (એરિક્સન) થીયરી
- ૨.૩ બોધાત્મક (Cognitive) થીયરી (Jean Piaget)
- ૨.૪ વર્તનવાદી થીયરી (Behaviouristic)
- ૨.૫ માનવવિકાસ - જીવનચક્રનાં તબક્કાઓ, ભારતીય ખ્યાલ - દરેક તબક્કાની જરૂરિયાતો, કાર્યો અને સમસ્યાઓ.

એકમ-૩ માનવવર્તનની ગત્યાત્મકતા (Dynamics)

- ૩.૧ માનવવર્તન - અર્થ અને વિભાવના
- ૩.૨ પ્રેરણા - વિભાવના અને પ્રેરણાની વિવિધ થીયરીઝ
- ૩.૩ મનોભાવો / સંવેગો (Emotions) વ્યાખ્યા, વિભાવના અને લાક્ષણિકતા
- ૩.૪ પ્રત્યક્ષીકરણ - અર્થ, સ્વરૂપ અને તેનાં નિર્ણાયકો
- ૩.૫ વલણ - અર્થ, વલણ ઘડતરનાં નિર્ણાયકો અને વલણ પરિવર્તન નિપજાવતાં પરિબળો.

એકમ-૪ વ્યક્તિત્વ, તનાવ અને તનાવનો પ્રબંધ

- ૪.૧ વ્યક્તિત્વ - વ્યાખ્યા, વિભાવના
- ૪.૨ વ્યક્તિત્વનાં નિર્ણાયકો
- ૪.૩ વ્યક્તિત્વનાં પ્રકારો અને મૂલ્યાંકન
- ૪.૪ વ્યક્તિત્વનું માળખું, સ્વભાવની યુક્તિઓ
- ૪.૫ તનાવ અને તનાવનો પ્રબંધ

એકમ-૫ બુદ્ધિ અને તેનું માપન, સામાજિક મનોવિજ્ઞાન

- ૫.૧ બુદ્ધિ - વિભાવના અને વ્યાખ્યા
- ૫.૨ વર્ગીકરણ અને માપન, બુદ્ધિઆંક
- ૫.૩ મંદબુદ્ધિ વ્યક્તિ - લક્ષણો અને સમસ્યાઓ
- ૫.૪ સામાજિક મનોવિજ્ઞાન પ્રકૃતિ અને વિભાવના
- ૫.૫ સામાજિક મનોવિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર

સંદર્ભ ગ્રંથો

- (૧) પટેલ ચંદ્રકાંત પ્રભુભાઈ, સામાન્ય મનોવિજ્ઞાન, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય ૧૯૯૧
- (૨) એસ. સી. કાનાવાલા, વિકાસલક્ષી મનોવિજ્ઞાન
- (૩) ડી. એમ. પેસ્તનજી, તારૂણ્યનું મનોવિજ્ઞાન
- (૪) એમ. એમ. ત્રિવેદી, મનોવિશ્લેષણનું શાસ્ત્ર
- (૫) યોગેન્દ્ર કે. દેસાઈ, વિકાસલક્ષી મનોવિજ્ઞાન, ગુ. યુ. ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- (૬) પટેલ ચંદ્રકાંત પ્રભુભાઈ, બાળમનોવિજ્ઞાન, ગુ. યુ. ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ
- (૭) એ. જી. શાહ, સામાજિક મનોવિજ્ઞાન, અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ
- (૮) Bigner, J. J., Human Development : A Life Span Approach
- (૯) Gardner Lindzey & Elliot, The handbook of social psychology, New Delhi
- (૧૦) Hall Calvin & Gardner, Theories of Personality : John Willey and Sons.
- (૧૧) Mickinney and others, Effective Behaviour and Human Development.
- (૧૨) Thorpe & others, Personality an interdisciplinary approach.
- (૧૩) Lazarus Richards, Pattern of Adjustment & Human Development, London Macknilion Publishing Co.
- (૧૪) ડૉ. ચંદ્રકાંત ત્રિવેદી, માનસિક ખેંચ એક આધુનિક ચમદૂત, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
- (૧૫) ડૉ. કુલીન પંડ્યા, મનોવિજ્ઞાનની વિચારધારાઓ, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.

સેમેસ્ટર - ૨

કોર્સ - ૧૧

ગ્રામ વ્યવસ્થાપન અને ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજી

ક્રેડીટ-૨

હેતુ :

- (૧) સમાજકાર્ય પારંગતનો અભ્યાસક્રમ ગ્રામાભિમુખ હોઈ અભ્યાસમાં ગ્રામ વ્યવસ્થાપન અને ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના વિષયના મહત્વને સ્પષ્ટ કરવું.
- (૨) વિદ્યાર્થીઓને ગ્રામવ્યવસ્થાપન અને ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાનથી સજ્જ બનાવવા.
- (૩) ગ્રામીણ વિકાસના સંદર્ભમાં ગ્રામવ્યવસ્થાપન, ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના મુદ્દાઓની અગત્યતા સ્પષ્ટ કરવી.
- (૪) ગ્રામ વ્યવસ્થાપન અને ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીની વિભાવનાત્મક સમજ વિદ્યાર્થીઓને પૂરી પાડવી.
- (૫) ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીની પ્રવર્તમાન સમયમાં રહેલી અગત્યતા સ્પષ્ટ કરવી.
- (૬) ગ્રામીણ સમાજવ્યવસ્થા, સામાજિક પરિવર્તનો, પરિણામો વગેરેની આલોચનાત્મક જાણકારી અને સમજ વિદ્યાર્થીઓને પૂરી પાડવી.
- (૭) ગ્રામ્ય ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરવા માટેનો સર્વાંગી ખ્યાલ અને કૌશલ્યો વિદ્યાર્થીઓમાં વિકસાવવાં.
- (૮) ગ્રામીણ સમાજની વ્યવસ્થાના સંદર્ભમાં ભારતીય ગ્રામીણ સમુદાયની વિશેષતા - લાક્ષણિકતા તથા ગ્રામસુદાયના પ્રશ્નો સમસ્યાઓ સંદર્ભે કાર્ય કરવા કરવા માટેનું વલણ અને સમજ વિકસાવવી.

એકમ-૧ વ્યવસ્થાપન

- ૧.૧ વ્યવસ્થાપન : અર્થ-વ્યાખ્યા, વિભાવના અને સ્વરૂપ
- ૧.૨ વ્યવસ્થાપનના સિદ્ધાંત, કાર્યો અને મહત્વ
- ૧.૩ વ્યવસ્થાપન સંબંધિત વિચારધારાઓ : પરંપરાગત, પ્રક્રિયાત્મક, વૈજ્ઞાનિક, ગાણિતીક અને માનવલક્ષી
- ૧.૪ વહીવટ : અર્થ, કાર્યો અને મહત્વ
- ૧.૫ વ્યવસ્થાપન અને વહીવટ વચ્ચેનો તફાવત

એકમ-૨ ગ્રામ વ્યવસ્થાપન

- ૨.૧ ગ્રામ વ્યવસ્થાપન : અર્થ અને ઉદ્દેશ્યો
- ૨.૨ ગ્રામ વ્યવસ્થાપનનું ગ્રામવિકાસમાં મહત્વ અને ઉપયોગિતા
- ૨.૩ સંગઠન : અર્થ, ગ્રામસંગઠનો અને તેના પ્રકાર
- ૨.૪ ગ્રામીણ સમાજવ્યવસ્થામાં ગ્રામ સંગઠનોનું મહત્વ અને નેતૃત્વ ભૂમિકા
- ૨.૫ ગ્રામીણ વ્યવસ્થામાં સંગઠન, વ્યવસ્થાપકની જવાબદારીઓ, પ્રશ્નો અને પડકારો તથા સમાજકાર્યની દૃષ્ટિએ વ્યવસ્થાપનની સમજ.

એકમ-૩ ગ્રામ વ્યવસ્થાપન : સમાજ અને સંસ્થાઓ

- ૩.૧ ભારતનું ગ્રામીણ સમાજજીવન - સામાજિક વ્યવસ્થાના સંદર્ભમાં ગ્રામીણ સમુદાયની પરંપરાગત - પ્રાચીન અને પ્રવર્તમાન લાક્ષણિકતાઓની સમજૂતી
- ૩.૨ પ્રવર્તમાનમાં ગ્રામજીવનની સમાજવ્યવસ્થામાં આવેલાં પરિવર્તનો, અસરોનું આલોચનાત્મક વિશ્લેષણ-કારણો અને પરિણામો
- ૩.૩ ગ્રામીણ વ્યવસ્થા - વહીવટમાં પંચાયતી રાજ : પંચાયતીરાજ - કાનૂન, ત્રિસ્તરીય માળખું અને હેતુ.
- ૩.૪ ગ્રામવ્યવસ્થાપન અને ગ્રામપંચાયત : ગ્રામપંચાયતનું મહત્વ, કાર્યો, જવાબદારી અને નેતૃત્વ

- ૩.૫ ગ્રામપંચાયતની રચના : ગ્રામજનોની ભાગીદારી, માળખું, પંચાયતની વિભિન્ન સમિતિઓ, કાર્યો, જવાબદારી, ગ્રામસભા : પરિચય, મહત્વ અને ભૂમિકા

એકમ-૪ ગ્રામવ્યવસ્થાપન અને આર્થિકજીવન

- ૪.૧ ગ્રામ સમાજજીવન જુદા જુદા પાસાઓનો પરિચય અને આર્થિકજીવન, ગ્રામીણ આર્થિક વ્યવસ્થાની સમજ.
- ૪.૨ ભારતના અને ગુજરાત રાજ્યના ગ્રામીણપ્રદેશોના વિકાસમાં આર્થિક પ્રવૃત્તિ : આર્થિક પ્રવૃત્તિના પાયા પર સંગઠિત સહકારી સંસ્થાઓની પ્રવૃત્તિનો ફાળો-યોગદાન
- ૪.૩ સહકાર : અર્થ, સિદ્ધાંતોની સમજૂતી અને સહકારી આર્થિક ચળવળ-પ્રવૃત્તિનું મહત્વ, સહકારી સંસ્થાઓનો પરિચય, ક્ષેત્રો-પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રકારો.
- ૪.૪ ગ્રામીણ સમાજવ્યવસ્થાના નિર્માણમાં કાર્યરત અન્ય સંસ્થાઓ : સમાજની સામાજિક, આર્થિક-રાજકીય વ્યવસ્થામાં સરકારી, બિનસરકારી અને સ્થાનિક સ્વસહાય સંગઠનોની ભૂમિકા તથા ગ્રામીણ બેંકિંગ સેવાનો વિકાસ
- ૪.૫ ગ્રામીણ વ્યવસ્થામાં કાર્યરત સંગઠનોની કામગીરીને લોકભાગીદારીપૂર્ણ બનાવવા હેતુએ સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરીની સમજ

એકમ-૫ ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજી

- ૫.૧ ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજી : અર્થ, ઉદ્દેશ્ય, આવશ્યકતા અને મહત્વ
- ૫.૨ ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના માપદંડો અને પસંદગીની પ્રક્રિયા
- ૫.૩ ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના સંબંધમાં પ્રાકૃતિક સંશાધનોનું વ્યવસ્થાપન અને માનવીય ટેકનોલોજીનું મહત્વ, વિકાસ
- ૫.૪ ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રો
- ૫.૫ ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રે કાર્યરત સંસ્થાઓ અને કાર્યક્રમો તથા ગ્રામોચિત્ત ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રે સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરીની સમજ.

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, પરિસંવાદ, નાના જૂથોમાં ચર્ચા અને મુદ્દાની રજૂઆત, શૈક્ષણિક, સંસ્થા અને ક્ષેત્રીય મુલાકાતો, પ્રસંગ અભ્યાસ, બાહ્ય તજજ્ઞોનું વ્યાખ્યાન, સ્વાધ્યાય વગેરે.

સંદર્ભસૂચિ :

૧. એ. આર. દેસાઈ, ભારતીય ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્ર
૨. અક્ષયકુમાર દેસાઈ અને નીરા દેસાઈ, ભારતની સામુદાયિક વિકાસ યોજના
૩. અક્ષયકુમાર દેસાઈ, ભારતીય રાષ્ટ્રવાદની સામાજિક ભૂમિકા
૪. અક્ષયકુમાર દેસાઈ, ભારતનું ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્ર
૫. એ. જી. સાહ અને જે. કે. દવે, (૨૦૦૪-૦૫) ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્ર, અનડા પ્રકાશન.
૬. અશોક ડી. પાટીલ (૨૦૦૫), ગ્રામીણ અને નગર સમાજશાસ્ત્ર, મધ્યપ્રદેશ હિન્દી ગ્રંથ અકાદમી (હિન્દી)
૭. બાબુભાઈ અવરાણી (૧૯૯૮) સામુદાયિક વિકાસ અને કૃષિ વિસ્તરણ, અનડા પ્રકાશન
૮. બિપીનચંદ્ર વૈષ્ણવ (સંપાદક) ગુજરાત પંચાયત ધારો
૯. દિલીપ શાહ, ભારતીય ગ્રામ અર્થતંત્ર : વિકાસના પરિપ્રેક્ષ્યમાં
૧૦. દેસાઈ, પટેલ અને શાહ : કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર, યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ

૧૧. રુદ્ધત્ત અને સુન્દરમ્, ભારતીય અર્થ વ્યવસ્થા (હિન્દી)
૧૨. જયકાન્ત તિવારી (૨૦૦૩), ભારત કા સમાજશાસ્ત્ર (હિન્દી)
૧૩. પ્રો. રાણા અને અન્ય લેખકો, ધંધાકીય વ્યવસ્થાપન અને સંચાલન
૧૪. ઝવેરભાઈ પટેલ, ક્ષેત્ર સંસ્કૃતિ
૧૫. શ્રીનિવાસ એમ, સોશ્યલ ચેંજ ઈન મોડર્ન ઈન્ડિયા (અંગ્રેજી)
૧૬. Arun Ghosh (1992) Planning in India, New Delhi Sage Publication
૧૭. Jain. S. C. (1966) Community Development and Panchayati Raj in India, New Delhi : Himalaya Publishing House
૧૮. Laxamidevi (1997) Planning for Employment and Rural Development, New Delhi : Anmol
૧૯. Mathur B. L. (1996) Rural Development and Cooperation, Jaipur : RBSA Publishers
૨૦. Singh Hoshiav (1995) Administration of Rural Development in India, New Delhi : Sterling Publisher's Private Ltd.

સેમેસ્ટર-૩

કોર્સ-૧૨

સમાજકલ્યાણ અને વિકાસલક્ષી સેવાઓનું વ્યવસ્થાપન

ક્રેડીટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) કલ્યાણ અને વિકાસલક્ષી સેવાઓ આપતી સંસ્થાઓનું સ્વરૂપ, પ્રકારો અને તેનો ઉદ્ભવ અને કાયદાકીય બંધારણ વિશેની સમજ વિકસાવવી.
- (૨) સંસ્થા વ્યવસ્થાપન, તેનાં કાર્યો તથા ભારતનાં સંદર્ભમાં તેમાં પડતી મુશ્કેલીઓની સમજ વિકસાવવી
- (૩) સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યક્રમોની સમજ વિકસાવવી.
- (૪) સંસ્થા વ્યવસ્થાપનની પદ્ધતિઓ અને સંસ્થાકીય વિકાસની સમજ વિકસાવવી.
- (૫) સામાજિક નીતિનો ખ્યાલ અને પ્રવર્તમાન સામાજિક નીતિઓની સમજ વિકસાવવી.

એકમ-૧ મૂળભૂત ખ્યાલો, સંસ્થાઓ અને તેનું માળખું

- ૧.૧ સમાજસેવા, સમાજકલ્યાણ, સમાજ સુધારણા, સામાજિક નીતિ, સમાજ સુરક્ષા, સામાજિક સલામતી, સામાજિક કાયદાઓની વિભાવના અને સમજ.
- ૧.૨ કલ્યાણ અને વિકાસના કાર્યો કરતી સંસ્થાઓનો ઉદ્ભવ, સ્વરૂપ અને પ્રકારો.
- ૧.૩ સંસ્થાઓનું માળખું અને લાક્ષણિકતાઓ
- ૧.૪ સંસ્થાકીય સંસ્કૃતિ અને સંસ્થાકીય પર્યાવરણ
- ૧.૫ સંસ્થાની સ્થાપના, રજિસ્ટ્રેશન

એકમ-૨ સંસ્થા પ્રબંધ

- ૨.૧ સંસ્થા વ્યવસ્થાપન (મેનેજમેન્ટ)નો અર્થ, મૂળતત્ત્વો/કાર્યો - આયોજન, સંગઠન, કર્મચારી, નિર્દેશન, સંકલન, અહેવાલ, બજેટ
- ૨.૨ સંસ્થાના નાણાકીય સાધનો - બજેટ, નાણાકીય સ્ત્રોત - પરદેશી સહાય, સ્થાનિક ફાળો, સરકારી અનુદાન, કોર્પોરેટ સોશયલ રીસ્પોન્સીબીલીટી (CSR), પબ્લીક પ્રાઈવેટ પાર્ટનરશીપ
- ૨.૩ કાર્યકરોની ભરતી, બઢતી, તાલીમ, ભૂમિકાઓ, કામગીરીનું મૂલ્યાંકન, સંઘર્ષ નિવારણ
- ૨.૪ કારોબારીનાં કાર્યો અને ભૂમિકાઓ
- ૨.૫ સમુદાયમાં સંસ્થાની ઓળખ અને છાપ, જવાબદારીપણું, પારદર્શિતા અને વિશ્વાસ સ્થાપિત કરવો.

એકમ-૩ સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓ, કાર્યક્રમો અને સુપરવીઝન

- ૩.૧ લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ માટેની વ્યૂહરચના, ટૂંકાગાળા અને લાંબાગાળાનાં કાર્યક્રમો, કાર્યક્રમોનું સંચાલન અને તેનું દસ્તાવેજીકરણ
- ૩.૨ જરૂરિયાત આધારિત પ્રયોજના દરખાસ્ત, સાધનોનું સ્વરૂપ, યોગ્યતા માટેનાં ધોરણો, રેકોર્ડ, મૂલ્યાંકન, સંશોધન
- ૩.૩ પરિવર્તન અને તેનો પ્રબંધ - સમાજમાં થઈ રહેલા પરિવર્તનને સમજવું અને તે પ્રમાણે નીતિ, કાર્યક્રમો અને માળખામાં નવીનીકરણ કરવું.
- ૩.૪ કાર્યક્રમોની ગુણાત્મક અને ગણનાત્મક અસરોનું વિશ્લેષણ
- ૩.૫ સુપરવીઝનની વિભાવના, સિદ્ધાંતો, સુપરવાઈઝરની ભૂમિકા અને જવાબદારીઓ, ભારતની સંસ્થાઓમાં સુપરવીઝનનું સ્વરૂપ.

એકમ-૪ સંસ્થા વ્યવસ્થાપનની પદ્ધતિ, ભૂમિકાઓ અને સંસ્થાકીય વિકાસ

- ૪.૧ સંસ્થા વ્યવસ્થાપનની પદ્ધતિઓ - અમલદારશાહી, આપખુદ અને લોકશાહી
- ૪.૨ ટીમવર્કની વિભાવના, મહત્વ, ટીમલીડરના ગુણો, ભૂમિકાઓ અને અસરકારક ટીમવર્કના વિકાસની પદ્ધતિઓ.
- ૪.૩ સમાજકલ્યાણ અને વિકાસક્ષેત્રે કાર્યરત સંસ્થાઓની વિવિધ ભૂમિકાઓ
- ૪.૪ સંસ્થાકીય વિકાસ-વિભાવના, સંસ્થાકીય વિકાસ માટે તંત્ર અભિગમ
- ૪.૫ સંસ્થાકીય વિકાસની પ્રક્રિયા અને તબક્કાઓ

એકમ-૫ સામાજિક નીતિ

- ૫.૧ સામાજિક નીતિ - અર્થ અને વિભાવના
- ૫.૨ સામાજિક નીતિ અને બંધારણ, કાયદાઓ, મૂલ્યો/ધોરણો/કસ્ટમ.
- ૫.૩ સામાજિક નીતિનાં સ્ત્રોત.
- ૫.૪ શિક્ષણ, આરોગ્ય, સમાજકલ્યાણ, બાળકો, મહિલાઓ, નબળા-પછાત વર્ગો માટેની વિવિધ સામાજિક નીતિઓ
- ૫.૫ સામાજિક નીતિ ઘડતર અને મૂલ્યાંકન

સંદર્ભસૂચિ

- (૧) જનપથ પ્રકાશન, પ્રયોજના દરખાસ્ત નિરૂપણ પ્રવિધિ.
- (૨) એસ. સી. કાનાવાલા, માનવ સંબંધોનું ગતિશાસ્ત્ર, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
- (૩) પી. સી. જૈન, સંગઠનાત્મક વ્યવહાર, સરસ્વતી પબ્લિશર્સ, જયપુર
- (૪) ડૉ. બી. ડી. તાતેડ, પ્રબન્ધકે મૂલાધાર - સિદ્ધાંત એવં વ્યવહાર, RBSA Publishers, Jaipur
- (૫) શાહ ઘનશ્યામ, ગુજરાતની સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ
- (૬) પટેલ જગદીશ વી, સંગઠનનાં સિદ્ધાંતો, યુનિ. ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ
- (૭) દસ્તૂર બી. એન. કોનફિલકટ મેનેજમેન્ટે, નવભારત પ્રકાશન
- (૮) Jacob K. K, Social Policy in India
- (૯) પટેલ આનંદી સુ., વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના આધારસ્તંભો

સેમેસ્ટર-૩

કોર્સ-૧૩

સંકલિત અભિગમ

ક્રેડીટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) સમાજકાર્ય વ્યવસાયની સમગ્રલક્ષી સમજ વિકસાવવી.
- (૨) સમાજકાર્યમાં સંકલિત અભિગમની પ્રેક્ટીસ માટે સમસ્યા ઓળખવાની, સોંપાયેલા કામને સમજવાની દરમ્યાનગીરીની અને પરિવર્તનની કુશળતા વિકસાવવી.
- (૩) પરિવર્તનમાં સંકળાયેલ વિવિધ પરિબલોની ભૂમિકા સમજવી.
- (૪) સમાજકાર્ય વ્યવસાયના ઉદ્દેશોને ઓળખવાની તથા તેને અનુરૂપ વ્યૂહરચના ઘડવાની ક્ષમતા વિકસાવવી તથા પરિવર્તક તરીકેની કાર્યકરની ભૂમિકા વિશે સભાનતા કેળવવી.

એકમ-૧ સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીસ અને સંકલિત અભિગમ :

- ૧.૧ સંકલિત અભિગમ વિશે સમજ
- ૧.૨ મદદ માટેની સ્ત્રોત પદ્ધતિઓ - ઔપચારિક, અનૌપચારિક અને સમાજઆધારિત.
- ૧.૩ સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીસના કાર્યો
 - સેવાર્થી સમસ્યા નિવારણ શક્તિમાં વધારો કરવો
 - સેવાર્થી અને સાધનતંત્ર વચ્ચે સંકલન કરવું.
 - સેવાર્થી અને સાધનતંત્ર વચ્ચે નવો સંબંધ સ્થાપવો - સુધારવો અને આદાન-પ્રદાન સરળ બનાવવું.
 - સંસ્થાના કાર્યકરો વચ્ચે સંબંધ - સેતુ સ્થાપવો, સુધારવો અને આંતરક્રિયા સરળ બનાવવી.
 - સામાજિક નીતિમાં ઉત્તરોત્તર વિકાસ અને સુધારો
 - ભૌતિક સાધનોનું વિતરણ
 - સામાજિક અંકુશના પ્રતિનિધિ તરીકે.
- ૧.૪ મૂલ્યો : વ્યક્તિનું ગૌરવ, ગૌરવ વધારવા માટેનો વ્યવહાર, સ્વનિર્ણયનો સિદ્ધાંત, તેની મર્યાદા, લોકભાગીદારી, લોકોના હક્ક

એકમ-૨ સામાન્ય તંત્ર અભિગમ

- ૨.૧ સેવાર્થીતંત્ર
- ૨.૨ લક્ષ્યતંત્ર
- ૨.૩ કાર્યતંત્ર
- ૨.૪ પરિવર્તનતંત્ર

એકમ-૩ સંબંધો

- ૩.૧ સહકાર, વાટાઘાટ અને સંઘર્ષ
- ૩.૨ સંસ્થાના મૂળભૂત અંગો : બીજાના ઉત્કર્ષની ભાવના, આધાર રાખી શકાય તેવો સંબંધ, સ્વીકાર, પરાનુભૂતિ, અધિકાર અને સત્તા તથા સાચી દંભ વગરની વર્તણૂક
- ૩.૩ સમાજકાર્યકરના લક્ષણો : વિકાસલક્ષી વ્યક્તિ, સર્જનાત્મકતા, બીજાને મદદ કરવાની ઈચ્છા, નીડરતા, સંવેદનશીલતા
- ૩.૪ કાર્યકર-સેવાર્થી સંબંધ : સંબંધની લાક્ષણિકતા (અ) વિશ્વાસ (બ) સ્વીકાર (ક) પ્રામાણિકતા, (ડ) પરાનુભૂતિ, (ઈ) એકરૂપતા, (ઈ) વ્યાવસાયિક સંબંધ (ઉ) વસ્તુલક્ષીતા (ઊ) અધિકાર-સત્તા

એકમ-૪ સમસ્યા નિવારણ પ્રક્રિયાના તબક્કા તથા કુશળતાઓ :

- ૪.૧ આરંભનો તબક્કો : સંબંધ સ્થાપન, શરૂઆતનો હેતુ વર્ણવવો, સેવાર્થીની ભૂમિકા નિર્ધારિત કરવાની કુશળતા, પ્રતિપુષ્ટિ (Feedback) મેળવવાની કુશળતા
- ૪.૨ શોધ-તપાસ કરવાનો તબક્કો : પ્રશ્ન પૂછવાની કુશળતા, સ્પષ્ટતા મેળવવાની કુશળતા, વિષયવસ્તુને પ્રતિબિંબિત કરવાની કુશળતા, લાગણીને પ્રતિબિંબિત કરવાની કુશળતા.
- ૪.૩ આકારણીનો તબક્કો : વર્ણનાત્મક માહિતીને આયોજિત કરવાની કુશળતા, કામચલાઉ આકારણી કરવાની કુશળતા.
- ૪.૪ કરારનો તબક્કો : સમસ્યાને પ્રતિબિંબિત કરવી, સમસ્યા ઓળખવાની કુશળતા, કાર્ય કરવા માટેના મુદ્દાઓની સ્પષ્ટતા કરવાની કુશળતા, ધ્યેયો સ્થાપિત કરવાની કુશળતા, કાર્ય આયોજન વિકસાવવાની કુશળતા, ક્રિયાત્મક પગલા નક્કી કરવાની કુશળતા.
- ૪.૫ પરિવર્તન માટે કાર્ય કરવું અને મૂલ્યાંકનનો તબક્કો : પરિવર્તન માટે કાર્ય કરવું અને મૂલ્યાંકનની કુશળતા
- ૪.૬ મદદના અંતનો તબક્કો : મદદના અંતની કુશળતા

એકમ-૫ સમાજકાર્યકરની ભૂમિકાઓ :

- ૫.૧ સામર્થ્યદાતાની ભૂમિકા
- ૫.૨ વકીલની ભૂમિકા
- ૫.૩ કર્મશીલની ભૂમિકા
- ૫.૪ શિક્ષણકર્તાની ભૂમિકા
- ૫.૫ મધ્યસ્થીની ભૂમિકા

સંદર્ભસૂચિ :

- (૧) Harry Sepecht and Anne Vickery, 1997, Cambridge, Integrating Social work methods
- (૨) Patric Higham (2006) Social work, Indroducting Professional Practice, Sage Publication
- (૩) Louise C. Johnson, 1995 : Social work Practice - A Generalist Approach, Boston : Allyn and Bacon.
- (૪) પટેલ આનંદી, ૨૦૦૮ : વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના આધારસ્તંભો, વ્યાવસાયિક અભિવૃત્તિ પ્રકાશન, અમદાવાદ

શિક્ષણ પદ્ધતિ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, જૂથ એક્સરસાઈઝ, પ્રેઝન્ટેશન, એસાઈનમેન્ટ, મહેમાન વ્યાખ્યાન વગેરે.

સેમેસ્ટર-૩

કોર્સ-૧૪

સામુદાયિક આરોગ્ય, માનસિક આરોગ્ય અને તબીબી સમાજકાર્ય

ક્રેડીટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) વિદ્યાર્થીઓને આરોગ્ય, સામુદાયિક આરોગ્ય એ માનસિક આરોગ્યની વિભાવના, આરોગ્યની જરૂરિયાતો અને સમસ્યાઓથી પરિચિત કરવા.
- (૨) સમુદાયમાં આરોગ્ય વિષયક સેવાઓ આપતી જુદી જુદી સંસ્થાઓ દ્વારા થતા કાર્યોથી વિદ્યાર્થીઓને પરિચિત બનાવવા.
- (૩) આરોગ્યના ક્ષેત્રમાં સ્થાનિક લોકોની ભૂમિકા વિશે વિદ્યાર્થીઓની દૃષ્ટિનો વિકાસ.
- (૪) આરોગ્યની સારસંભાળ અને રોગ માંદગીની સારવાર વિશેની વિભાવનાત્મક સમજ વિકસાવવી અને આરોગ્યના ક્ષેત્રે - વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યના વ્યવહાર વિશેની સમજ મેળવવી.
- (૫) આરોગ્યના મુદ્દાઓ સંબંધી નીતિઓ, કાયદા અને જુદા જુદા અભિગમોના વિશેનું જ્ઞાન, સારવારની પદ્ધતિઓ વિશે સમજ વિકસાવવી.
- (૬) આરોગ્યની બાબતે સમાજકાર્યની વિવિધ પદ્ધતિઓને વ્યવહારુ બનાવવા માટેની સંવેદનશીલતા અને સમજ વિકસાવવી.

એકમ-૧

- ૧.૧ આરોગ્ય, સમુદાય અને સામુદાયિક આરોગ્યની વ્યાખ્યા અને વિભાવના, જુદા જુદા સમુદાયોથી સંબંધિત આરોગ્ય વિષયક મુદ્દાઓ.
- ૧.૨ સામુદાયિક (સામાજિક) અટકાયાત્મક ઔષધ-વ્યાખ્યા. વિભાવના અને મહત્ત્વ, સામુદાયિક આરોગ્યના ક્ષેત્રે અટકાયાત્મક અને આરોગ્યવર્ધક પગલાઓ-ઉપાયો.
- ૧.૩ ગરીબી અને આરોગ્ય, જુદા-જુદા લક્ષ્ય જૂથોની આરોગ્ય વિષયક જરૂરિયાતો.
- ૧.૪ આરોગ્ય સંભાળમાં પ્રાથમિક સારવારની વ્યવસ્થા અને વહીવટી માળખું, આરોગ્ય કાર્યકરોના કાર્યો, ભૂમિકા અને જવાબદારી, માહામારી, વ્યાપક મહામારી અને સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા અભિયાન વિશે પરિચય
- ૧.૫ સામુદાયિક આરોગ્યના સુધારમાં વ્યાવસાયિક સમાજકાર્યની દરમ્યાનગીરી : મુદ્દાઓ, ભૂમિકા, પડકારો, આરોગ્ય સેવાઓની જોગવાઈઓ અને આરોગ્યલક્ષી હક્કોના અમલીકરણ માટેના આયોજન અને ભાગીદારી માટે સમુદાયને સક્ષમ કરવો.

સમુદાયના સામુદાયિક આરોગ્યના માટેની દરમ્યાનગીરી, કાર્યક્રમો, નીતિઓ અને દરમ્યાનગીરીના નમૂના : એન.જી.ઓ અને સી.બી.ઓ.ની ભૂમિકા

એકમ-૨ માનસિક આરોગ્ય :

- ૨.૧ માનસિક આરોગ્યની સમસ્યાઓની વિશ્લેષણાત્મક અને વિભાવનાત્મક સમજ જુદા જુદા ખ્યાલોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વધારવી.
- ૨.૨ બાળકો, સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધ વસ્તીની સાથે માનસિક આરોગ્યના સંબંધમાં કાર્ય કરવાના માટેની દરમ્યાનગીરીની પુનઃસ્થાપન અને વ્યવસ્થાપન પ્રક્રિયાની વધુ સારી કુશળતાઓ વિકસાવવી.
- ૨.૩ માનસિક આરોગ્ય અને સી.જી.સી. ચળવળ અને તેનાં જુદા જુદા સ્તરે દરમ્યાનગીરી, નવીનીકરણ અભિગમ, જીવન કૌશલ્યોનું શિક્ષણ, સમવ્યસ્ક જૂથનું પરામર્શન અને મંદબુદ્ધિના બાળકો સાથેની કામગીરી.
- ૨.૪ માનસિક આરોગ્યના મુદ્દાઓ : સમાજના છેવાડાના માનવીઓના માનસિક આરોગ્યના પ્રશ્નો, સ્થળાંતરીત, આપત્તિગ્રસ્ત અને ગરીબજૂથોના પ્રશ્નો, સામુદાયિક માનસિક આરોગ્યનો રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ

૨.૫ માનસિક આરોગ્યનો પરંપરાગત - સ્થાનિક અભિગમ, માનસિક રોગ ઉપચાર, પુનઃ સ્થાપનની સંસ્થાગત અને બિનસંસ્થાગત સેવાઓ.

એકમ-૩ તબીબી સમાજકાર્ય

- ૩.૧ આરોગ્ય અને રોગ-માંદગીની વ્યાખ્યા, સર્વાંગી વિભાવના, રોગ-માંદગીની સારવાર અને આરોગ્ય સંભાળમાં આરોગ્યના ક્ષેત્રે સમાજકાર્ય વ્યવહારનો ઐતિહાસિક વિકાસ.
- ૩.૨ તબીબી સમાજકાર્ય વ્યાખ્યા, વિભાવના અને મહત્ત્વ. હોસ્પિટલ વ્યવસ્થા પ્રકારો, આરોગ્યના ક્ષેત્રે સમાજકાર્ય વ્યવહારોની ભૂમિકા અને હાલના નવા પ્રવાહો.
- ૩.૩ સેવાની વ્યવસ્થા તરીકે હોસ્પિટલની સમજ મેળવવી, આરોગ્ય સારસંભાળની વ્યવસ્થા, શારીરિક-માનસિક આરોગ્ય માટેના સંસ્થાગત અને બિનસંસ્થાગત નમૂનાની સમજ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરની સેવાઓ.
- ૩.૪ આરોગ્યના સંદર્ભમાં માનવ શરીર સંબંધી ખ્યાલોની સ્પષ્ટતા : શરીર વિજ્ઞાન, શરીર રચનાતંત્ર વિજ્ઞાન, લોહી, શ્વસનતંત્ર, કાર્ડિયો વેસ્ક્યુલર, પ્રજનનતંત્ર અને પાચન તંત્ર.
- ૩.૫ આરોગ્યલક્ષી સેવાઓનું આયોજન : આરોગ્ય અને માનસિક આરોગ્ય માટેનું આયોજન નીતિઓ અને કાયદા.
 - (૧) નીતિઓ : વસ્તી નીતિ અને આરોગ્ય નીતિ.
 - (૨) રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમો : રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ સ્વાસ્થ્ય મિશન - (NRHM), પ્રજનન બાળ સ્વાસ્થ્ય (R.C.H.), નેશનલ એઈડ્સ નિયંત્રણ કાર્યક્રમ (NACO, NACP), સંકલિત બાળવિકાસ યોજના (ICDS), માનસિક આરોગ્ય કાર્યક્રમ, શાળા સ્વાસ્થ્ય કાર્યક્રમ અને વ્યાવસાયિક સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ.
 - (૩) કાયદાઓ : મેડીકલ ટર્મિનેશન ઓફ પ્રેગનન્સી (MTP Act - 1972), ગર્ભજાતિ પરિક્ષણ નિયંત્રણ, ખાદ્યચીજોમાં ભેળસેળ પ્રતિબંધ, અંગ પ્રત્યારોપણ અને વિકલાંગોના અધિકારોનું રક્ષણ, આરોગ્યલક્ષી કાયદાઓનું વિહંગાવાલોકન.

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, પરિસંવાદ, નાના જૂથમાં ચર્ચા અને મુદ્દાની રજૂઆત, કાર્યશાળા, ક્ષેત્રીય મુલાકાત, સંસ્થા મુલાકાત, બાહ્ય તજજ્ઞોનું વ્યાખ્યાન, પ્રસંગ અભ્યાસ.

સંદર્ભ સૂચિ :

- (૧) K. PARK (2005-18th ed) Preventive and Social Medicine, Park's Textbook for medical education) B. B. Publishers Jabalpur - M.P. (INDIA)
- (૨) Dak, T. M. (1991) Sociology of Health in India, New Delhi : Rawat Publication
- (૩) Benerjee G. R. (1950) Social Service Department in Hospitalist Organization & Functions, Bombay : T.I.S.S.
- (૪) K. Balan (1989) Health for All by 2000 A.D. New Delhi : Ashish Publishing House.
- (૫) Bhattacharya Sanjay (2008) Social Work Phycho-Social and Health aspects.
- (૬) Cvopper Steve and et. el (2007), Community Health and Wellbeing : Action research on Health in equalities : U.K. : The Policy Press
- (૭) Krishnamurthy G. Indian Health Scenevio.
- (૮) Rahim A, Principles and Practice of Community Medicine
- (૯) Vyas Suresh (2006) Essentials of Health Management : Mangaldeep Publications Jaipur

- (१०) Yesudin Y. K. (1991) Primary Health Care : Mumbai, T.I.S.S.
- (११) Dave Parul, Maheta Pallavi (2008) Meental Health and Ageing Women - Important Correlates, Kalpaz Publications, New Delhi
- (१२) Gupta, Shukh and Kant M. S. (2004) Hospital and Health care Administration, Jagdeep Brothers, Banglore
- (१३) डॉ. सत्यदेव आर्य (२०००) स्वास्थ्य विज्ञान, राजस्थान हिन्दी ग्रंथ अकादमी, जयपुर (राज.)
- (१४) डॉ. सत्यदेव आर्य, (२०००) आहार एवं पोषाहार, राजस्थान हिन्दी ग्रंथ अकादमी, जयपुर (राज.)
- (१५) डॉ. विनोदबिहारी सकसेना (१९९६) स्वास्थ्य प्रबंधन - समुदाय स्वास्थ्य खंड - ३, ४, राजस्थान हिन्दी ग्रंथ अकादमी जयपुर (राज.)
- (१६) Dora Gold Stien (1954) Expanding Horizons in Medical Social Work, Chicago : The University of Chicago

સેમેસ્ટર-૩

કોર્સ-૧૫

કુટુંબ, બાળકો તથા સ્ત્રીઓના પ્રશ્નો

ક્રેડીટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) કુટુંબની વિભાવનાત્મક સમજ કેળવવી, કુટુંબનું માળખું, તેની ઈકોલોજી ડાયનામિક્સ (પર્યાવરણ ગત્યાત્મકતા) કાર્યો વગેરેથી વિદ્યાર્થીઓને પરિચિત કરવા, કુટુંબનાં મૂલ્યો અને તેની વ્યક્તિગત વિકાસ પર થતી અસરોથી પરિચિત થવું. તેમાં આવી રહેલ પરિવર્તનથી પરિચિત થવું.
- (૨) બાળકોની સમસ્યાઓથી પરિચિત થવું અને બાળકલ્યાણની વિભાવના અને કાર્યક્રમોથી પરિચિત થવું.
- (૩) સ્ત્રીઓની સમસ્યાઓથી પરિચિત થવું. સ્ત્રી સશક્તિકરણની વિભાવના સમજવી અને તે માટેનાં જુદા જુદા કાર્યક્રમોથી પરિચિત થવું.
- (૪) સ્ત્રીઓ, બાળકો અને કુટુંબ સાથે કાર્ય કરવાની ઊંડી દૃષ્ટિ ખીલવવી અને તેઓ સાથે કાર્ય કરવાના સમાજકાર્યના રસ્તાઓથી વિદ્યાર્થીઓને પરિચિત કરવા.
- (૫) બાળકો અને સ્ત્રીઓના અધિકાર રક્ષણ માટેની કાનૂની અને બંધારણીય જોગવાઈઓથી વિદ્યાર્થીઓને પરિચિત કરવા અને તે અંગેની વિવેચનાત્મક સમજ ઊભી કરવી.

એકમ-૧ કુટુંબની વિભાવના

- ૧.૧ કુટુંબની વ્યાખ્યા-વિભાવના અને પ્રશ્નો
- ૧.૨ લગ્નની વ્યાખ્યા-વિભાવના અને પ્રકારો
- ૧.૩ કુટુંબની રચના (Structure), કુટુંબનું પર્યાવરણ (Family Ecology), કુટુંબની ગત્યાત્મકતા
- ૧.૪ કુટુંબના મૂલ્યો અને તેની વ્યક્તિગત વિકાસ પર થતી અસરો
- ૧.૫ કુટુંબ સંસ્થામાં આવી રહેલ પરિવર્તન અને પરિવર્તનના કારણો.

એકમ-૨ કુટુંબ કલ્યાણની વિભાવના અને કુટુંબ સાથે સમાજકાર્ય

- ૨.૧ કુટુંબ કલ્યાણની વ્યાખ્યા, વિભાવના : ઐતિહાસિક સંદર્ભમાં
- ૨.૨ કુટુંબ કલ્યાણ માટેના કાર્યક્રમો
- ૨.૩ કુટુંબ સાથે દરમિયાનગીરીની જરૂર - અગત્યતા અને દરમિયાનગીરીના રસ્તા-પ્રક્રિયા (Family Social Work)
- ૨.૪ કુટુંબ સાથે સમાજકાર્ય - સમાજકાર્યકરની કુશળતા અને ભૂમિકા
- ૨.૫ કુટુંબ કલ્યાણ અંગેનો ગાંધીજીનો ખ્યાલ.

એકમ-૩ બાળકોની સમસ્યાઓ અને બાળકલ્યાણની વિભાવના :

- ૩.૧ બાળકની વ્યાખ્યા અને વિભાવના
- ૩.૨ ભારતના સંદર્ભમાં બાળકોની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓ
- ૩.૩ બાળકલ્યાણની વિભાવના અને વિકાસ : ઐતિહાસિક સંદર્ભમાં
- ૩.૪ બાળકલ્યાણના કાર્યક્રમો : સરકારી બિનસરકારી સંસ્થાગત-બિનસંસ્થાગત સેવાઓ
- ૩.૫ બાળકલ્યાણ અંગે ગાંધીજીનો દૃષ્ટિકોણ

એકમ-૪ સ્ત્રીઓની સમસ્યાઓ અને સ્ત્રી સશક્તિકરણની વિભાવના :

- ૪.૧ ભારતના સંદર્ભમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન અને દરજ્જો : ઐતિહાસિક સંદર્ભમાં
- ૪.૨ સ્ત્રી સશક્તિકરણની વ્યાખ્યા-વિભાવના અને અભિગમોની ટૂંકમાં સમજ

- ૪.૩ સ્ત્રી સશક્તિકરણ અને વિકાસ માટેની ચળવળો, સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનો ફાળો
- ૪.૪ સ્ત્રીઓનાં પ્રશ્નો અંગે સરકારના અભિગમ અને કાર્યક્રમો
- ૪.૫ સ્ત્રી અને સ્ત્રીમુક્તિ અંગેનાં ગાંધીજીના વિચારો

એકમ-૫ બાળકો અને સ્ત્રીઓના અધિકાર રક્ષણ માટેની કાનૂની અને સંવિધાનિક જોગવાઈઓ

- ૫.૧ બાળકો અને સ્ત્રીઓના અધિકાર રક્ષણ માટેની સંવિધાનિક જોગવાઈઓ
- ૫.૨ સ્ત્રીઓના અધિકાર રક્ષણ માટેની કાનૂની જોગવાઈઓ
(સ્ત્રીઓ સંબંધી કાયદાઓ)
- લગ્ન સંબંધી કાયદા
 - ઘરેલું હિંસા ધારો
 - સ્ત્રીઓનો અનૈતિક વેપાર દમનધારો
- ૫.૩ બાળકોના અધિકાર રક્ષણ માટેની કાનૂની જોગવાઈઓ -
(બાળકો સંબંધી કાયદાઓ)
- બાળમજૂરી નાબૂદી ધારો
 - બાળલગ્ન પ્રતિબંધક ધારો
 - બાળ સંરક્ષણ ધારો
 - હિન્દુ દત્તક વિધાન અને ભરણપોષણનો કાયદો.
- ૫.૪ સ્ત્રીઓ અને બાળકો સંબંધિત કાયદાઓને અમલમાં મૂકવા જરૂરી માળખાકીય અને પ્રક્રિયા સંબંધી જ્ઞાન
- ૫.૫ સ્ત્રીઓ અને બાળકો સંબંધી કાયદાઓની ટીકાત્મક સમજ

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, વિષય નિષ્ણાંતનાં વ્યાખ્યાન, જૂથચર્ચા, સ્વાધ્યાય, પોતાના અનુભવની ચર્ચા, આ વિષયે ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા અનુભવી કાર્યકરોના અનુભવોની ચર્ચા, વકીલ સાથે ચર્ચા, આ ક્ષેત્રે કાર્ય કરતી સંસ્થાઓની મુલાકાત, આ સિવાય જેની જરૂર હોય તે પદ્ધતિ ઉપયોગમાં લેવાશે.

પુસ્તકસૂચિ :

- (૧) White James M. 2008, Family Theories, Sage Publication
- (૨) Murli Desai, 1994, Family and Interventions Tata Institute of Social Science
- (૩) Goel S.L. 2005, Population Policy and Family Welfare, Deep & Deep Publication
- (૪) Chawdhary A & Carson and Carson, 2003, Family Life Education in India Perspective Challenges and Applications, Rawat
- (૫) Arora, R. K., 2006, Family Relationship and Child Development, Murarilal & Sons, New Delhi
- (૬) Engles F., 1949, Origin of the family, Private Property and the State
- (૭) Hartman A and Haird J, 1983, Family Centered Social work Practice
- (૮) Khasgiwala A, 1993, Family Dynamics Social Work Perspective
- (૯) Raju M. L. and Krishna G. R. (eds) 1996, Future of Indian Family Challenges for Social Work education.

સેમેસ્ટર-૩

કોર્સ-૧૬

અસંગઠિત શ્રમિક કલ્યાણ અને માનવ સંશાધન

ક્રેડિટ-૨

હેતુઓ :

- (૧) શ્રમિકની સંકલ્પના, સ્થિતિ અને સમસ્યાઓની સમજ મેળવવી
- (૨) અસંગઠિત ક્ષેત્રના શ્રમિકો (કૃષિ અને કૃષિ સિવાયનાં)ની સ્થિતિ, સમસ્યાઓની જાણકારી મેળવવી અને જાગૃત થવું.
- (૩) શ્રમિક કલ્યાણનાં અભિગમ, આજીવિકા સંરક્ષણ અને પ્રોત્સાહનનાં કાર્યક્રમો-યોજનાઓ, સામાજિક સુરક્ષા સંબંધિત કાયદાઓની જાણકારી પ્રાપ્ત કરવી.
- (૪) અસંગઠિત શ્રમિક કલ્યાણ માટે સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી અને ક્રિયાત્મક પગલાંઓની સમજ અને ક્ષમતા કેળવવી.
- (૫) માનવ સંશાધન વિકાસની વિભાવના અને અભિગમ સમજવા.
- (૬) H.R.D. માટેનાં માળખાકીય વ્યવસ્થાતંત્ર અને તેનાં કાર્યોની જાણકારી મેળવવી.
- (૭) H.R.D. ની જરૂરિયાત, પ્રક્રિયા અને શ્રમિકોના ક્ષમતાવર્ધન - સુધારણા માટે સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરીનાં કાર્યો, પ્રયુક્તિઓ શીખવી અને કલ્યાણકારી યોજનાઓની જાણકારી મેળવવી.
- (૮) વૈયક્તિક વ્યવસ્થાપનની વિભાવના, કાર્યોની સમજ અને ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરવી.
- (૯) કામદારોનાં વિવાદોની ઉકેલ પ્રક્રિયા અને કામદારો સંબંધિત કાયદાઓની જાણકારી પ્રાપ્ત કરવી. સંસ્થા અને કામદારો વચ્ચે સુગ્રથન કરવાની ક્ષમતા મેળવવી.

એકમ-૧ શ્રમિકની સંકલ્પના, સ્થિતિ અને સમસ્યાઓ

- ૧.૧ પ્રાચીન અને મધ્યયુગમાં ભારતીય સામાજિક-આર્થિક વ્યવસ્થામાં શ્રમવિભાજન અને શ્રમિકની સ્થિતિ.
- ૧.૨ ભારતમાં ઉદ્યોગીકરણ અને શહેરીકરણની સમાજ અને શ્રમિકોના જીવન ઉપર થયેલી અસરો.
- ૧.૩ શ્રમિકનો અર્થ, વ્યાખ્યા, પ્રકારો, સંગઠિત અને અસંગઠિત શ્રમિકની સંકલ્પના. અર્થ, વ્યાખ્યા, લાક્ષણિકતાઓ.
- ૧.૪ અસંગઠિત શ્રમિકોની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓનો સામાન્ય પરિચય

એકમ-૨ કૃષિક્ષેત્ર અને કૃષિક્ષેત્ર સિવાયના અસંગઠિત શ્રમિકોની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓ

- ૨.૧ કૃષિક્ષેત્રનાં અસંગઠિત શ્રમિકો તેમની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓનો પરિચય
- ૨.૨ કૃષિક્ષેત્ર સિવાયનાં વેતન મેળવતા અને હંગામી અસંગઠિત શ્રમિકો, તેમની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓનો પરિચય
- ૨.૩ કૃષિક્ષેત્ર સિવાયનાં સ્વરોજગારી મેળવતા અસંગઠિત શ્રમિકો, તેમની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓ
- ૨.૪ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં મૂકાયેલા કે સર્વ સામાન્ય સામાજિક તકોથી વંચિત, સ્થળાંતરીત શ્રમિકોની સ્થિતિ અને સમસ્યાઓનો પરિચય

એકમ-૩ શ્રમિક કલ્યાણ અભિગમ, કાયદાઓ અને સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી

- ૩.૧ શ્રમિક કલ્યાણનો અર્થ અને તેનાં અભિગમ
- ૩.૨ અસંગઠિત શ્રમિકો સંબંધી સંવિધાનિક જોગવાઈઓ અને કાયદાઓ
- ૩.૩ અસંગઠિત શ્રમિકોની આજીવિકાનાં સંરક્ષણ, પ્રોત્સાહનનાં કાર્યક્રમો અને સુરક્ષા સંબંધી યોજનાઓ
- ૩.૪ અસંગઠિત શ્રમિક કલ્યાણ માટેનાં ક્રિયાત્મક પગલાંઓ અને દરમ્યાનગીરીનાં એકમો

એકમ-૪ માનવ સંશાધન વિકાસની વિભાવના :

- ૪.૧ માનવ સંશાધન વિકાસનો અર્થ, વ્યાખ્યા અને અભિગમ

- ૪.૨ માનવ સંશાધન વિકાસ, આયોજન, જરૂરિયાત અને આયોજનની અર્થસૂચકતા
- ૪.૩ માનવ સંશાધન વિકાસ માટેનાં માળખાકીય વ્યવસ્થાતંત્ર (જાહેર, ખાનગી, NGOs અને સેવાક્ષેત્રમાં)
- ૪.૪ માનવ સંશાધન વિકાસ માટે જરૂરિયાત ચકાસણી, ક્ષમતાનું માપન અને અમલીકરણ
- ૪.૫ માનવ સંશાધન વિકાસ કાર્યો, માનવશક્તિ આયોજન, તાલીમ અને શ્રમિકોનું પરામર્શ.

એકમ-૫ વૈયક્તિક વ્યવસ્થાપન અને સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી

- ૫.૧ વૈયક્તિક વ્યવસ્થાપનની વિભાવના, અર્થ, વ્યાખ્યા અને લક્ષણો
- ૫.૨ વૈયક્તિક વ્યવસ્થાપનનાં કાર્યો (જરૂરિયાત, ભરતી, પ્લેસમેન્ટ, પ્રમોશન, ટ્રાન્સફર, વેતન/પગાર, વહીવટ)
- ૫.૩ માનવ સંશાધન વિકાસ માટે કલ્યાણકારી યોજનાઓ અને કાયદાઓ
- ૫.૪ કામદારોના વિવાદ ઉકેલ પ્રક્રિયા - કોર્ટ પ્રોસિજર અને ટ્રીબ્યુનલ પ્રોસિજર (જજમેન્ટ અને સેટલમેન્ટ)

શિક્ષણની પદ્ધતિઓ

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, એકમ અભ્યાસ, ક્ષેત્રીય મુલાકાત, સ્વાધ્યાય.

સંદર્ભ સાહિત્ય -

- (૧) પટેલ પી એલ (૨૦૦૮) મજૂર કાયદાઓની સરળ સમજૂતી, સંકેત બૂક્સેલર
- (૨) ગિરીશકુમાર (૧૯૯૬) સમાજકાર્ય કે ક્ષેત્ર - ઉત્તરપ્રદેશ હિન્દી સંસ્થાન લખનૌ
- (૩) સક્સેના આર. સી. (૧૯૯૭) શ્રમ સમસ્યાएं एवं समाजकल्याण, मे. के. नाथ एन्ड कं.
- (૪) Yoder D. (1975) Personal Management and Industrial Relation, New Delhi - Prentic Hall of India.
- (૫) Arun Monajupa - Personal Management
- (૬) Fillipo Ed : Principles of Personal Management, Mecgraw Hill, New York.
- (૭) Baliyan R. K. H.R.D. Himalaya Publishing House Mumbai
- (૮) Rao T.V. Strategies & Practices in HRD
- (૯) ત્રિવેદી જયપ્રકાશ- ઔદ્યોગિક સમાજશાસ્ત્ર, અમદાવાદ યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
- (૧૦) રાવલ ચંદ્રિકા - અસંગઠિત વિભાગમાં સ્ત્રી કામદારો, પાર્શ્વ પબ્લીકેશન
- (૧૧) સિંહા વી. સી. શ્રમનું અર્થશાસ્ત્ર
- (૧૨) અર્જુન પટેલ, કિરણ દેસાઈ - ગ્રામીણ ગુજરાતમાં શ્રમનું સ્થળાંતર
- (૧૩) કે. કે. સુબ્રહમણ્યમ અનુ. રમેશ શાહ બાંધકામ ઉદ્યોગમાં શ્રમજીવીઓ
- (૧૪) જાન બ્રેમાન અનુ. બાબુ દેસાઈ મૂડીવાદી ઉત્પાદન અને ગ્રામમજૂરોનું પરિભ્રમણ

સેમેસ્ટર - ૪

કોર્સ ૧૭

દલિત - આદિવાસી સમુદાયનો વિકાસ

ક્રેડીટ-૨

હેતુ :

- (૧) સમાજના નબળા સમુદાયોમાં વિશેષ સમસ્યાઓ ધરાવતા સમુદાયોની સમજ કેળવવી.
- (૨) દલિત-આદિવાસી સમુદાયની વિભાવના અને સમસ્યાઓની સમજ કેળવવી.
- (૩) આ સમુદાયો માટેના સરકારી-સ્વૈચ્છિક કાર્યક્રમો અને કાયદાઓની જાણકારી મેળવવી.
- (૪) આ સમુદાયો પ્રત્યે સંવેદનશીલતા પેદા કરવી અને આ ક્ષેત્રે કાર્ય કરવા પ્રેરણા પૂરી પાડવી.

એકમ-૧ દલિત સમુદાય - વિભાવના અને સિદ્ધાંતો

- ૧.૧ દલિત કોને કહેવામાં આવે છે - વિભાવના
- ૧.૨ વર્ણ, જાતિ, જ્ઞાતિનો ખ્યાલ
- ૧.૩ જ્ઞાતિ વ્યવસ્થાનું બદલાતું સ્વરૂપ અને દલિતોની સ્થિતિ
- ૧.૪ દલિતો અને તેમના દરજ્જાને સમજાવતા સિદ્ધાંતો -
 - ઊંચનીચક્રમનો સિદ્ધાંત
 - વિભાજનનો સિદ્ધાંત
- ૧.૫ દલિતોની સ્થિતિને સમજાવતા મહત્વના ખ્યાલો -
 - વર્ચસ્વી જ્ઞાતિ, આધિપત્ય - તાબેદારી, સામાજિક અસમાનતા, સામાજિક અન્યાય, શોષણ, સીમાંતપણું

એકમ-૨ દલિતોની વિવિધ સમસ્યાઓ અને દલિતોના અધિકાર રક્ષણ માટે બંધારણીય કાનૂની જોગવાઈઓ

- ૨.૧ દલિતોની સમસ્યાઓ -
 - નીચો દરજ્જો અને જ્ઞાતિગત પૂર્વગ્રહોથી પેદા થતી સમસ્યાઓ
 - સત્તા અને સંપત્તિની વંચિતતા
 - દલિતોમાં સામાજિક સ્તરીકરણ અને ભેદભાવો
 - પરંપરાગત મલીન વ્યવસાયો સંબંધિત સમસ્યાઓ
 - દલિતોનું આર્થિક પરાવલંબન અને શોષણ
 - દલિતો પર થતા અત્યાચારો
 - અસ્પૃશ્યતા અને પ્રતિબંધોથી વિકાસ સંબંધી સમસ્યાઓ
 - દલિતોની હિજરતની સમસ્યા
 - ધર્મ/જ્ઞાતિ પરિવર્તન અને દલિત અસ્મિતા સંબંધી સમસ્યાઓ
 - દલિતોના માનવ અધિકાર ભંગની સમસ્યા
 - ગરીબી અને સીમાંતીકરણ
- ૨.૨ દલિતોના અધિકાર અને રક્ષણ માટે બંધારણીય અને કાનૂની જોગવાઈઓનો ખ્યાલ, વિધેયાત્મક ભેદભાવ અને અનામત નીતિ. માથે મેલું ઊંચકવાનું કામ અને સૂકાં જાજરૂ બાંધકામ (પ્રતિબંધક) ધારો ૧૯૮૩, વેઠપ્રથા નાબૂદી ધારો, નાગરિક હક્ક સંરક્ષણ ધારો, અનુજાતિ અને જનજાતિ અત્યાચાર પ્રતિબંધક ધારો, પંચાયત ધારામાં દલિતો સંબંધિત જોગવાઈઓ

- ૨.૩ દલિતોના સામાજિક, શૈક્ષણિક, આર્થિક, રાજકીય ઉન્નતિ માટેની સરકારની યોજનાઓ અને તેના અમલીકરણ માટેનું સરકારી તંત્ર
- ૨.૪ દલિતોની મુક્તિ માટેનાં પ્રયત્નો અને ચળવળો
- મુક્તિ માટે દલિતો દ્વારા લેવાતા રસ્તાઓ - ધર્મ પરિવર્તન, સંઘર્ષ, હિજરત
 - સમાજ સુધારકો દ્વારા થયેલા પ્રયત્નો અને પરિણામો
 - ગાંધીજી અને આંબેડકરના પ્રયત્નો
 - દલિતો દ્વારા થયેલી ચળવળો - દલિત પેંથર, આંબેડકરી ચળવળ અને કર્મશીલો દ્વારા થતી ચળવળ
- ૨.૫ દલિતોની સમસ્યા વૈશ્વિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં

એકમ-૩ આદિવાસી સમુદાયની વિભાવના અને સમુદાયમાં પરિવર્તન

- ૩.૧ આદિવાસી - વિવિધ વિભાવના
- ૩.૨ આદિવાસી સંસ્કૃતિ - લાક્ષણિકતા
- ૩.૩ આદિવાસી જાતિઓ
- ૩.૪ આદિવાસીઓના જીવનમાં આવેલ પરિવર્તન
- ૩.૫ આદિવાસીઓમાં પરસંસ્કૃતિકરણ

એકમ-૪ આદિવાસી સમુદાય-સમસ્યાઓ અને વિકાસ

- ૪.૧ આદિવાસી સમુદાયની વિવિધ સમસ્યાઓ
- ૪.૨ આદિવાસી વિકાસનો ખ્યાલ અને વિવિધ પાસાઓ, આદિવાસી વિકાસના અભિગમો - અલગતાનો અભિગમ, સાત્મીકરણનો અભિગમ, સુગ્રથનનો અભિગમ
- ૪.૩ આદિવાસીઓ માટેની બંધારણીય અને કાનૂની જોગવાઈઓ - બંધારણીય જોગવાઈઓ, વન અધિનિયમ, અભયારણ્યનો કાયદો, પંચાયતધારામાં આદિવાસીઓના સ્વશાસન માટેની જોગવાઈ, પુનઃવસવાટ અંગેની નીતિ, અનુ. જાતિ - જન જાતિ અત્યાચાર પ્રતિબંધક ધારો.
- ૪.૪ આદિવાસીઓના સામાજિક, શૈક્ષણિક, આર્થિક અને રાજકીય ઉન્નતિ માટેની સરકારની જોગવાઈઓ અને યોજનાઓ તેનાં અમલીકરણનું તંત્ર
- ૪.૫ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં આદિવાસી કલ્યાણ, વિકાસ માટેનાં પ્રયત્નો

એકમ-૫ આદિવાસીઓનાં અધિકારોની ચળવળ અને સમાજકાર્યનું તાત્પર્ય

- ૫.૧ આદિવાસીઓના અધિકારો માટેની ચળવળો - ડેમ બાંધવાને કારણે વિસ્થાપિત આદિવાસીઓની ચળવળો, જંગલ જમીન પરનાં અધિકારો માટેની ચળવળો વગેરે
- ૫.૨ આદિવાસી સમસ્યાઓમાં સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી
- ૫.૩ મિશનરી, ગાંધી વિચાર પ્રેરીત કાર્યકરો અને વર્તમાનમાં આદિવાસીઓનાં અધિકાર માટે કાર્યરત વ્યક્તિ / સંસ્થાના અભિગમો
- ૫.૪ દલિત - આદિવાસી સમુદાય સાથે કામ કરવા જરૂરી સંવેદનશીલતા
- ૫.૫ દલિત - આદિવાસી સમુદાય સાથે કામ કરવા જરૂરી કુશળતાઓ

સંદર્ભસૂચિ :

૧. જ્ઞાતિમાં ઊંચનીચક્રમ, અત્યાચારો અને દલિતોની હિજર, ૨૦૦૩ આનંદી પટેલ
૨. દુભાચેલા લોકો - ભારતના 'અસ્પૃશ્યો' સામેના જાતિગત હિંસાચારનો છુમન રાઈટ્સ વોચનો અહેવાલ, ૨૦૦૧
૩. દલિત સમસ્યા જગત ચોકમાં - સં. માર્ટિન મેકવાન અને ચંદુ મહેરિયા પરિવર્તન ટ્રસ્ટ, ૨૦૦૧
૪. વિભાજન અને ઊંચનીચક્રમ - ગુજરાતમાં જ્ઞાતિપ્રથાનું વિહંગાવલોકન - એ. એમ. શાહ અને આઈ. પી. દેસાઈ, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, સૂરત, ૧૯૯૩
૫. ભારતીય સમાજ - એસ. દુબે, અનુ. હર્ષિદા પંડિત, નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ, ઈન્ડિયા - ૧૯૯૫
૬. હિંદુ વર્ણવ્યવસ્થા - સમાજ પરિવર્તન અને ગુજરાતના દલિતો - મુકુન્દ મહેતા, નવભારત સાહિત્ય પ્રકાશન
૭. અનુ. જાતિ અને જન જાતિ માટે વૈધાનિક જોગવાઈઓ, નિયામક સમાજકલ્યાણ, ગુજરાત રાજ્ય
૮. પછાતપણાનો માપદંડ - સંપા - ઘનશ્યામ શાહ, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ ૧૯૮૫
૯. ગ્રામીણ ગૂજરાતમાં અસ્પૃશ્યતા - આઈ. પી. દેસાઈ, અનુ. વિપિન શાહ, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ - ૧૯૮૪
૧૦. આધુનિક ભારતમાં સામાજિક પરિવર્તન - એમ. એન. શ્રીનિવાસ, અનુ. મધુસુદન પારેખ, યુનિ. ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ ૧૯૯૩
૧૧. અત્યાચાર અને અસ્પૃશ્યતાનાં બે પડ વચ્ચે પિસાતા દલિતો ઈન્દુકુમાર જાની, જનપથ પ્રકાશન, ૧૯૯૬
૧૨. સાંબરડાથી સ્વમાનનગર - પ્રો. હર્ષદ દેસાઈ અને ચંદુ મહેરિયા, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, સૂરત
૧૩. ગુજરાતમાં દલિતો પર અત્યાચાર એક લેખા જોખાં, શ્રી માર્ટિન મેકવાન, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ
૧૪. માથે મેલું હાથમાં ઝાડુ - રમેશચંદ્ર પરમાર, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, ૧૯૯૬
૧૫. વિકસતા સમુદાયો, ડૉ. ઉર્મિલાબેન પટેલ
૧૬. ભારતીય દલિતોંકી સમસ્યાએ એવં ઉનકા સમાધાન - ડૉ. આર. સી. શાહ
૧૭. ભારતમે જાતિવાદ ઔર હરિજન સમસ્યા - જગજીવનરામ
૧૮. Dalits in Modern India - S. M. Michael, 1999
- ૧૯ આદિવાસી પર્વ - ઈન્દુકુમાર જાની
૨૦. Social Transformation in India 1-2, Ghanshyam Shah (ed.) 1997
૨૧. Homo Hierachycus - louis Dumont

આદિવાસી વિકાસ -

૧. આધુનિક ભારતમાં સામાજિક પરિવર્તન, એ. જી. શાહ અને દવે, અનડા પ્રકાશન, ૧૯૯૪
૨. ગ્રામીણ ગુજરાતમાં શ્રમ સ્થળાંતર - અર્જુન પટેલ અને કિરણ દેસાઈ સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, ૧૯૯૨
૩. મૂડીવાદી ઉત્પાદન અને ગ્રામ મજુરોનું પરિભ્રમણ, જોન બ્રેમાન, અનુ. બાબુભાઈ દેસાઈ, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, ૧૯૮૧
૪. આદિવાસીઓનાં પ્રશ્નો - સં. વિમળ શાહ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, ૧૯૬૪
૫. દેવી આંદોલન - ડેવીડ હાર્ડમન અનુ. શાંતિભાઈ મેરાઈ, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, ૧૯૮૬
૬. ભારતીય આદિવાસી સંસ્થાઓ - એ. જી. શાહ અને દવે, અનડા પ્રકાશન, ૧૯૯૩
૭. આદિવાસીઓમાં શિક્ષણ - સંપા. ઘનશ્યામ શાહ, સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, ૧૯૮૫
૮. આદિવાસીઓ : ગઈકાલે અને આજે - ઘનશ્યામ શાહ, ૧૯૮૫
૯. ગુજરાતના આદિવાસીઓ - ઘનશ્યામ શાહ, ૧૯૮૫

સામાયિકો :

૧. 'અર્થાત્', સેન્ટર ફોર સોશયલ સ્ટડીઝ
૨. 'નયા માર્ગ', ગુજરાત ખેત વિકાસ પરિષદ
૩. 'પડકાર' આદિવાસી વિશેષાંક - સંપા - અર્ચના ગૌતમ, જાન્યુ.-માર્ચ-૧૯૯૭

સેમેસ્ટર-૪

કોર્સ ૧૮

સમાજકાર્યમાં પ્રત્યાયન અને કોમ્પ્યુટર એપ્લીકેશન
સમાજકાર્યમાં પ્રત્યાયન (૧ ક્રેડિટ)

ક્રેડીટ-૩

હેતુઓ :

- (૧) સમાજકાર્યમાં પ્રત્યાયનનું મહત્વ સમજવું.
- (૨) પ્રત્યાયન સંદર્ભે સમાજકાર્યકરની સમજ, સજજતા અને સંવેદનશીલતા વિકસાવવી.
- (૩) વિવિધ સમસ્યાઓ પ્રત્યે જાગૃતિ કેળવવા માટે વિવિધ માધ્યમોના ઉપયોગ અંગે માહિતગાર કરવા.

એકમ-૧ પ્રત્યાયનનો અર્થ, પ્રક્રિયા અને અગત્ય :

- ૧.૧ પ્રત્યાયનનો અર્થ-સમજ
- ૧.૨ પ્રત્યાયનની પ્રક્રિયા
- ૧.૩ સમાજકાર્યમાં પ્રત્યાયનનું મહત્વ
- ૧.૪ પ્રત્યાયન માટે પાયાના વલણો તથા ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો
- ૧.૫ પ્રત્યાયનમાં અવરોધ

એકમ-૨

- ૨.૧ શાબ્દિક - અશાબ્દિક પ્રત્યાયન - Verbal - Nonverbal Communication
- ૨.૨ ધ્યાનથી સાંભળવું. - Active Listening
- ૨.૩ ભાષા - Language
- ૨.૪ સીધો સંદેશ - The 'I' Message
- ૨.૫ પ્રતિપુષ્ટિ - Feedback

એકમ-૩ પ્રત્યાયન અંગે સામાજિક કાર્યકરની સજજતા, સમજ અને સંવેદનશીલતા

- ૩.૧ સેવાર્થી સાથે અસરકારક પ્રત્યાયન માટેની સજજતા : સમાનુભૂતિ, સન્માન, વૈયક્તિક હૂંફ, સાચુકલાપણું, ચોક્કસતા, યોગ્યતા, તટસ્થતા
- ૩.૨ સાંસ્કૃતિક ભિન્નતા અને લઘુમતિ જૂથોની સ્થિતિ બાબતે સામાજિક કાર્યકરની સમજ અને સંવેદનશીલતા
- ૩.૩ વિવિધ સમસ્યાઓ પ્રત્યે લોકજાગૃતિ કેળવવામાં શેરીનાટક, દસ્તાવેજી ફિલ્મો, લોકગીતો, પપેટ વગેરે જેવા માધ્યમોનો ઉપયોગ
- ૩.૪ માસ મીડિયાની સમાજના વિવિધ જૂથો પર અસર.

સંદર્ભ સૂચિ :

- (૧) David Foritana (1992) Social Skills at Work
- (૨) Judith C. Nelson (1980) Communication Theory and Social Work Practice
- (૩) BradFord W. Sheafor, Charles R. Horejsi, Gloria A Horejsi (1997) Techniques and Guidelines for Social Work Practice
- (૪) Joyce Lishman (1994) Communication in Social Work, British Association of Social Workers (1994) (Practical Social Work Series editor : Jo Compling (BASW)
- (5) Trevithick Pamela (2009) Social Work Skills - A Practice Handbook (Second edition) Rawat Publication - Jaipur

Computer Syllabus for MSW (२ ३३२)

Objectives :

1. To equip students with conceptual clarity on the need purpose and relevance of data processing and management.
2. To equip students with skills of data management, data analysis and presentaion of findings.
3. Provide introduction and understanding to elementary statistics and establish its relevance and utility in social work Research.

1) Introduction to operating system windows 7 (Thory, Practical) 5 Lectures

- a) My Computer
- b) Desktop Sating
- c) Control Panel
- d) Find / Search
- e) My Doucment

2) Project report writing (MS Word-2007) Lectures, Discussion, Practical Assignment) 15

a) Understanding of status bar, Menu bar, Tool Bar

- b) File Menu (New, Open, Close, Save, Save As, Page Setup, Print, Print Preview)
- c) Edit Menu (Undo, Repeat, Cut, Copy, Paste, Selat All, Find, Replace, Go to)
- d) View Menu (Toolbar on/off, Ruler, Header and footer)
- e) Insert Menu (Break, Page Number, Symbol, Comment, Footnote, Picture, Hyperlink)
- f) Format Menu (Font, Bullets, Column, Drop Cap, Change Case, Background)
- g) Tool Menu (Spelling and Grammar, Letter and Mailings)
- h) Table Menu (Draw Table, Insert, Delete, Select, Merge Cells, Split Cells)

3) Data Processing and management (MS Excel - 2007) (Lectures, Discussion, Practical As- signment) 15

- a) File Menu (New, Open, Close, Save, Save As, Page Setup, Print, Print Preview)
- b) Edit Menu (Undo, Repeat, Cut, Copy, Paste, Selat All, Find, Replace, Go to)
- c) View Menu (Toolbar on/off, Ruler, Header and footer)
- d) Insert Menu (Cells, Rows, Columns, Chart, Function, (If, Sum, Max, Min, Average), Hyperlink)
- e) Format Menu (Cell, Row, Column, Sheet, Conditional Formation)
- f) Tools Menu (Sort, Filter, Validation)
- g) Window Menu (Arrange, Freeze Panes)

4) Use of Power Point (MS Power Point - 2007) (Lectures, Discussion, Practical Aassignment) 7

- a) File Menu (New, Open, Close, Save, Save As, Page Setup, Exit)
- b) Edit Menu (Undo, Repeat, Cut, Copy, Paste, Duplicate Slide, Find, Replace)
- c) View Menu (Normal, Slide Sorter, Slide Show, Master)
- d) Insert Menu (New Slide, Duplicate Slide, Slide Number, Date and time, Picture, Diagram, Text Box, Chart, Table)
- e) Format Menu (Font, Bullets, Alignments, Slide Design, Slide Layout, Background)
- f) Slide Show (View show, Rehearse Timing, Action Buttons Animation Schemes Custom Animation, Slide Transition)

5) Use of Internet (Lectures, Discussion, Practical) 8

- a) Defination
- b) Browser (IE, Mozila)
- c) Mail (Send, CC, Bcc, Reply, Compose, Attachement, Forward)
- d) Google Search

Total 50 Lectures of theory and Practical

Reference books :

1. Claire Gregor (2006) : Practical Computer Skills for Social Work, www.learningmatters.co.uk
2. Mehta Falguni : MS Office, Gurjar Prakashan, Ahmedabad
3. Akbari Atul : (2004) Information Technology Pashva Publication
4. Soni R. P. Arokar Harshal, Jain Sonal (2009) Working with Personal Computer Software, Book India, Publication, Ahmedabad

સેમેસ્ટર - ૪

કોર્સ - ૧૯ અ

પર્યાવરણ અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન

ક્રેડીટ-૨
વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુઓ :

- (૧) માનવજીવન, સજીવ-નિર્જીવ વ્યવસ્થાતંત્ર અને પર્યાવરણ વચ્ચેની આંતરસાંકળ સમજવી.
- (૨) સમાજકાર્યનાં નૈતિકમૂલ્યો અને પર્યાવરણ અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપનનો સંબંધ સમજવો.
- (૩) પર્યાવરણના કાર્યક્ષેત્રોની જાણકારી મેળવવી અને ટકાઉ વિકાસ માટે સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીસ માટેના ક્રિયાત્મક પગલાંઓ ભરવાની સમજ કેળવવી.
- (૪) પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ, સંરક્ષણના અભિગમની જાણકારી મેળવવી અને ટકાઉ વિકાસ માટે ગાંધીવિચાર આધારિત ક્રિયાત્મક પગલાંઓ ભરવાની પહેલ કરવી.
- (૫) આપત્તિની વિભાવના સમજવી અને આપત્તિને કારણે સર્જાતી સ્થિતિમાં અને ઉદ્ભવતી અસરોમાં સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીસ શીખવી.
- (૬) આપત્તિ વ્યવસ્થાપનની સમજ, ક્ષમતા અને પહેલ કરવી.
- (૭) આપત્તિ વ્યવસ્થાપનમાં સમાવેશક નીતિ ઘડતર અને અમલીકરણતંત્ર માટે સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરીનાં એકમોની સમજ કેળવવી.

એકમ-૧ પર્યાવરણીય કુદરતી ઘટમાળ અને તેનું વૈવિધ્ય

- ૧.૧ પર્યાવરણની વિભાવના, અર્થ, વ્યાખ્યા, પ્રકારો અને લાક્ષણિકતાઓ
- ૧.૨ પર્યાવરણીય પરિબળો કે આવરણીય રચના અને તેનાં કાર્યો
- ૧.૩ પર્યાવરણમાં નિવસનતંત્રનો પરિચય
- ૧.૪ પર્યાવરણનાં અભ્યાસની સમાજકાર્યનાં પરિપ્રેક્ષ્યમાં જરૂરિયાત - આવશ્યકતા

એકમ-૨ પર્યાવરણનાં કાર્યક્ષેત્રો, અસરકરતા પરિબળો, મુદ્દાઓ અને સમસ્યાઓ

- ૨.૧ કુદરતી સંસાધનો
- ૨.૨ જૈવવૈવિધ્યતા
- ૨.૩ પ્રદૂષણ અને તેનું નિયંત્રણ
- ૨.૪ કચરો - બગાડ વ્યવસ્થાપન
- ૨.૫ પર્યાવરણને અસર કરતા પરિબળો
- ૨.૬ પર્યાવરણીય મુદ્દાઓ અને સમસ્યાઓ

એકમ-૩ પર્યાવરણની સમસ્યાઓનાં ઉકેલ અને સંરક્ષણ માટેનાં અભિગમ છ

- ૩.૧ પર્યાવરણ અંગેનાં કાયદાનો અભિગમ
- ૩.૨ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંઘનો પર્યાવરણ કાર્યક્રમ અભિગમ
- ૩.૩ પર્યાવરણલક્ષી વિકાસનો અભિગમ
- ૩.૪ પર્યાવરણ સંરક્ષણ માટે સ્થાનિક કક્ષાનાં આંદોલનોનો અભિગમ
- ૩.૫ ગાંધીવિચારનો ટકાઉ વિકાસ કે વૈકલ્પિક જીવન શૈલીનો અભિગમ

એકમ-૪ સમાજકાર્ય અને આપત્તિની વિભાવના

- ૪.૧ સમાજકાર્યનાં નૈતિક મૂલ્યો અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન
- ૪.૨ આપત્તિની વિભાવના, વર્ગીકરણ, પ્રકાર (કુદરતી અને માનવસર્જિત)
- ૪.૩ આપત્તિને કારણે સર્જાતી નિઃસહાય સ્થિતિ (Vulnerability)
- ૪.૪ આપત્તિનો ભોગ બનનાર (victim)ને થતી શારીરિક, આર્થિક અને મનો-સામાજિક અસરો અને સમાજકાર્યનો વ્યવહાર.

એકમ-૫ આપત્તિ વ્યવસ્થાપનની વિભાવના અને સમાજકાર્ય વ્યવહાર અને દરમ્યાનગીરી

- ૫.૧ આપત્તિ વ્યવસ્થાપનની વિભાવના. આપત્તિ અટકાયત અને પૂર્વતૈયારી માટેનાં પગલાઓ - પ્રયુક્તિઓ
- ૫.૨ આપત્તિના ભોગ બનનાર (victim) તેમાં પણ સૌથી વધુ સિમાન્ત બનેલાનો સંકટ બચાવ, રાહતકાર્ય, ઓળખક્રિયા અને સેવાકાર્ય
- ૫.૩ માનવસર્જિત આપત્તિઓના સમયે સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીસ (કોમ્યુનલ હુલ્લડ અને જ્ઞાતિ સંઘર્ષ)
- ૫.૪ આપત્તિ હળવી કરવા માટે રાજ્ય અને નાગરીક સમાજ સાથે દરમ્યાનગીરી
- ૫.૫ આપત્તિના ભોગબનનારની પુનઃ રચના, પુનઃ સ્થાપન અને સામુદાયિક પુનઃ ઘડતર માટે સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીસ
- ૫.૬ આપત્તિ વ્યવસ્થાપન - સમાવેશ નીતિ માળખું અને અમલીકરણ તંત્ર

અધ્યયન - અધ્યાપન પદ્ધતિઓ

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, સ્વાધ્યાય, Victim મુલાકાત, ક્ષેત્ર મુલાકાત, ફિલ્મદર્શન, એકમ અભ્યાસ, પ્રવાસ.

સંદર્ભ સાહિત્ય :

- (૧) સાવલીયા, (૨૦૦૦) પર્યાવરણ સાર્થી, અમદાવાદ, CEE
- (૨) પંડ્યા મહેશ (૨૦૦૬) પર્યાવરણીય કાયદાની સરળ સમજૂતી, પર્યાવરણ મિત્ર, સામાજિક ન્યાય કેન્દ્ર
- (૩) મોદી નગીનદાસ (૧૯૮૮) પ્રદૂષણનો અજગર
- (૪) રૂથમૂર અનુ. વિજયગુપ્ત મોર્ય (૧૯૭૩) માણસ અને તેનું પર્યાવરણ
- (૫) બ્રુન્ટલેન્ડ અનુ. રાજીવ ગુપ્તા (૧૯૮૮) હમારા સામુદાયિક ભવિષ્ય
- (૬) કે. કૃષ્ણકુમાર - પ્રકૃતિ, સમાજ અને વિજ્ઞાન
- (૭) ગુણવંત ઓઝા - પર્યાવરણ
- (૮) દવે અરૂણ કુમાર - ગ્રીન હાઉસ ઇફેક્ટ
- (૯) દવે અરૂણ કુમાર - એસિડ રેઈન
- (૧૦) દવે અરૂણ કુમાર - ઓઝોન છતમાં ગાબડુ
- (૧૧) એમ. જી પારેખ - પર્યાવરણની સમસ્યા
- (૧૨) એમ. જી. પારેખ - પ્રદૂષણ એક સામાન્ય પરિચય
- (૧૩) શિવાનંદ નોદિવાલ - પર્યાવરણ સમસ્યા ઓર સમાધાન
- (૧૪) વ્યાસ શ્યામ મનોહર - પર્યાવરણ વિશ્વકોષ
- (૧૫) ડૉ. અરૂણ રઘુવંશી અને ડૉ. ચંદ્રલેખા રઘુવંશી - પર્યાવરણ તથા પ્રદૂષણ
- (૧૬) દેશ કા પર્યાવરણ - ગાંધી શાંતિ પ્રતિષ્ઠાન (૧૯૮૩)

- (૧૭) સરલા દોશી (૧૯૭૪) સંરક્ષણ યા વિનાશ
- (૧૮) ડૉ. બિપિનચંદ્ર શુક્લ (૧૯૮૮) કાયદો અને પર્યાવરણ સુરક્ષા
- (૧૯) ડૉ. કે. કે. સક્સેના, અનિલ ગુપ્તા, ચાંદની કૃપલાની, પર્યાવરણીય અધ્યયન, યુનિ. બુક હાઉસ, પ્રા. લિ. જયપુર
- (૨૦) મેઘા સિંહા - પર્યાવરણીય સમસ્યા ઓર સમાધાન, વંદના પબ્લિકેન, નવી દિલ્હી
- (૨૧) ડૉ. બી. કે. ભટ્ટ - પર્યાવરણ,
- (૨૨) ડૉ. કે. બી. શાહ - પ્રદૂષણ એક પડકાર, યુનિ. ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ (૧૯૮૮)
- (૨૩) વિજયગુપ્ત મોર્ય - પાણી વિશે આટલું જાણીએ
- (૨૪) ક્લાઈમેટ ચેન્જ - કાઈસીસ, ગ્લોબલ વોર્મિંગ ભૂમિપુત્રનો વિશેષાંક - જાન્યુ (૨૦૦૮)
- (૨૫) પ્રવીણ શેઠ - ગાંધીવિચાર અને પર્યાવરણ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
- (૨૬) બી. કે. ભટ્ટ, મહેશ જોશી - સામાજિક ક્ષેત્ર અને પર્યાવરણનું અર્થશાસ્ત્ર
- (૨૭) હમારા સામૂહિક ભવિષ્ય - વિશ્વ પર્યાવરણ એવં વિકાસ આયોગ
- (૨૮) Joint Assistant Center (1980) Natural Disaster, New Delhi Adhyatma Shdhana Kendra
- (૨૯) Wol Fenstein M. (1977) Disaster : A Psychological Essay New York - Arno Press
- (૩૦) Ryding S. O., (1992) Environment Management Handbook Ahmedabad, IOS Press
- (૩૧) Satapathy M. (1998) Sustainable Development (An allternative paradigm) Ahmedabad : Karnavati Publications
- (૩૨) Sharma P. D. (1995) Ecology and Environment, New Delhi, Rastogi Publishers
- (૩૩) Robin Kerrod, Andromeda - The Encyclopaedia of the Earth, Oxford Ltd. U.K.

સામયિકો -

- (૧) Down to Earth
- (૨) પરિસર
- (૩) યોજના
- (૪) પર્યાવરણમિત્ર
- (૫) નિયતિ

સેમેસ્ટર - ૪

કોર્સ - ૧૯ બ

અપરાધશાસ્ત્ર અને સામાજિક કાયદાઓ

૨ ક્રેડીટ
વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુ :

- (૧) આ અભ્યાસક્રમ વિદ્યાર્થીને અપરાધ અને અપરાધી, ભોગ બનનાર તથા સજા વિશેના આલોચનાત્મક દષ્ટિકોણ કેળવવામાં ઉપયોગી થશે જે સુધારણાત્મક સેવા કાર્યો માટે જરૂરી છે.
- (૨) આ ક્ષેત્રમાં સમાજકાર્યકર સુધારણા સેવાઓ અને કાયદાની મદદથી કેવી રીતે દરમ્યાનગીરી કરી શકે તેની સમજ વિકસશે.

એકમ-૧ અપરાધ - સજાની વિભાવના

- ૧.૧ અપરાધ - વિભાવના, પરંપરાગત દષ્ટિકોણ, વર્તમાન પ્રવાહો
- ૧.૨ આપરાધનાં પરિબળો
- ૧.૩ અપરાધનાં પ્રકારો
- ૧.૪ દંડ - વિભાવના, પરંપરાગત દષ્ટિકોણ, વર્તમાન પ્રવાહો
- ૧.૫ બાળ અપરાધ - વિભાવના, કારણો અને ઉકેલો

એકમ-૨ અપરાધ, સજાના સિદ્ધાંતો અને ન્યાયિક તંત્ર

- ૨.૧ અપરાધના સિદ્ધાંતો
 - ક્લાસીકલ
 - બાયોલોજીકલ
 - સાયકોલોજીકલ
 - સોશ્યોલોજીકલ
 - અન્ય
- ૨.૨ સજાના સિદ્ધાંતો
 - ભયોત્પાદક
 - અટકાયતી
 - બદલાત્મક ભાવના
 - સુધારાવાદી
 - પ્રાયશ્ચિતાત્મક
- ૨.૩ ન્યાયની વિભાવના - વિતરણ ન્યાય, સુધારાત્મક ન્યાય
- ૨.૪ પોલીસ તંત્ર અને કોર્ટ - માળખું અને કાર્યો
- ૨.૫ આરોપી, કેદીઓનાં અધિકારો

એકમ-૩ અપરાધની સમસ્યાઓ

- ૩.૧ દેહવેપાર
- ૩.૨ ગેરકાનૂની માતૃત્વ - ગેરકાનૂની બાળક
- ૩.૩ આપઘાત

૩.૪ પૂન

૩.૫ ભ્રષ્ટાચાર, આંતકવાદ

એકમ-૪ અપરાધનો ભોગ બનનાર અને તે અંગે જોગવાઈઓ

૪.૧ અપરાધનો ભોગ બનનાર - સંભવિત - રક્ષણ વિનાના (Vulnerable) જૂથો - મહિલા, બાળકો, વૃદ્ધો, દલિત, આદિવાસી વગેરે.

૪.૨ ભોગ બનનારની સ્થિતિ - સમાજનો તેમના પ્રત્યેનો દષ્ટિકોણ

૪.૩ ભોગ બનનારના અધિકારો, સ્થિતિનો અભ્યાસ, સહાય, એડવોકેસીના કાર્યો

૪.૪ વિવિધ જૂથોને જે તે કાયદાઓ દ્વારા રક્ષણ પુરુ પાડવું.

૪.૫ ભોગ બનાવવાની રીતો (Pattern) અલગ અલગ સ્થિતિ

એકમ-૫ સમાજસુરક્ષા અને સુધારણાત્મક સેવાઓ

૫.૧ સમાજકલ્યાણ - સમાજ સુરક્ષા અને સુધારણા શબ્દોનું સ્પષ્ટીકરણ

૫.૨ સામાજિક કાયદાઓ

- જુવેનાઈલ જસ્ટીસ કેર એન્ડ પ્રોટેક્શન એક્ટ
- અનૈતિક વેપાર દમન ધારો
- પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્ડર્સ એક્ટ ૧૯૫૮
- બાળલગ્ન પ્રતિબંધક ધારો
- જેલના કેદીઓ માટેનો કાયદો

૫.૩ ગુજરાતમાં સમાજ સુરક્ષા અને સમાજ કલ્યાણ સેવાઓના કાર્યક્રમો

૫.૪ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનો ફાળો

૫.૫ સમાજસુરક્ષાના કાર્યક્રમોમાં સમાજકાર્યકરની ભૂમિકા

- સારવાર, વર્તન પરિવર્તન, કાઉન્સેલીંગ
- વ્યક્તિ, જૂથ, સમુદાય સાથે સુધારણાત્મક કાર્યો

સંદર્ભ ગ્રંથો

- (૧) રાવલ કૌશિક, બાળ અધિકારો અને કાયદો, જનપથ પ્રકાશન
- (૨) શાહ આર. કે. કાયા કામના કેદીઓ માટે માર્ગદર્શન, સામાજિક ન્યાય કેન્દ્ર
- (૩) રાવલ હર્ષિદા, સામાજિક સમસ્યાઓ
- (૪) રાવલ કૌશિક, બાળ અપરાધ અને ભારતીય ન્યાય પદ્ધતિ
- (૫) શુક્લ વી. એમ. અપરાધ વિજ્ઞાન, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ

સેમેસ્ટર-૪

કોર્સ-૧૯ ક

માનવ અધિકાર

ક્રેડીટ-૨
વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુ :

- (૧) સમાજકાર્ય અને માનવ અધિકાર વચ્ચેનો સંબંધ સમજવો.
- (૨) અધિકાર-ફરજ, જવાબદારી - સ્વતંત્રતા વચ્ચેનું સંતુલન દર્શાવવું.
- (૩) માનવ અધિકારના મૂલ્યોને આત્મસાત કરવાની અગત્ય પર ભાર મૂકવો.
- (૪) સમાજકાર્યકર તરરીકેની કામગીરી દરમ્યાન માનવ અધિકારના સંદર્ભે વિવિધ મુદ્દાઓ અને સમસ્યાઓનો સામનો કરતા કરવા.

એકમ-૧ માનવ અધિકાર – ઈતિહાસ, ઘોષણાપત્ર અને ભારતીય બંધારણ

- ૧.૧ માનવ અધિકારની સમજ, સમાજકાર્યકરમાં માનવ અધિકાર, માનવ ગૌરવ અને સામાજિક ન્યાય વચ્ચેનો સંબંધ
- ૧.૨ માનવ અધિકારનો ઈતિહાસ
- ૧.૩ વિયેના ઘોષણાપત્ર
- ૧.૪ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવ અધિકાર ઘોષણાપત્ર - ઉદ્દેશ
- ૧.૫ સ્વતંત્રતા આંદોલન, ભારતીય બંધારણ : મૂળભૂત અધિકારો અને ફરજ, સ્વતંત્રતા અને જવાબદારી વચ્ચે સંતુલન

એકમ-૨ વિવિધ અધિકારોનો ખ્યાલ

- ૨.૧ નાગરિક તથા રાજનીતિક અધિકાર
- ૨.૨ આર્થિક, સામાજિક તથા સાંસ્કૃતિક અધિકાર
- ૨.૩ વિકાસનો અધિકાર
- ૨.૪ ભોજન, સ્વાસ્થ્ય તથા આવાસનો અધિકાર
- ૨.૫ માહિતીનો અધિકાર
- ૨.૬ શિક્ષણનો અધિકાર

એકમ-૩ માનવ અધિકાર, બિન સરકારી સંગઠન અને તેનાં કાર્યો

- ૩.૧ એમ્નેસ્ટી ઈન્ટરનેશનલ
- ૩.૨ હુમન રાઈટ્સ વૉચ
- ૩.૩ કોમન વેલ્થ હુમન રાઈટ્સ ઈનીશીયેટીવ
- ૩.૪ પીપલ્સ યુનિયન ફોર સીવીલ લીબર્ટીઝ (PUCL)
- ૩.૫ પીપલ્સ યુનિયન ફોર ડેમોક્રેટીક રાઈટ્સ (PUDR)

એકમ-૪ માનવ અધિકાર, રાજ્ય તથા ફરિયાદની નોંધણી

- ૪.૧ મુઠભેડ, હિરાસતમાં મૃત્યુ તથા અત્યાચાર
- ૪.૨ કાયદો અને રાજનીતિના સંપ્રદાયીકરણને કારણે અધિકારોનું હનન
- ૪.૩ ફેમીલી કોર્ટમાં યાચિકા કેવી રીતે દાખલ કરવી
- ૪.૪ NHRC માં ફરિયાદ કેવી રીતે કરવી

૪.૫ PIL (Public Interest Litigation) કેવી રીતે કરવી ?

એકમ-૫ માનવ અધિકારના સંરક્ષણ માટેની વિશેષ સંસ્થાઓ

- ૫.૧ નેશનલ હ્યુમન રાઈટ્સ કમિશન - રાષ્ટ્રીય માનવ અધિકાર પંચ
- ૫.૨ નેશનલ કમિશન ફોર વીમેન - રાષ્ટ્રીય મહિલા આયોગ
- ૫.૩ નેશનલ કમિશન ફોર શીડ્યુલ કાસ્ટ, શીડ્યુલ ટ્રાઈબ - રાષ્ટ્રીય અનુસુચિત જાતિ - જનજાતિ આયોગ
- ૫.૪ નેશનલ કમિશન ફોર માઈનોરીટીઝ - રાષ્ટ્રીય લઘુમતિ પંચ
- ૫.૫ નેશનલ કમિશન ફોર બેકવર્ડ ક્લાસ - રાષ્ટ્રીય પછાતવર્ગ આયોગ

શિક્ષણની પદ્ધતિ -

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, નાના જૂથમાં ચર્ચા, પ્રેઝન્ટેશન, સ્વાધ્યાય, નિષ્ણાતોનાં વ્યાખ્યાન, મુલાકાત, ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ, દસ્તાવેજી ફિલ્મ્સ.

સંદર્ભ સૂચિ :

- (૧) Baxi U (2002) The future of Human Rights, New Delhi : Oxford University Press
- (૨) Dominelli, L (2004) Social work : Theory and Practice for a changing profession. Cambridge & Malden : Polity Press (India Reprint, 2005)
- (૩) Freeman, M. (2002), Human Rights : An Interdisciplinary Approach, Cambridge : Polity Press (Indian Reprint 2003)
- (૪) IFe J (2001) Human Rights and Social Work : Towards Rights based Practice, Cambridge, Cambridge University Press
- (૫) Elisabeth, R (2003) Social Work and Human Rights : A foundation for policy and practice, New York : Culumbia University Press.
- (૬) રાજકિશોર (૧૯૯૫) માનવ અધિકારોના સંઘર્ષ, વાઝી પ્રકાશન, ન્યુ દિલ્હી
- (૭) વિષ્ણુ પ્રભાકર, ત્રિપાઠી રાજદેવ : માનવ અધિકાર, સસ્તા સાહિત્ય મંડલ પ્રકાશન
- (૮) પેન થોમસ, શાહ પ્રતાપરાય કે : માનવ અધિકારો અને રાજ્યતંત્ર, પરસ્પેક્ટીવ પબ્લિકેશન
- (૯) શાહ મહેન્દ્ર કે, માનવ અધિકારો, શાંતિ અને વિકાસ : વિકાસશીલ રાષ્ટ્રોના સંદર્ભમાં, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, સંશોધન શ્રેણી
- (૧૦) વિપીનચંદ્ર, અમલેશ ત્રિપાઠી, બરૂણ દે (૨૦૦૪) અનુવાદ : સરલા જગમોહનન સ્વાધીનતા સંગ્રામ : નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ, ઈન્ડિયા
- (૧૧) પેટલીકરર ઈશ્વર, સામાજિક ન્યાય : આર. આર. શેઠની કંપની
- (૧૨) રાવલ કૌશિક સી. (૨૦૦૨) માનવ અધિકારો, મીત પબ્લિકેશન
- (૧૩) ઓઝા ડી. કે. (૨૦૦૩) અનુવાદ - રમેશ બેટાઈ : સ્વૈચ્છિક આંદોલનો અને ગાંધીવાદી અભિગમ, નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ, ઈન્ડિયા

Web Sites : For UN Documents may be viewed on their respective web sites

- * Universal Declaration of Human Rights :
<http://www.unhchr.ch/udhr/index.htm>
- * The International Covenant on civil and political rights :
<http://www.hrweb.org/legal.undocs.html#cpr>

સેમેસ્ટર-૪

કોર્સ-૧૯૩

ભિન્ન શારીરિક યોગ્યતા ધરાવતા વ્યક્તિઓ સાથે સમાજકાર્ય

ક્રેડીટ-૨

વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુઓ :

- (૧) વિકલાંગતા (અપંગતા)ની વિભાવના, પ્રકારો અને કારણોના વિશે વિદ્યાર્થીઓની સમજ વધારવી અને સમાજકાર્ય હેતુઓ સજજ બનાવવા
- (૨) વિકલાંગતાના મુદ્દાઓ, હક્કો અને તે સંબંધિત કાયદાઓથી વિદ્યાર્થીઓની સંવેદનશીલતા ઊભી કરવી.
- (૩) વિકાસના ખ્યાલ સાથેની પ્રક્રિયામાં વિકલાંગતા સાથે જીવતા વ્યક્તિઓનો સમાવેશ કરવાના મહત્વને સમજાવવું
- (૪) વિકલાંગ વ્યક્તિઓના સાથે સમાજકાર્ય દરમ્યાનગીરી કરવા વિદ્યાર્થીઓને સુસજજ કરવા.

એકમ-૧

- ૧.૧ વિકલાંગતાની વ્યાખ્યા, વિભાવના (પર્સન વીથ ડિસેબીલીટી એક્ટ-૧૯૯૫ અને બીજા આંતરરાષ્ટ્રીય દસ્તાવેજો પ્રમાણે)
- ૧.૨ વિકલાંગતા અને ગરીબી
- ૧.૩ વિકલાંગતાના પ્રકારો
- ૧.૪ વિકલાંગતાના કારણો, વિકલાંગતાના મુખ્ય કારણો
- ૧.૫ વિકલાંગોનું શિક્ષણ : શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ, રોજગારી અને સામાજિક સુરક્ષાના ક્ષેત્રે વિકલાંગોને મુખ્યપ્રવાહમાં લાવવા અને તે અંગેની માહિતી અને જાહેર જગ્યાઓ પર તેઓના માટે તકો ઉપલબ્ધ બનાવવી.

એકમ-૨ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાઓ અને ચાવીરૂપ પાસાઓ -

- ૨.૧ વિકલાંગ વ્યક્તિઓને સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ સહભાગિતા - વિકલાંગતા ધારો - ૧૯૯૫ (P.W.D Act 1995)
- ૨.૨ નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ
- ૨.૩ ભારતીય પુનઃવસન પરિષદ
- ૨.૪ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંઘના ઘોષણાપત્રમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓના માટે જાહેર કરાયેલા હકો, બિવાકો મિલેનીયમ ફેમવર્ક, રાજ્યનીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોમાં વિકલાંગોનું સ્થાન.
- ૨.૫ વિકલાંગતાની રાષ્ટ્રીયનીતિ અને બીજી રાષ્ટ્રીયનીતિઓમાં વિકલાંગ વ્યક્તિઓનો સમાવેશ. જેવી કે બાળનીતિ, શિક્ષણનીતિ, આરોગ્યનીતિ, મહિલાઓ અને પ્રૌઢોના માટેની રાષ્ટ્રીયનીતિઓ તથા પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં વિકલાંગતા સંબંધી બાબતોનો સમાવેશ અને તેના પ્રવાહો.

એકમ-૩ વિકલાંગતા સંબંધી નમૂના અને અભિગમો

- ૩.૧ નમૂના : તબીબી, જૈવિક, મનોસામાજિક અને સામાજિક અભિગમો : સમુદાય આધારિત પુનઃવસન (C.B.R.) દાન (ચેરીટી), કલ્યાણ, વિકાસ (વિકાસાત્મક), કાયદો.
- ૩.૨ સામાજિકરીતે વ્યાખ્યાયિત જાતિ (જેન્ડર) અને વિકલાંગતા, જ્ઞાતિ, વર્ગ, ધર્મ, જાતિના સંદર્ભમાં વિકલાંગતાના પ્રશ્નો અને જ્ઞાતિ, વર્ગ, ધર્મ, જાતિ (જેન્ડર)થી સંવેદનશીલ રહીને વિકાસની પ્રક્રિયામાં વિકલાંગોનો સમાવેશ કરતા અને પ્રોત્સાહનો આપતા રસ્તાઓની સમજ.
- ૩.૩ સ્ત્રીઓના જીવનની વિકલાંગતા : વિકલાંગ સ્ત્રીઓનું જીવન તેમની સર્જન પ્રક્રિયા તથા વિકલાંગતાની અસમર્થતાને લઈ સ્ત્રીઓને વિકાસમાંથી બાકાત રાખતા પરિબળો.

- ૩.૪ વિકલાંગ વ્યક્તિઓના વિકાસ માટે કાર્યો કરતી વિકાસલક્ષી સંસ્થાઓની વ્યક્તિઓના વિકાસમાં ભૂમિકા (G.O., N.G.O., C.B.O, F.B.O.)
- ૩.૫ વિકલાંગતા સાથેના જીવનમાં બાળકો અને વૃદ્ધોના પુનઃવસન અને પરામર્શનના કાર્યમાં કુટુંબ કેન્દ્રિત દરમ્યાનગીરી વિકલાંગ વ્યક્તિઓના વિકાસ, પુનઃવસન અને ક્ષમતાવર્ધનના કાર્યો માટે કાર્યરત સંસ્થાઓ અને તેમની ભૂમિકા

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિ

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, પ્રસંગ અભ્યાસ, જૂથની રજૂઆત, સંસ્થા મુલાકાત, સ્વાધ્યાય, બાહ્ય તજજ્ઞોનું વ્યાખ્યાન, કાર્યશાળા શૈક્ષણિક સંસ્થાની મુલાકાત.

સંદર્ભ ગ્રંથ

1. Agrawal R & Rao (2007) Education for disable & children, New Delhi, Shipra Publications.
2. Baquev Ali, Shurma Anjali (1997) : Challenges v/s Responses, New Delhi, Converned Action now.
3. Berlin S. B. (2002) Clinical Social Work Practice - A Copgnitive - Integrative, New York, Oxford University Press.
4. Boylan Esther R, (1991) Women and Disability Women and World Development Seyies London, Zed Books
5. Choudhary A. K. (1995) Disabiloity and Rehabilitation - An Overview, Health for the Millions, Vol - 21, No. 6 New Delhi, VHAI
6. Dave Parul & Maheta Pallavi (2008) Mental Health & Aging Woemn, Important correlates, New Delhi Kalpaz Publications
7. Hinchcliffe. A. (2007) Children with Cevebal - Palsy - A Mannual for Therapeatic Parents and Community Workers, New Delhi, Sage Publications
8. Jordon, C & Francklin C (2003) Clinical Assessment for Social Workers, Chicago Hyceum books.
9. Klasing Nisha (2007), Disability and Social Exclusion in Rural India : Rawat Publication Jaipur

સેમેસ્ટર - ૪

કોર્સ-૨૦ અ

સ્ત્રીઓ સાથે સમાજકાર્ય

કેડીટ-૨ વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુ :

- (૧) સ્ત્રી, શોષણ, દમન અને તાબેદારીની વિભાવનાત્મક સમજ કેળવવી. તેના વિવિધ સ્વરૂપો અને તેનો આવિર્ભાવ કેવી રીતે થાય છે તેની આલોચનાત્મક સમજ મેળવવી.
- (૨) નારીવાદની વિભાવનાત્મક સમજ મેળવવી તેના ઉદ્ભવ અને વિકાસથી પરિચિત થવું.
- (૩) નારીવાદના વિવિધ સિદ્ધાંતો જાણવા.
- (૪) સ્ત્રીનો વિકાસ અને વિકાસની પ્રક્રિયામાં સ્ત્રી - આ બંને પ્રક્રિયાને ટીકાત્મક રીતે જોવી
- (૫) ભારતીય સંદર્ભમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન અને દરજ્જો ઐતિહાસિક સંદર્ભમાં જોવા સ્ત્રીની સમસ્યાઓથી પરિચિત થવું.
- (૬) સ્ત્રી પુરુષ માટે સંવેદનશીલ સમાજકાર્ય (Gender Sensitive Social Work) અને નારીવાદી સમાજકાર્ય (Feminist Social Work)થી પરિચિત થવું.
- (૭) સમાજકાર્યકર તરીકે પોતાનામાં રહેલા જાતિ આધારિત પૂર્વગ્રહો (gender bias)થી પરિચિત થવું અને તેના રૂપાંતરની પ્રક્રિયામાં જોડાવું.

એકમ-૧ સ્ત્રી શોષણ, દમન, તાબેદારી અંગેની વિભાવનાત્મક સમજ :

- ૧.૧ સ્ત્રીશોષણ, દમન, તાબેદારીની વિભાવનાત્મક સમજ
- ૧.૨ સ્ત્રીશોષણ, દમન, તાબેદારીના કારણો
- ૧.૩ સ્ત્રીશોષણ, દમન, તાબેદારીના વિવિધ સ્વરૂપો અને તેનો આવિર્ભાવ
- ૧.૪ પિતૃસત્તાની વ્યાખ્યા, વિભાવના
- ૧.૫ પિતૃસત્તાને મજબૂત કરતા પરિબળો-કારણો

એકમ-૨ નારીવાદની વિભાવનાત્મક સમજ

- ૨.૧ નારીવાદની વ્યાખ્યા, વિભાવના
- ૨.૨ નારીવાદની ચળવળના વિકાસનો ઇતિહાસ : ભારત અને વિદેશમાં
- ૨.૩ સ્ત્રી તાબેદારી અને મુક્તિને સમજાવતા વિવિધ નારીવાદી સિદ્ધાંતો : રૂઢિગત, ઉદારમતવાદી, માર્ક્સવાદી, ઉદામવાદી, સમાજવાદી, અસ્તિત્વવાદી, મનોવિશ્લેષણવાદી
- ૨.૪ નારીવાદમાં વિકસેલ હાલના નવા પ્રવાહો : અનુ આધુનિકવાદ, સ્ત્રીઓ અને આધ્યાત્મિકતા (નારીવાદી આધ્યાત્મિકતા)
- ૨.૫ નારીવાદી સિદ્ધાંતોનું આલોચનાત્મક વિશ્લેષણ

એકમ-૩ ભારતનાં સંદર્ભમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન/દરજ્જો અને સ્ત્રી મુક્તિ માટે થયેલ ચળવળો

- ૩.૧ ભારતના સંદર્ભમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન અને દરજ્જો ઐતિહાસિક સંદર્ભમાં અને બદલાતા સામાજિક, સાંસ્કૃતિક, ધાર્મિક, રાજકીય સંદર્ભ સાથે
- ૩.૨ ભારતના સંદર્ભમાં સ્ત્રીઓની સમસ્યાઓ
- ૩.૩ ભારતમાં સ્ત્રીઓ માટે થયેલ ચળવળો - સુધારકો દ્વારા અને ધાર્મિક સંદર્ભમાં
- ૩.૪ ભારતમાં સ્ત્રીઓના વિકાસ માટે, સશક્તિકરણ માટે NGOs અને સરકાર દ્વારા થયેલા પ્રયત્નો
- ૩.૫ ભારતમાં નારીવાદ : વિકાસ, મર્યાદા, આલોચના

એકમ-૪ સ્ત્રીઓ અને વિકાસ

- ૪.૧ વિકાસની વિભાવના / સમજ
- ૪.૨ સ્ત્રીઓનો વિકાસ અને વિકાસની પ્રક્રિયામાં સ્ત્રી - આ બંને વિભાવનાઓને સમજવી - તુલનાત્મક રીતે, ટકાઉ વિકાસનો ખ્યાલ અને તેની સાથે સ્ત્રીને સાંકળતી ચર્ચા
- ૪.૩ સ્ત્રી વિકાસ માટેના સરકારી પ્રયત્નો - રાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થા તંત્રનો અનુભવ, અમલીકરણની પ્રક્રિયા - તેમાં રહેતી ક્યાશ
- ૪.૪ સરકારી અને બિનસરકારી પ્રયત્નોના અભિગમો અને અમલીકરણની પ્રક્રિયા - બંને વચ્ચે રહેલ ભેદ-સામ્યતા
- ૪.૫ હાલની વિકાસની પ્રક્રિયાની સ્ત્રીઓના સંદર્ભમાં આલોચના. સ્ત્રીઓની જરૂરિયાતો અને હિતો માટે વિચારે તેવા વિકાસના નમૂનાની શોધ. ટકાઉ વિકાસનો ખ્યાલ અને સ્ત્રીઓ.

એકમ-૫ સ્ત્રી-પુરુષ માટે સંવેદનશીલ સમાજકાર્ય અને નારીવાદી સમાજકાર્ય

- ૫.૧ સમાજ દ્વારા થતી સ્ત્રી-પુરુષની વ્યાખ્યાના સંદર્ભમાં સંવેદનશીલ રહેવું (gender sensitive) એટલે શું ? - વિભાવનાત્મક સમજ.
- ૫.૨ સ્ત્રી-પુરુષ માટે સંવેદનશીલ સમાજકાર્ય / નારીવાદી સમાજકાર્ય
- ૫.૩ સ્ત્રી-પુરુષ માટે સંવેદનશીલ સમાજકાર્ય અને નારીવાદી સમાજકાર્ય માટે સમાજકાર્યકરની ભૂમિકા અને જરૂરી ગુણો
- ૫.૪ સમાજકાર્યકરે પોતાનામાં રહેલ જાતિ આધારિત પૂર્વગ્રહોને ઓળખવા અને દૂર કરવા.
- ૫.૫ સમાજનાં પ્રવર્તમાન જાતિ આધારિત પૂર્વગ્રહોને ઓળખવા, દૃશ્યમાન કરવા અને તે અંગે જાગૃતિ લાવવી.

વર્ગશિક્ષણની પદ્ધતિઓ -

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, વિષય નિષ્ણાંતનાં વ્યાખ્યાન, જૂથચર્ચા, પેનલ ડિસ્કશન, ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા અનુભવી નારીવાદીઓના અનુભવો, નારીવાદી સંસ્થાઓની મુલાકાત, સ્વાધ્યાય, સ્ત્રી વિકાસનું કાર્ય કરતી સંસ્થાઓની મુલાકાત અથવા તેઓનું વ્યાખ્યાન, સ્વાધ્યાય વગેરે.

સેમેસ્ટર - ૪

કોર્સ-૨૦ બ

મનોચિકિત્સીય સમાજકાર્ય

કેડીટ-૨ વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુઓ :

- (૧) માનસિક આરોગ્યની વિભાવનાત્મક સમજની સ્પષ્ટતા આપવી અને માનસિક આરોગ્યના ક્ષેત્રે વ્યવસાયિક સમાજ કાર્યના વ્યવહારોના વિશેની વિભાવનાની સમજૂતી.
- (૨) સ્થાનિક, રાજ્ય કક્ષા ને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ આપવામાં આવતી જુદી-જુદી સેવાઓનું વિશ્લેષણ કરવાની ક્ષમતાને વિકસાવવી.
- (૩) માનસિક આરોગ્યલક્ષી સમસ્યાઓનું વિશ્લેષણ જુદા-જુદા ખ્યાલોના આધારે કરવાની ક્ષમતા વિકસાવવી અને સારવારલક્ષી દરમ્યાનગીરી માટેની આંતરસૂઝ વિકસાવવી.
- (૪) માનસિક આરોગ્ય સંબંધી કાનૂની પાસાઓ વિશેની સમજ વિકસાવવી.
- (૫) જુદા-જુદા જૂથ માટેની સેવાઓની વ્યવસ્થા અંગેની આંતરસૂઝ વિકસાવવી.
- (૬) સમુદાયમાં કાર્ય કરવાની કુશળતાઓ વિકસાવવી.
- (૭) સ્થાનિક શૈક્ષણિક સાહિત્ય તૈયાર કરવા માટેની સર્જનાત્મકતા વિકસાવવી.

એકમ-૧

- ૧.૧ માનસિક આરોગ્યની વ્યાખ્યા-વિભાવના.
- ૧.૨ માનસિક આરોગ્યના બદલાતા ખ્યાલો અને વર્તમાન પ્રવાહ
- ૧.૩ સામાન્યતા (Normality)નો અર્થ વિભાવના
- ૧.૪ માનસિક આરોગ્યના ક્ષેત્રે સમાજકાર્યનો ઈતિહાસ, વિહંગાવલોકન
- ૧.૫. મનોચિકિત્સીય સમાજકાર્ય : અર્થ, મહત્વ અને તકો

એકમ-૨ માનસિક આરોગ્યલક્ષી સમસ્યાઓના જુદા-જુદા ખ્યાલોની સમજ વિભિન્ન દૃષ્ટિકોણથી મેળવવી.

- ૨.૧ જૈવ તબીબ અભિગમ
- ૨.૨ આંતરવૈયક્તિક અભિગમ
- ૨.૩ વર્તણૂક સંબંધિત અભિગમ
- ૨.૪ માનવતાવાદી અભિગમ
- ૨.૫ સામાજિક - સાંસ્કૃતિક અભિગમ

એકમ-૩

- ૩.૧ માનસિક રોગ - માંદગીની વ્યાખ્યા, વિભાવના
- ૩.૨ માનસિક આરોગ્ય અને માનસિક રોગ, માનસિક રોગોના પ્રકારો
- ૩.૩ માનસિક રોગો : એપીલેપ્સી, મંદબુદ્ધિ, દારૂ અને નશીલા પદાર્થોના બંધાણી, લક્ષણો, નિદાન, ઉપચાર અને પુનઃવસન
- ૩.૪ બાળમનોવિજ્ઞાન : અર્થ, બાળકોની વ્યવહાર વિકૃતિઓના પ્રકારોનું અધ્યન, વૈયક્તિક અધ્યન, બાળકોના વ્યવહારની વિકૃતિઓ જેવી કે - બાળકની ખોરાક ખાવાની અનિચ્છા અથવા ખોરાકને ઠુકરાવવો, ભૂખ ના લાગવી, નિરાશ રહેવું, અંગૂઠો ચૂસવો, મોં વડે નખ કાપવા, નખ કાપતા રહેવું, તોતડાપણું, અનિયંત્રિત વ્યવહાર - પ્રતિક્રિયા, અજાગ્રત વ્યવહાર, ધૂન, આવેશ, હઠાગ્રહ અને હિસ્ટીરીયા

૩.૫ બાળ માર્ગદર્શન કેન્દ્ર (C.G.C.)ની ચળવળ અને જુદા જુદા સ્તરે દરમ્યાનગિરી, નવીનીકરણ અભિગમ, જીવન કૌશલ્યોનું શિક્ષણ - સમવ્યસ્ક જૂથનું પરામર્શન અને મંદબુદ્ધિના બાળકો સાથેની કામગીરી.

એકમ-૪

- ૪.૧ માનસિક આરોગ્યને લગતા કાયદાઓ : નવો માનસિક આરોગ્ય કાયદો - ૧૯૮૭ અને જૂનો માનસિક આરોગ્ય કાયદો - તફાવત.
- ૪.૨ રાષ્ટ્રીય માનસિક આરોગ્ય કાર્યક્રમ
- ૪.૩ માનસિક આરોગ્યલક્ષી હાલની સારવાર - સંભાળની સેવાઓ, સંસ્થાગત અને બિનસંસ્થાગત સેવાઓ
- ૪.૪ માનસિક આરોગ્યલક્ષી રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સેવાઓ.
- ૪.૫ સમુદાયના માનસિક આરોગ્યના માટે સમાજકાર્ય અનુકરણીય કાર્યક્રમો, દરમ્યાનગિરી

એકમ-૫

- ૫.૧ બાળકો, સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધ વસ્તીના માટેની ઉપચારાત્મક, અટકાયાત્મક અને સ્વાસ્થ્યવર્ધક સેવાઓ, માનસિક આરોગ્યના સંબંધમાં તેઓની સાથે કાર્ય કરવાની કુશળતાઓ, દરમ્યાનગિરી પુનઃસ્થાપન અને વ્યવસ્થાની પ્રક્રિયાની વધુ સારી કુશળતાઓનો વિકાસ
- ૫.૨ સાઈકીયાટ્રીક ડિસઓર્ડર, સબસ્ટેન્સ એબ્યૂઝ, સ્ટ્રેસ રિલેટેડ ડિસઓર્ડર, કોનીક અને માર્ડલ સાઈકીયાટ્રીક ડિસઓર્ડરની ઉપચારાત્મક સેવાઓ
- ૫.૩ કુટુંબના માટે મનોચિકિત્સીય શિક્ષણ, માનસિક આરોગ્ય, અને તે સંદર્ભમાં સ્થાનિક શૈક્ષણિક સાહિત્ય તૈયાર કરવાની સર્જનાત્મકતા વિકસાવવી.
- ૫.૪ માનસિક રોગ સારવારની જુદી-જુદી પદ્ધતિઓ : મનોવિશ્લેષણાત્મક, મનોચિકિત્સા, જૈવવિજ્ઞાન ચિકિત્સા, પરામર્શન અને સંકટ સમયની દરમ્યાનગિરી, દરમ્યાનગિરીની પદ્ધતિઓ : સામાજિક વૈયક્તિક સેવાકાર્ય, સમૂહ સેવાકાર્ય અને સમુદાય સંગઠન પદ્ધતિ

વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિ :

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, પ્રસંગ અભ્યાસ, કાર્યશાળા, મુદ્દા આધારિત રજૂઆત, જૂથ-નાના જૂથોની ચર્ચા-રજૂઆત, સંસ્થા મુલાકાત અને બાહ્ય તજજ્ઞોનું વ્યાખ્યાન

સંદર્ભસૂચિ :

- (૧) Davar Bhargvi (1999), Mental Health of Women in India, New Delhi : Sage Publication
- (૨) Desai Awindvai (1988) Psychiatry and Modern life, New Delhi : Sterling Publishing
- (૩) Harold, Kalpan, Benjamin Sadock (1991) Synopsis of Psychiatry Behavioural Sciences Clinical Psychiatry Baltimore : Williams & Wilkins
- (૪) Alexander & Ross - Dynamic Psychiatry.
- (૫) D. Souza Alan - Psychiatry in India
- (૬) Govt of India - Encyclopaedia of Social work in India.
- (૭) Sadock B. J. and Sadock V. A. (2007) Synopsis of Psychiatry, Worter, Kluwar, New Delhi
- (૮) Arya Subhash, (1990), Infant A Child Cave, New Delhi : Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
- (૯) Robert Carson Butcher Mineka, (1996) Abnormal Psychology & Modern Life, New York : Harper Collins.

સેમેસ્ટર - ૪

કોર્સ-૨૦ ક

યુવાનો સાથે સમાજકાર્ય

કેડીટ-૨ વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુઓ :

- (૧) યુવાન વિભાવના અને યુવાનોની સ્થિતિનું વિશ્લેષણ કરવાની સમજ મેળવવી.
- (૨) યુવાનોને અસર કરનારા પ્રભાવક પરિબલો અને આજના યુવાનોની સમસ્યાઓની જાણકારી મેળવવી.
- (૩) યુવાનોની વિકાસાત્મક ભૂમિકા કાર્યો સંબંધિત મુદ્દાઓની સમજ વિકસાવવી.
- (૪) યુવાનોએ કેળવવાનાં મૂળભૂત કૌશલ્યોની સમજ પ્રાપ્ત કરવી.
- (૫) યુવાનોનાં વિકાસમાં સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીશનો અવકાશ શોધવો અને યુવાનો સાથે કામ કરવા માટે જરૂરી કુશળતાઓ પ્રાપ્ત કરવી.
- (૬) સામાજિક પરિવર્તન માટે યુવાનોને ગતિશીલ કરવા અને સામાજિક વ્યવસ્થાતંત્રમાં યુવાનોને પ્રભાવ ઊભો કરવો માટે જરૂરી કાર્યો અને પ્રયુક્તિઓ વિકસાવવી.
- (૭) યુવક વિકાસ અને ઘડતરનાં કાર્યક્રમોનું આયોજન અને અમલીકરણની કાર્યવિધિની સમજ અને કુશળતા પ્રાપ્ત કરવી.
- (૮) યુવક વિકાસની સ્થાનિકથી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરની સંસ્થાઓ અને તેમાં કાર્યક્રમોની જાણકારી મેળવવી અને તેમાં યુવાનોની સામેલગીરી માટેની સમજ વિકસાવવી.

એકમ-૧ યૌવનની વિભાવના અને યુવા સ્થિતિનું વિશ્લેષણ

- ૧.૧ યૌવનનો અર્થ, વ્યાખ્યા, લાક્ષણિકતાઓ
- ૧.૨ યુવાનોની સ્થિતિનું વિશ્લેષણ (વસ્તીચિત્ર, સ્થિતિ ચિત્ર)
- ૧.૩ આજના યુવાનોની અપેક્ષા, અભિરુચિ અને જરૂરિયાતો
- ૧.૪ યુવાનોને અસર કરનારા, પ્રભાવક પરિબલો, (ફેશન, આધુનિકીકરણ - અનુકરણ, મીડિયા)
- ૧.૫ વિવિધ વિસ્તાર - સમુદાય પ્રમાણે આજના યુવાનોની સમસ્યાઓ (આદિવાસી - ગ્રામીણ અને શહેરી)

એકમ-૨ યુવાનોની વિકાસાત્મક ભૂમિકા કાર્યો સંબંધિત મુદ્દાઓ

- ૨.૧ યુવાનોમાં શિક્ષણ સંબંધિત મુદ્દાઓ
- ૨.૨ યુવાનોના વ્યવસાય - કારકિર્દી સંબંધિત મુદ્દાઓ
- ૨.૩ યુવા નેતાગીરી અને રાજકારણ સંબંધિત મુદ્દાઓ
- ૨.૪ યુવાનોમાં સ્વાસ્થ્ય વિકાસ સંબંધિત મુદ્દાઓ
- ૨.૫ યુવાનોના સામાજિક વ્યવસ્થાતંત્ર, કુટુંબ અને લગ્ન સંબંધિત મુદ્દાઓ

એકમ-૩ યુવાનો અને મૂળભૂત જીવન કૌશલ્યો

- ૩.૧ સ્વજાગૃતિ અને સમાનુભૂતિ / પરાનુભૂતિ
- ૩.૨ સમસ્યા ઉકેલ - નિર્ણય શક્તિ, અસરકારક પ્રત્યાયન, સમય આયોજન
- ૩.૩ આંતરવૈયક્તિક વ્યવહાર સંબંધો
- ૩.૪ સર્જનાત્મક ચિંતન, આલોચનાત્મક ચિંતન
- ૩.૫ સંવેગાનુકૂલન - લાગણી સાથે મુકાબલો અને તણાવ સાથે મુકાબલો
- ૩.૬ વાટાઘટ કરવી અને સ્વમત્તાગ્રહીપણું

એકમ-૪ યુવાવિકાસ અને સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીશ

- ૪.૧ યુવાવિકાસ અને સમાજકાર્ય પ્રેક્ટીશનો અવકાશ
- ૪.૨ યુવાનો સાથે કામ કરવા માટે જરૂરી કુશળતાઓ
- ૪.૩ સામાજિક પરિવર્તન માટે યુવાનોને ગતિશીલ કરવા ક્ષમતાવર્ધન અને પહેલવૃત્તિ વિકસાવવી.
- ૪.૪ યુવાશિબિરનું આયોજન અને અમલીકરણ
- ૪.૫ યુવાનોનો સામાજિક વ્યવસ્થાતંત્ર ઉપર પ્રભાવ પાડવો. (કુટુંબ, સ્થાનિક મંડળો, રાજકીય પક્ષો, સંચાર માધ્યમો)

એકમ-૫ યુવક વિકાસ કાર્યક્રમો અને સંસ્થાઓ

- ૫.૧ રાષ્ટ્ર ઘડતર અને યુવા ચળવળમાં યુવાનોની ભૂમિકા અને આંતરરાષ્ટ્રીય નાગરિક (વિશ્વ માનવ) તરીકે યુવાનોની પહેલ વિકસાવવી.
- ૫.૨ NSS / NCL જેવી યુનિવર્સિટી સંલગ્ન કાર્યક્રમો
- ૫.૩ NGOs ની ભૂમિકા, યુથકોર્નર, યુથક્લબ સ્થાપના
- ૫.૪ યુવા અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ વિભાગ મારફતે વિવિધ સાંસ્કૃતિક અને રમતોત્સવ જેવા કાર્યક્રમોનું આયોજન (સ્થાનિકથી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે)

અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓ

વ્યાખ્યાન, ચર્ચા, યુવા શિબિર, કાર્યક્રમ ભાગીદારી, યુવા સંસ્થ મુલાકાત સ્વાધ્યાય

સંદર્ભ સાહિત્ય

- (૧) નારાયણ દેસાઈ : વિશ્વનું તારૂણ્ય
- (૨) ચાવડા, એચ.એલ. અને બી.પી. પટેલ (૨૦૦૪) યુવા પાર્શ્વ પબ્લિકેશન, અમદાવાદ
- (૩)
- (૪)
- (૫) Mishra V. D. (1993) Youth Culture : Inter India Publications New Delhi
- (૬) Kehily Mary June (2007) Understanding youth : Perspective identities and practices Sage Publication
- (૭) Harrison Roger and others (2007) Leading work with young People, Sage Publication.

સેમેસ્ટર - ૪

કોર્સ-૨૦ ૩

કાઉન્સેલીંગ - થીયરી અને પ્રેક્ટીસ

ક્રેડીટ-૨ વૈકલ્પિક કોર્સ

હેતુઓ :

- (૧) વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કાઉન્સેલીંગની આવશ્યકતા શું છે તેની સમજ મેળવવી.
- (૨) કાઉન્સેલીંગનાં વિવિધ અભિગમો અને એક વ્યવસાય તરીકે કાઉન્સેલીંગનો ભારતમાં શું વિકાસ થયો છે તે સમજવું.
- (૩) કાઉન્સેલરની ભૂમિકાઓ અને કાર્યોની સમજ મેળવવી.
- (૪) સમાજકાર્યમાં વ્યક્તિની મનોસામાજિક સમસ્યાઓમાં કાઉન્સેલીંગનું મહત્વ અને ઉપયોગ શું છે તે સમજવું.

એકમ-૧ કાઉન્સેલીંગની વિભાવના અને સ્વરૂપ

- ૧.૧ કાઉન્સેલીંગ અર્થ અને વિભાવના
- ૧.૨ કાઉન્સેલીંગ શું છે અને શું નથી
- ૧.૩ કાઉન્સેલીંગનાં લક્ષણો
- ૧.૪ કાઉન્સેલીંગનાં ધ્યેયો
- ૧.૫ કાઉન્સેલીંગનાં પ્રકારો (જુદા જુદા Settingsમાં કાઉન્સેલીંગ)

એકમ-૨ કાઉન્સેલરનાં ગુણો અને ભૂમિકાઓ

- ૨.૧ કાઉન્સેલીંગમાં માન્યતા, વલણો, મૂલ્યો, સિદ્ધાંતો
- ૨.૨ કાઉન્સેલરનાં ગુણો
- ૨.૩ કાઉન્સેલીંગની સુક્ષ્મ કુશળતાઓ
- ૨.૪ કાઉન્સેલરની ભૂમિકા અને કાર્યો
- ૨.૫ કાઉન્સેલરની આચારસંહિતા

એકમ-૩ કાઉન્સેલીંગ પ્રક્રિયા - તબક્કાઓ

- ૩.૧ કાઉન્સેલીંગમાં સંબંધ
- ૩.૨ માહિતી એકઠી કરવી
- ૩.૩ ધ્યાન આપવું, સમસ્યાની આકારણી
- ૩.૪ માહિતી આપવી, સંદર્ભ સેવાઓ
- ૩.૫ પરિવર્તન માટે કાર્ય કરવું

એકમ-૪ સ્ટ્રેશ મેનેજમેન્ટ, કટોકટીની સ્થિતિમાં કાઉન્સેલીંગ

- ૪.૧ સ્ટ્રેસ અને ટ્રેમા - વિભાવના, લક્ષણો
- ૪.૨ સ્ટ્રેશ - અસરો, સમસ્યાઓ, પરિણામ

૪.૩ સ્ટ્રેશ - વ્યવસ્થાપન

૪.૪ કટોકટીની સ્થિતિ, દરમ્યાનગીરી અને સમસ્યા ઉકેલવા સંપરામર્શ - અર્થ, તબક્કા, કટોકટીનાં લક્ષણો, પરિમામ

૪.૫ શોક અને વિયોગ અંગે સંપરામર્શ

એકમ-૫ કાઉન્સેલીંગ - અવરોધ સ્થિતિ અને વ્યવસ્થાપન

૫.૧ કાઉન્સેલીંગમાં બર્નઆઉટ - સ્થિતિ, લક્ષણો, કારણો, અટકાવ

૫.૨ નેટવર્કીંગ અને એડવોકસીની કામગીરી

૫.૩ અહેવાલ, પત્રકો, દસ્તાવેજો તૈયાર કરવા

૫.૪ કાઉન્સેલર માટે તાલીમની આવશ્યકતા

૫.૫ ભારતનાં સંદર્ભમાં કાઉન્સેલીંગ સેવાઓની મર્યાદાઓ, અવરોધક પરિબળો

વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિઓ -

વ્યાખ્યાન, રોલ પ્લે, કેસ સ્ટડી, ફિલ્મ બતાવવી, કાઉન્સેલર સાથે તેમના અનુભવો જાણવા, કાઉન્સેલીંગ સેન્ટરની મુલાકાત વગેરે.